

๗๒ พรรษา มหาราชินี

THE SECRETARIAT OF THE HOUSE OF REPRESENTATIVES

รัฐสภาสาร

ISSN 0125-0957

ปีที่ ๕๒ ฉบับที่ ๔ เดือน สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๗

ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

Legislative Institutional Repository of Thailand

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ISSN 0125-0957

รัฐสภาสาร

THE SECRETARIAT OF THE HOUSE OF REPRESENTATIVES

วัตถุประสงค์

เพื่อเผยแพร่การปกครองระบอบประชาธิปไตย และเพื่อเสนอข่าวสารวิชาการ
ในวงงานรัฐสภา และอื่นๆ ทั้งภายในและต่างประเทศ

การส่งเรื่องลงรัฐสภาสาร

ส่งที่บรรณาธิการหนังสือรัฐสภาสาร

สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

๓๔ อาคารธนาคารทหารไทย (ชั้น ๕ c) ถนนพญาไท แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี
กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐ โทร. ๐ ๒๒๔๕ ๐๐๖๓, ๐ ๒๒๔๕ ๐๐๖๖

สำนักงานหนังสือรัฐสภาสาร

กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

๓๔ อาคารธนาคารทหารไทย (ชั้น ๕ C) ถนนพญาไท แขวงทุ่งพญาไท เขตราชเทวี
กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐ โทร. ๐ ๒๒๔๕ ๐๐๖๓, ๐ ๒๒๔๕ ๐๐๖๖

บอกรับเป็นสมาชิก

ส่งเงินล่วงหน้าในนาม “ผู้จัดการรัฐสภาสาร” ไปยังกลุ่มงานผลิตเอกสาร

สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

โดยส่งตัวแลกเงินหรือธนาคัติ สั่งจ่าย ณ ที่ทำการไปรษณีย์รัฐสภา กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๕

กำหนดออกเดือนละ ๑ ฉบับ

อัตราค่าบำรุง ปีละ ๑๘๐ บาท

ทัศนะและข้อคิดเห็นของบทความในหนังสือรัฐสภาสารฉบับนี้

เป็นของผู้เขียนแต่ละท่านไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการแต่อย่างใด

Legislative Institutional Repository of Thailand

รัฐสภาไทย

Legislative Institutional Repository of Thailand

รัฐสภาสาร

ที่ปรึกษา

นายพิฑูร พุ่มหิรัญ

นายกำภีร์ ดิษฐากรณ์

บรรณาธิการ

นางวนิดา มาสะวิสุทธิ

ผู้จัดการ

นางบุษราคัม เขาวนศิริ

บรรณาธิการ

นางสาวสุพิศตรา กบิลคาม

กองบรรณาธิการ

นางอัจฉรา จุ้ยนิยม

นางสาวอารีวรรณ พูลทรัพย์

ฝ่ายศิลปกรรม

นายมานะ เรืองสอน

นายนิธิทัศน์ องค์กรศิวัช

ฝ่ายธุรการ

นางอำไพ กันเกษแก้ว

นางสาวอาภรณ์ เนื่องเศรษฐ์

นางสาวธัญญา ขศพลพิพัฒน์

นางสาวลักษณีย์ สวานเศรษฐ์

พิมพ์ที่

สำนักการพิมพ์

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

นายศุภพงศ์ ขจรศิลป์

บทบรรณาธิการ

เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖ รอบ ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๗ คณะผู้จัดทำรัฐสภาสาร สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ล้นเกล้าล้นกระหม่อมที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ด้วยพระราชหฤทัยที่มุ่งมั่นจะช่วยเหลือและเกื้อกูลประโยชน์สุขของพลชนชาวไทยทั่วราชอาณาจักรได้อยู่เย็นเป็นสุข และมีอาชีพสามารถเลี้ยงตนเองได้

รัฐสภาสารฉบับนี้จึงได้นำเสนอบทความเกี่ยวกับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในด้านต่าง ๆ มาให้ท่านผู้อ่านได้ซาบซึ้งถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านที่มีต่อประชาชนและผืนแผ่นดินไทย

Legislative Institutional Repository of Thailand

“สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์”

“เอกอัครราชทูตราชินี”...ผู้พัฒนาชาติอย่างยั่งยืน

✍ ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์

๗

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

กับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๒๖

✍ ชโยธร ตู่ทองคำ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

กับวิถีทางการปกครองระบบประชาธิปไตย

๓๖

✍ สุภัทร คำมุงคุณ

๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗

๕๕

✍ เศรษฐพงษ์ ศรีเลิศ

พระราชกรณียกิจของ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

๖๖

✍ สวีณา พลพีชน์ และคณะ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

กับ โครงการศิลปาชีพ

๘๓

✍ ศุภโชค ชุนอิว

LIRT

“สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์”

“เอกอัครราชทูตอาราชิโน”...ผู้พัฒนาชาติอย่างยั่งยืน

ศาสตราจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์*

“...ทุกครั้งที่เมืองไทยเกิดน้ำท่วมหรือเกิดภัยพิบัติ...ข้าพเจ้าได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนำของพระราชทานไปช่วยเหลือราษฎร มักจะเห็นเครื่องอุปโภคบริโภคแล้วก็รับสั่งกับข้าพเจ้าว่า การช่วยเหลือแบบนี้เป็นการช่วยเหลือเฉพาะหน้า ซึ่งช่วยเขาไม่ได้จริง ๆ ไม่พอเพียง ทรงคิดว่าทำอย่างไรจึงจะช่วยเหลือชาวบ้านเป็นระยะยาว คือทำให้เขามีหวังที่อยู่ดีกินดีขึ้น...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

“๒๕๔๙๓” ปฐมบทแห่งพระราชกรณียกิจพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน

เป็นเวลาถึงกว่าครึ่งศตวรรษจนถึงปัจจุบันที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถของปวงชนไทยได้ทรงเริ่มต้นปฏิบัติพระราชกรณียกิจอันทรงคุณประโยชน์แก่ราษฎรทุกหมู่เหล่าในทั่วทุกพื้นที่ของประเทศ ในการตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และแม้แต่เสด็จโดยพระองค์เองไปเยี่ยมเยียนราษฎรยังชุมชนในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญทางด้านวัตถุ ปราศจากสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ พระองค์ทรงกระทำพระราชกิจเหล่านั้นด้วยเต็มพระราชหฤทัยและเต็มพระกำลังอย่างมิหุตุตหย่อนเป็นเวลาหลายสิบปี ด้วยทรงมีพระราชหฤทัยที่มุ่งมั่นแน่วแน่เป็นพื้นฐานไม่เห็นว่าการเหน็ดเหนื่อยในฝ่ายพระวรกาย หรือความสะดวกรสบายเป็นเรื่องสำคัญอยู่เหนือการบำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ ไม่เพียงเท่านั้น พระราชกรณียกิจที่พระองค์ได้ทรง

กระทำจนเป็นที่ประจักษ์นั้น ยังก่อปรด้วยลักษณะที่พิเศษยิ่งคือ มีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development) อันเป็นแนวคิดร่วมสมัยที่มีบทบาทสำคัญของสังคมโลกในปัจจุบัน โดยทรงมีพระราชดำริเช่นนี้ก่อนหน้าการประกาศเจตนารมณ์ของกรอบแนวคิดนี้เป็นเวลาถึงกว่า ๒ ทศวรรษ นับเป็นหลักฐานที่ยิ่งตอกย้ำถึงการเป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ “ยั่งยืน” มาตั้งแต่แรกเริ่ม ไม่ว่าจะโดยแนวคิดหรือแนวปฏิบัติ

“การพัฒนาที่ยั่งยืน” นี้ ได้เริ่มมีบทบาทในฐานะของแนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาของสังคมโลกมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๕^๑ มีกรอบความหมายอย่างกว้าง คือ การพัฒนาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ประนีประนอมกับการทำลายศักยภาพของคนรุ่นต่อไปในการพัฒนาตนเอง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การพัฒนาที่ไม่ใช่เพียงเพื่อคนรุ่นปัจจุบัน แต่ยังคงตระหนักถึงการรักษาสีงแวดล้อมที่ดีไว้เป็นเหมือนมรดกส่งทอดต่อไปยังลูกหลาน เพื่อใช้ในการพัฒนาในรุ่นของเขาต่อไป จุดยืนสำคัญของแนวการพัฒนาอย่างยั่งยืนจึงแตกต่างจากกรอบแนวคิดการพัฒนาที่เคยใช้ในอดีตเป็นอย่างมาก เพราะตั้งอยู่บนฐานการคิดเชิงองค์รวม ไม่มองแยกส่วน โดยมุ่งเพียงขนาดความเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญเช่นที่ผ่านมา แต่ปรับเปลี่ยนเป็นให้ความสำคัญกับสมดุลของความเจริญก้าวหน้าครอบคลุมทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่พึงประสงค์คือ “ความอยู่ดีมีสุข” ของคนในสังคมทั้งปัจจุบันและอนาคตในท้ายที่สุด

เมื่อผมวิเคราะห์และสังเคราะห์พระราชกรณียกิจทั้งสิ้นทั้งปวงที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงปฏิบัติต่อพลกนิกรชาวไทย ไปจนถึงชาวต่างชาติทั่วโลก ในวโรกาสต่าง ๆ กัน ตลอดจนเมื่อได้ศึกษารวบรวมพระราชเสาวนีย์ พระราชกระแสรับสั่ง โครงการในพระราชดำริ และโครงการต่าง ๆ ในพระบรมราชินีนาถ ผมได้พบความประหลาดใจอีกประการหนึ่ง คือ แนวพระราชดำริและพระราชจริยวัตรของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีความสอดคล้องกลมกลืนในทิศเดียวกันอย่างยิ่งกับแนวคิดและแนวทางของการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่นานาประเทศมีฉันทานุมัติร่วมกันดังที่กล่าวมาข้างต้น อันสะท้อนถึงพระอัจฉริยภาพของพระองค์ท่านในการมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศชาติบ้านเมือง ที่ผมในฐานะประชาชนชาวไทยที่อาศัยอยู่ใต้ร่มพระบารมี มีความภาคภูมิใจ และสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ของพระองค์ท่าน จึงขอยกเพียงบางส่วนมาเป็นตัวอย่างให้เห็นถึงแนวคิดและแนวพระราชกิจของพระองค์นำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างไร ดังนี้

ยั่งยืนเพราะพัฒนาชาติ...บนฐาน “ประชาชนพึ่งตนเอง”

แนวโครงการตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถล้วนมุ่งเป้าประสงค์ที่การช่วยเหลือราษฎรที่มีฐานะยากจน คนระดับรากหญ้า คนด้อยโอกาส ขาดความรู้หรือการศึกษา โดยเน้นการสร้างโอกาสและสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองของราษฎร อันจะนำมาซึ่งการสร้างรายได้ หรือเท่ากับเป็นการกระจายรายได้ให้ทั่วถึงคนในท้องถิ่น

ตัวอย่างเช่น โครงการศิลปอาชีพพิเศษ ที่พระองค์ได้เปิดโอกาสให้ราษฎรที่มีฐานะยากจนตามชนบทในภาคต่าง ๆ ของประเทศ เข้าเป็นสมาชิกโครงการได้มีโอกาสทำงานหรือโอกาสในการรับการฝึกอบรมเพื่อเพิ่มพูนทักษะฝีมือเชิงช่างหรือศิลปะแขนงต่าง ๆ

“ยังซ้ำพเจ้าได้ทำงานเกี่ยวกับศิลปอาชีพมากเท่าใด ก็ยิ่งมีความปลาบปลื้มแล้วก็แปลกใจด้วย แล้วก็ปลาบปลื้มที่สุดในคนไทย เพราะว่าปรากฏว่า คนไทยทั้งหลายต่อให้ยากจนปานใดก็ตาม แต่ว่ามีฝีมือในตัวเอง ฝึกศิลปอาชีพไม่เท่าไร...แสดงว่าคนไทยเราเก่ง ถ้าได้โอกาส คนไทยนี้ซ้ำพเจ้าหมายถึงทุก ๆ คนที่อาศัยบนผืนแผ่นดินทองนี้ เป็นผู้ที่มีความสามารถ ทั้งรัฐบาลและทั้งองค์การต่าง ๆ ไม่ต้องช่วยเหลืออะไรมากเท่าไรหรอก ขอให้ให้โอกาสเขาอดทนนี้เท่านั้นเอง ฝึกหัดเขา...ก็เห็นเลยว่า ประเดี๋ยวเดียวตั้งใจ ตั้งใจจริง ๆ ที่ว่า ฝีมือของเขาจะขึ้นมาตามที่เราคาดหวังจริง ๆ เก่งมากคนไทย...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

ทั้งนี้ แนวทางสร้างอาชีพให้แก่ราษฎรของโครงการศิลปอาชีพพิเศษจะแบ่งออกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ รูปแบบหนึ่งคือ การส่งเสริมงานฝีมือในแขนงที่ราษฎรทำเป็นอยู่แล้วในหมู่บ้าน เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่ การทำกระเป๋าย่านลิเภา การทอเสื่อกระจูด เป็นต้น

และอีกรูปแบบคือ การฝึกอบรมให้ราษฎรได้ทำงานฝีมือที่ตนเองไม่เคยทำมาก่อน เช่น การปั้นตุ๊กตาชาววัง การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การทอผ้าฝ้าย การทำเครื่องถมทองและการจักสาน เป็นต้น ซึ่งการจัดตั้งโครงการศิลปอาชีพพิเศษนี้และเพิ่มสาขาในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศยิ่งมากเพียงใด ย่อมจะช่วยลดปัญหาคนว่างงานในชนบท และปัญหาการอพยพย้ายถิ่นจากชนบทสู่เมืองได้อีกทางหนึ่ง ดังพระราชดำรัสของพระองค์

“... เมื่อข้าพเจ้าไปอยู่ที่ไทรนนาน ๆ ก็จะมีเด็กหนุ่มเด็กสาวมาบอกว่าท่าน ผมหรือฉัน เรียนจบแล้วนะ แต่งานหายากเหลือเกิน ไม่มีงานจะทำ อันนี้ข้าพเจ้าก็คิดว่าทั้ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และข้าพเจ้า และรัฐบาลก็เช่นกันคงจะต้องมีความหนักใจมาก ในการที่เรียกว่าคนหนุ่มคนสาวจบการเล่าเรียนแล้วทำงานทำไม่ได้...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

นอกจากนี้พระองค์ยังทรงจัดตั้ง โครงการฟาร์มตัวอย่าง^๑ เพื่อเป็น “คลังอาหาร” สำหรับราษฎรและคนว่างงาน โครงการนี้จะช่วยสร้างงานสร้างรายได้ให้ประชาชนในพื้นที่ โดยรับราษฎรบรรจุเป็นคนงานและฝึกเลี้ยงสัตว์ในวิธีการต่าง ๆ อย่างถูกต้อง ซึ่งการมีความรู้ที่ติดตัวจะช่วยให้เขานำไปใช้ประกอบอาชีพที่สุจริตเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ แม้เมื่อออกจากโครงการฯ ไปแล้ว

“...ประชาชนก็ตั้งใจได้รับจ้างทำงานเป็นจำนวนมาก แต่ละฟาร์มตัวอย่าง แล้วเราจ่ายค่าแรงให้เขาดีเสียว เพื่อว่าเขาได้ไปเลี้ยงครอบครัว ทั้งนี้ ผู้ช่วยเหลือข้าพเจ้าบอกว่าถ้าทรงจ่ายอย่างนี้เดี๋ยวจะทำให้มูลนิธิศิลปาชีพขาดทุน ข้าพเจ้าบอกว่าอย่ามาพูดเรื่องกำไรขาดทุนในการจัดทำโครงการ เพราะการที่แผ่นดินมีคนที่มีงานทำ มีประชาชนที่มีความสุข มีความเป็นอยู่ที่ดี เป็นสิ่งที่พวกเราต้องการ...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

ทั้งนี้ พระองค์ยังทรงดำริที่จะจัดตั้ง “คลังหรือธนาคารอาหาร” เช่นนี้ โดยเริ่มต้นอย่างน้อย ๘ แห่งในพื้นที่ต่าง ๆ ของประเทศ เพราะคำนึงถึงปัญหาอาหารขาดแคลนและมีราคาแพงในอนาคต อันจะทำให้ราษฎรที่ยากจนได้รับความเดือดร้อนได้

ตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นซึ่งเป็นเพียงส่วนน้อยของโครงการในพระองค์ที่ทรงริเริ่มและดำเนินการไปแล้ว สะท้อนให้เห็นเป้าหมายนิยามชัดเจนที่มุ่งเน้นเรื่องการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ของประชาชน อันส่งผลให้เขาทั้งหลายได้มีโอกาสยกระดับคุณภาพชีวิตหรือความเป็นอยู่ของตนไม่เพียงเท่านั้นยังให้คุณค่าทางจิตใจ เพราะการพึ่งตนเองได้นั้น ย่อมนำความปลาบปลื้มภาคภูมิใจและกำลังใจมาสู่บุคคลนั้นในแง่ที่สามารถสร้างผลงานด้วยฝีมือของตนเองและมีคนชื่นชมเห็นคุณค่า ทั้งยังเก็บเกี่ยวรายได้ค่าตอบแทนจากผลงานของตนเองได้อีกด้วย ซึ่งจะเป็นกระบวนการช่วยเหลือ

ราษฎรที่ยากจนได้ในระยะยาว ด้วยเหตุนี้พระราชภารกิจดังกล่าวจึงได้รับการยกย่องชื่นชมไม่เพียงในหมู่ชนชาวไทย แต่ยังขยายวงไปถึงการรับรู้ของชาวต่างประเทศ

“...ฝรั่งเขาเคยชมข้าพเจ้าว่า ยูเนี่ยเป็นคนให้ dignity แก่ประชาชนชาวไทย แปลว่าทำให้เขาสามารถยืนขึ้นได้และช่วยเหลือตนเองได้ อันนี้สำคัญมาก...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

ยั่งยืนเพราะพัฒนาชาติ...บนฐาน “ทุนทางสังคม”

หลากหลายโครงการในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถมิได้เริ่มต้นขึ้นจากศูนย์หรือนับหนึ่งใหม่ แต่โดยพระปรีชาญาณและการสังเกตด้วยสายพระเนตรอันแหลมคมในวโรกาสต่าง ๆ ที่เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรในชุมชนท้องถิ่น ได้นำไปสู่การสร้างสรรค์โครงการที่เน้นการพัฒนาต่อยอดสิ่งที่เป็นเหมือน “ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และทุนทางปัญญา” ที่มีอยู่แล้วอย่างอุดมสมบูรณ์ในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ ของประเทศ ได้ยกระดับสถานะขึ้นเป็นงานอาชีพที่สามารถสร้างรายได้ หรือสร้างมูลค่าในเชิงพาณิชย์ และสร้างความภาคภูมิใจ ทั้งยังเป็นการช่วยอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยที่มีอยู่อย่างหลากหลายโดยอ้อมอีกทางหนึ่ง

“ข้าพเจ้าเองได้ไปเห็นชาวบ้านต่าง ๆ แล้ว...แต่ก็ไม่เคยทราบเลยว่า คนไทยสามารถเป็นศิลปินแห่งชาติได้ จนกระทั่งศิลปินอาชีพเจริญขึ้นมาได้ทุกวันนี้ ก็เพราะลูกหลานของชาวไร่ ชาวนา ได้บอกชาวต่างประเทศ ไม่มีนักเรียนมหาวิทยาลัยทางศิลปะอะไรเลย เป็นชาวบ้านจริง ๆ เขาไม่อยากจะเชื่อเพราะสวยเหลือเกิน มายืนดู โอ้โห วงใหญ่เบียดกันแน่น ซึ่งข้าพเจ้าก็คิดว่า อันนี้เป็นความสำเร็จอย่างใหญ่หลวงของมูลนิธิส่งเสริมศิลปิน ที่ได้เห็นได้เฟ้นเอาเพชรต่าง ๆ ของไทยออกมาขัดเกลาแล้วทำให้เขาได้มีโอกาส มีวาสนา ได้แสดงฝีมือความเก่งของเขาขึ้น”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

นับจากจุดเริ่มแรกของโครงการศิลปินพิเศษ ได้สะท้อนถึงการสานต่อยอดจากฐานทุนวัฒนธรรมที่มีอยู่ในท้องถิ่น กล่าวคือ ในราวปี พ.ศ. ๒๕๑๓ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงเริ่มส่งราชเลขานุการในพระองค์นำทีมงานเข้าไปในท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านทอผ้าไหม

มัดหมี่และทรงช่วยรับซื้อไว้ ซึ่งครั้งนั้นได้เริ่มดำเนินการที่จังหวัดนครพนมเป็นจังหวัดแรก และปฏิบัติ เช่นนั้นมาโดยตลอด จนได้มีการก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถขึ้น ในปี พ.ศ. ๒๕๑๙

“.....ความเป็นมาของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ข้าพเจ้าก็อยากจะพูด อยากจะคุยให้ท่านทั้งหลายทราบว่า ทุก ๆ ครั้งที่มีภัยพิบัติเกิดขึ้นทั่วประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นที่ไหนก็ตามจะเป็นน้ำท่วม หรือว่าแล้งเป็นพิเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ ไปเยี่ยม และจะทรงบ่นทุกครั้งว่า ที่เรามาช่วยเหลือประชาชนเนี่ย ก็ช่วยได้นิดเดียว ช่วยเพื่อจะว่าให้เขามีกำลังใจ มีผ้าท่อม มีอาหารเฉพาะที่เกิดอุบัติเหตุอะไรขึ้นเท่านั้นเอง รับสั่งว่าไม่เป็นการแก้ปัญหาในการที่เขาขาดเงินรายได้ ขาดอาชีพ ที่จะมาเลี้ยงดูครอบครัว ก็รับสั่งว่าไหนลองช่วยกันคิดสิว่าประชาชนมีความสามารถอะไรอีก นอกจากจะเป็นนักเกษตรกรที่สามารถ ข้าพเจ้าก็กราบบังคมทูลว่า ฝีมือทอผ้าของประชาชนเนี่ยเป็นที่เยี่ยม และลายมัดหมี่ที่ตั้งเดิมที่เขาเอามาถวายเนี่ย เป็นลายที่สวยงามมาก วิจิตรพิสดารมาก ซึ่งข้าพเจ้าก็ใช้อันนั้นนะ บอกเขาว่าช่วยทอให้ที แล้วก็ให้เงินเขา เขาก็ถามข้าพเจ้าว่ามัดหมี่เนี่ยเอาไปทำไม ทอไปทำไม ราชินีจะเอาไปทำไม ข้าพเจ้าก็บอกว่าเอาไปใช้สิ ก็สวยงาม เขาก็บอกว่าไม่รู้หรือว่าที่กรุงเทพฯ นะมีแต่คนใช้เท่านั้นแหละที่ใช้แต่มัดหมี่ ซึ่งเดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าก็บอกกับบุคคลทั่วไปว่า ไม่จริงเลยนะ เดี่ยวนี้คนที่กรุงเทพฯ ทุกคนนะ พร้อมใจกันช่วยกันซื้อผ้ามัดหมี่จากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ แล้วมาตัดใส่ด้วยความภาคภูมิใจในงานใหญ่ ๆ ด้วยเข้าไป เพราะเชื่อมั่นว่าเนี่ยเป็นฝีมือ เป็นการทอที่สวยงามที่สุด เป็นงานฝีมือที่สวยงามที่สุด ซึ่งชาวต่างประเทศก็รับรองและเห็นด้วย..... ”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๒

โดยปัจจุบันโครงการศิลปาชีพพิเศษได้มีการพัฒนาก้าวหน้า ทั้งในด้านการขยายสาขา ศูนย์ศิลปาชีพและด้านทักษะฝีมือเชิงช่างศิลปหัตถกรรม โดยการขยายสาขานั้น มีทั้งในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่กองศิลปาชีพ สวนจิตรลดา ได้มีการรวบรวมงานหัตถกรรมจากทั่วประเทศไม่น้อยกว่า ๒๐ แขนง และยังมีสาขาในภูมิภาคตามจังหวัดต่าง ๆ เช่น ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จังหวัด

LIRT

พระนครศรีอยุธยา ศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม กิ่งอำเภोजेरญศิลป์ จังหวัดสกลนคร ศูนย์ศิลปาชีพ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ จังหวัดลำปาง และศูนย์ศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผา จังหวัดนราธิวาส เป็นต้น ซึ่งแต่ละสาขาก็จะมีการพัฒนาสาขาอาชีพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เช่น ที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ปัจจุบันมีแผนกช่างสาขาศิลปหัตถกรรมถึงมากกว่า ๓๐ สาขาด้วยกัน

จวบจนปัจจุบัน ตลาดสินค้าศิลปหัตถกรรมจากโครงการศิลปาชีพพิเศษ ยังได้ขยายออกสู่นานาชาติอีกด้วย โดยผ่านช่องทางและ/หรือโอกาสต่าง ๆ เช่น การเปิดตลาดชาวต่างประเทศ ผ่านการจัด “งานวันไหม” ขึ้น ที่จังหวัดสกลนคร และเชิญชาวต่างประเทศเข้าร่วมงานและสามารถสั่งซื้อผ้าไหมผ้าทอต่าง ๆ ได้จากของจริง

“...เป็นที่ชื่นชอบของชาวต่างประเทศมาก แล้วก็ขอมาประจำทุกปี แล้วซื้อผ้าไหมไทยนี้ มากมายก่ายกอง ซึ่งข้าพเจ้าสนใจมาก เพราะว่าทำให้ชาวบ้านได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นมาก ๆ และยิ่งชาวต่างประเทศเขามาซื้อเองในวันไหม ก็เท่ากับว่าได้ตลาดต่าง ๆ ในโลก เช่น ญี่ปุ่น อเมริกา ทหลาย ๆ ประเทศที่มาซื้อเป็นจำนวนมาก แล้วก็มีคนออกแบบมีชื่อเสียงของอเมริกาก็มาเอง มาดูเลือกซื้อไหมเอง อันนี้เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้าหวังและฝันเอาไว้ที่ว่าวันหนึ่งจะทำสำเร็จ...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๕

ยั่งยืนเพราะพัฒนาชาติ...บนฐาน “พหุเอกานิยม”

“พหุเอกานิยม”^๓ หรือความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย เป็นแนวคิดของการสร้างสังคมที่ผมเชื่อมั่นว่าการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมีฐานความคิดที่เปิดโอกาส เห็นคุณค่าและปรารถนาที่จะธำรงไว้ซึ่งความแตกต่างหลากหลายที่มีอยู่ในสังคม มิใช่มุ่งทำลาย

โครงการต่าง ๆ ที่อยู่ในความสนใจและอยู่ภายใต้พระราชินูปถัมภ์ของพระองค์นั้นล้วนสะท้อนให้เห็นการตระหนักความสำคัญของชนทุกกลุ่มภายในชาติ ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชนบทที่สูงหรือชาวไทยภูเขา ชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเยาวราช กรุงเทพมหานคร เป็นต้น พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัย ท่วงโยและให้การดูแลอย่างไม่เลือกปฏิบัติ การดำเนินโครงการนั้นกระทำอย่างจริงจังและทรงติดตามประเมินผลอย่างใกล้ชิดด้วยพระองค์เอง

ความเอาพระทัยใส่ของพระองค์ที่มีต่อกลุ่มชาวไทยภูเขาตามพื้นที่ชายแดน สะท้อนผ่านการจัดตั้งโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ซึ่งไม่เพียงเพื่อความช่วยเหลือราษฎร โดยเฉพาะการสร้าง

อาชีพการยกระดับความเป็นอยู่ของเขาให้ดีขึ้น แต่ในอีกด้านหนึ่งโครงการนี้ยังได้ช่วยบรรเทาปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า และปัญหาด้านยาเสพติดบริเวณชายแดนภาคเหนืออีกด้วย

“...เพราะได้ไปเห็นว่า ชาวไทยภูเขาตามพื้นที่ชายแดนต่าง ๆ โดยมากมักจะไม่มียี่ที่ทำงานหรือว่าไม่มีบ้านพักก็เครียดเครียดไปเรื่อย ๆ ข้าพเจ้าก็เลยขออนุญาตจากกรมป่าไม้ พื้นที่แต่ละแห่งที่เรียกว่า กลายเป็นไม้ไผ่ป่าแล้วถูกตัดไปหมดแล้วนี่ ขอมาบ้างมาจัดตั้งหมู่บ้านโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ เช่น ได้ตั้งขึ้นที่ดอยผ้าห่มปก อำเภอแม่ฮวย จังหวัดเชียงใหม่ แล้วก็รับชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่จะมาอยู่ในบ้านนั้น แล้วเราก็จะสอนทุกอย่าง วิธีดำเนินชีวิตของเขา ให้เขาเป็นสมาชิกศิลปอาชีพแล้วในที่สุดก็ให้เขาเป็นผู้ดูแลป่าไม้ด้วย ให้เป็นหูเป็นตาและการตั้งหมู่บ้านนี้ บางครั้งก็โชคดีกลายเป็นหมู่บ้าน หมู่บ้านชาวเขากลายเป็นหูเป็นตาในการขัดขวางเส้นทางการค้ายาเสพติดด้วย คือเขาก็เป็นหูเป็นตาให้...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๕

หรือโครงการฟาร์มตัวอย่างเพื่อสร้าง “คลังอาหาร” ให้ราษฎรรวมถึงชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ ในภาคเหนือ ทั้งยังเป็นการสร้างอาชีพใหม่เป็นทางออกทดแทนการปลูกฝิ่นได้ในระยะยาว เพราะสร้างรายได้ที่พอเพียงด้วย ดังพระราชดำรัสที่สะท้อนพระราชประสงค์ของพระองค์

“...อย่างเวลาที่ไปทางภาคเหนือ ...ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เคยบอกว่าเค้าไม่อยากปลูกฝิ่นแต่ขอให้พ่อหลวง แม่หลวง คิดหาทางทำมาหากินให้เค้าหน่อยเถอะ...ข้าพเจ้าเลยสัญญากับเขาว่าจะลองพยายามหาพื้นที่ปลูกพืชต่าง ๆ ให้เขา ถ้าเมื่อเขาสัญญาว่า จะเลิกปลูกฝิ่น จะช่วยเขา ตกลงช่วยกันคิดกัน คิดว่าจะทำเกี่ยวกับอาหาร เพราะ... เขาก็เป็นห่วงกันว่า คนในโลกเกิดมาก แต่ว่าการผลิตอาหารมันยังไม่เพียงพอ เพราะฉะนั้นช่วยกันผลิตอาหาร คล้าย ๆ ทำธนาคารอาหารขึ้น ในประเทศไหนที่ทำได้ ก็ให้ทำขึ้น...”

ข้าพเจ้าก็เลยไปปรึกษา ก็ไปซื้อที่ต่าง ๆ ทำโครงการฟาร์มตัวอย่าง ๘ แห่ง ทั่วประเทศไทย อย่างบนเขาซื้อฟาร์มตัวอย่าง ให้เลี้ยงอะไรสารพัดต่าง ๆ แล้วก็จ้างชาวเขาทุกเผ่า จ้างชาวบ้านมาทำงานในโครงการฟาร์มตัวอย่าง...ข้าพเจ้าบอกว่า ต้องการคนงานมาก ๆ เพื่อให้ชาวเขาเหล่านี้ได้มีงานทำ ได้เลิกปลูกฝิ่นเด็ดขาด พอทำงานในฟาร์มตัวอย่าง ต่อไปถ้าเขาจะแยกตัวออกไปทำเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ ทำฟาร์มของเขาจะเป็นผลดี เขาได้มาฝึกทำที่นี่แล้ว ได้พยายามสนับสนุน...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ความห่วงใยทุกข์สุขของราษฎรทุกหมู่เหล่าของพระองค์ยังสะท้อนให้เห็นผ่านการติดตามอย่างสนพระทัยต่อสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้นในกลุ่มพี่น้องชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ อยู่ตลอดเวลา โดยในยามใดที่มีความตึงเครียดเกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าว พระองค์จะแสดงออกเป็นพระกระแสรับสั่งที่แสดงความห่วงใยราษฎรสุจริตชนทุกครั้ง รวมทั้งภาวะการณ์ในปัจจุบันของ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นต้นมา พระองค์ได้มีพระราชกระแสรับสั่งให้รัฐบาลเข้าแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าวด้วยความเข้าใจในปัญหาอย่างแท้จริง และกล่าวย้าถึงราษฎรคนใต้ของพระองค์อีกด้วยว่าส่วนใหญ่แล้วเป็นคนดี น่ารัก และเป็นธรรม

นอกจากนี้ การให้ความสำคัญในชนทุกกลุ่มโดยไม่เลือกปฏิบัติของพระองค์ยังแสดงให้เห็นเป็นรูปธรรมว่ามีได้มุ่งเพียงคนในชนบททางไกลความเจริญเท่านั้น แต่ยังคงครอบคลุมทั่วถึงคนกลุ่มต่าง ๆ ในเขตเมือง เช่นกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในย่านเยาวราชต่างได้รับพระมหากรุณาธิคุณกันถ้วนหน้า โดยในต้นปีที่เพิ่งผ่านมานี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จไปร่วมงานเทศกาลตรุษจีนเยาวราช ที่ กทม.และประชาคมเขตสัมพันธวงศ์ได้จัดขึ้นเพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสที่พระองค์ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๗๒ พรรษา และฉลองการก่อตั้งย่านเยาวราชครบรอบ ๒๒๒ ปี โดยมีอายุเท่ากับกรุงเทพมหานครอีกด้วย ซึ่งการเสด็จของพระองค์ในครั้งนี้ มีนัยสำคัญต่อการเพิ่มพูนความสมานฉันท์ที่เกิดขึ้นไม่เพียงในหมู่ประชาชนไทยเชื้อสายจีนที่อยู่ในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังส่งผลขยายไปถึงชาวจีนในประเทศจีนได้อีกด้วย

ยั่งยืนเพราะพัฒนาชาติ...บนฐาน “การมีส่วนร่วมของประชาชน”

แนวการพัฒนาที่ยั่งยืนประการสำคัญอีกประการหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ คือ ประเด็นการสร้างเสริมโอกาสในการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ของพระองค์อยู่เสมอ โดยอาศัยรากฐานดั้งเดิมของสังคมไทยที่ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในชุมชนท้องถิ่นหลายชุมชนยังคงยึดโยงกันไว้อย่างแน่นหนา

และที่พิเศษยิ่งกว่านั้นคือ แนวพระราชดำริและแนวกิจกรรมการพัฒนาของพระองค์ในการให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนทั้งในภาคความคิดและเป็นจริงในภาคปฏิบัตินี้ ทรงริเริ่มขึ้นก่อนที่สังคมไทยจะมีรัฐธรรมนูญฉบับประชาชน พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นเวลาถึงเกือบ ๒ ทศวรรษ

ตัวอย่างโครงการหมอบูบ้าน เกิดขึ้นจากการที่ราษฎรที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร

ซึ่งขาดแคลนทั้งความรู้ความเข้าใจเรื่องอาหารและสุขภาพอนามัย ทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บได้ง่าย ทั้งที่ในชุมชนท้องถิ่นนั้นมีได้ขาดแคลนอาหารที่มีคุณค่าตามหลักโภชนาการแต่อย่างใด และการที่พระองค์เสด็จไปเยี่ยมเยียนราษฎรพร้อมด้วยคณะแพทย์ในแต่ละครั้ง เป็นเพียงการรักษา ให้คำแนะนำในการดูแลตนเองได้เพียงระยะเฉพาะหน้าชั่วคราวโดยเมื่อพระองค์เสด็จกลับพร้อมแพทย์ออกจากชุมชน พฤติกรรมของชาวบ้านกลับเป็นดังเดิมตามความเคยชิน

ด้วยเหตุนี้ พระองค์จึงทรงมีพระราชดำริให้ตั้งโครงการหมอบูบ้านขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ทั่วไปในหมู่บ้านต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยมีรูปแบบจัดให้ชาวบ้านในชุมชนช่วยเหลือชาวบ้านด้วยตนเอง ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพสุขภาพ ความเจ็บไข้ได้ป่วยเบื้องต้น อนามัยของแม่และเด็ก อาหารพื้นบ้านที่มีคุณค่า เป็นต้น

โดยแนวการดำเนินการจะทำการคัดเลือกชาวบ้านในหมู่บ้านที่พอมีความรู้ด้านออกเขียนได้ และสมัครใจที่จะช่วยเหลือ เข้ารับการอบรมหลักสูตรหมอบูบ้าน ซึ่งหลังจากสำเร็จการอบรม จะกลับมาเป็นผู้ให้คำแนะนำสร้างความรู้ความเข้าใจแก่เพื่อนบ้าน รวมทั้งสามารถให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้น ช่วยทำคลอด ปฐมพยาบาลผู้เจ็บป่วย ป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ ให้ยาสามัญประจำบ้านในการรักษา เผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสาธารณสุขมูลฐานรวมทั้งการแนะนำอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการ

นอกจากนี้ แนวพระราชดำรินในการสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนของพระองค์ ยังปรากฏผ่านการจัดตั้งโครงการธนาคารข้าว ที่จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ที่มีกลุ่มชาวไทยภูเขาอาศัยอยู่หนาแน่นจังหวัดหนึ่ง การดำเนินโครงการธนาคารข้าวนี้ พระองค์ทรงพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์จำนวน ๑ แสนบาทเป็นทุนในการจัดตั้งธนาคารข้าว โดยให้ชาวไทยภูเขาในหมู่บ้านของโครงการเป็นกรรมการคอยดูแลกันเองอีกด้วย^๕

ยั่งยืนเพราะพัฒนาชาติ...บนฐาน “คนเป็นศูนย์กลาง”

กรอบแนวคิดการพัฒนาย่างยั่งยืนมุ่งให้ “คน” เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา โดยมีคุณภาพชีวิตของคนเป็นเป้าหมายสูงสุด เช่นเดียวกับโครงการตามแนวพระราชดำริ พระราโชวาท หรือพระราชกระแสรับสั่งของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ล้วนสะท้อนให้เห็นแนวการพัฒนาที่มุ่งเน้นที่ “คน” หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเน้นที่ “ประชาชน” ในชาติเป็นสำคัญ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลในระยะยาวทั้งในด้านสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต สุขภาพความคิดและปัญญาของคนไทย โดยในด้านสุขภาพ

ร่างกาย พระองค์ทรงสนพระทัยอย่างยิ่งในเรื่องของอาหารและโภชนาการที่มีคุณค่าครบถ้วน สะอาด และเป็นอาหารพื้นเมืองที่ไม่ได้มีราคาแพง หรือหารับประทานได้ยาก โดยได้จัดตั้งเป็นโครงการในพระราชดำริ ได้แก่ โครงการหมอบูบ้าน โครงการธนาคารอาหารชุมชน (food bank) และโครงการฟาร์มตัวอย่าง “คลังอาหาร”

โครงการธนาคารอาหารชุมชน (food bank) เพื่อให้ชุมชนสามารถดำเนินชีวิตโดยมีอาหารที่มีคุณภาพ หลากหลายและเพียงพอสำหรับการบริโภค โดยส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ผลิตอาหารทางการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ มีการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันระหว่างชาวบ้านโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับวิธีการที่ทันสมัย และเน้นการจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดทั้งการอนุรักษ์พัฒนาป่าไม้ แหล่งต้นน้ำลำธารและทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เปรียบเสมือนเป็นที่จัดเก็บที่ฝาก และถนอมเสียบียงอาหารอย่างเป็นระบบ

แนวพระราชดำริดังกล่าวเป็นการเตรียมความพร้อมต่อปัญหาอาหารขาดแคลนในโลกอนาคต โดยมุ่งให้ไทยเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก สู่การเป็น “ครัวของโลก” รวมทั้งสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาทุพโภชนาการของเด็กไทย โดยได้ดำเนินการเป็นแห่งแรกที่บ้านนาป่าแบก อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ในช่วงเริ่มต้น หลังการศึกษสภาพแวดล้อม ได้มีการพัฒนาและทดสอบการปลูกถั่วเหลือง การพัฒนาระบบการทำฟาร์มแบบผสมผสานโดยสาธิตการปลูกไม้ผลแซมด้วยพืชไร่ โครงการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรด้วยการสนับสนุนไม้ผล กาแฟ พันธุ์มันฝรั่ง แมคคาเดเมียหน้ท เป็นต้น

โครงการฟาร์มตัวอย่าง “คลังอาหาร”

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งผลิตอาหาร เป็นเหมือนคลังอาหารที่จะหล่อเลี้ยงคนไทยแม้อยู่ในพื้นที่ชนบททุรกันดารให้มีความเป็นอยู่อุดมสมบูรณ์ ไม่อดอยากหรือขาดแคลนอาหาร โดยได้มีการดำเนินการที่บ้านขุนแตะ ตำบลดอยแก้ว อำเภอจอมทอง และที่บ้านแม่ตุงติง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ มีการจัดทำศูนย์สาธิต และส่งเสริมด้านการเลี้ยงสัตว์ เช่น ที่บ้านขุนแตะจะเป็นจำพวก ไก่ เป็ด นกกระทา ปลา กบ แกะ และการเพาะเห็ด ส่วนที่บ้านตุงติงจะเป็นสัตว์จำพวก เป็ดพันธุ์ไข่ เป็ดเทศ เป็ดอีเหลียง^๕ ไก่พันธุ์ไข่ พันธุ์พื้นเมือง พันธุ์ฟ้าหลวง และไก่วงวง หมูจินหัวพันธุ์ผสม หรือที่สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถเรียกว่า “หมูแพนด้า” ที่มีการแปรรูปเป็นแฮมที่มีรสชาติอร่อย เป็นต้น และที่บ้านแม่ต้า จังหวัดลำปาง

ส่วนในด้านสุขภาพจิต สุขภาพความคิดและปัญญาของคนไทย พระองค์ได้ทรงจัดตั้งโครงการที่จะช่วยส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ด้านความคิดและปัญญา อาทิ โครงการห้องสมุดสารพัดประโยชน์ในหมู่บ้าน โดยใช้ชื่อ “ศาลารวมใจ” โครงการศูนย์การเรียนรู้ จ.เชียงใหม่ เป็นต้น เพื่อเป็นแหล่งสำหรับประชาชนในท้องถิ่นจะสามารถแสวงหาความรู้และนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัว อันจะช่วยส่งเสริมให้ประชาชนรักการเรียนรู้ตลอดเวลาหรือเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อีกทางหนึ่ง และโครงการธนาคารสมอง (brain bank) หรือธนาคารแห่งภูมิปัญญา เพื่อให้เป็นศูนย์รวมข้อมูลผู้ทรงคุณวุฒิสาขาต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ สามารถเรียกใช้ข้อมูลเหล่านี้ได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ แยกหมวดตามประสบการณ์ ความเชี่ยวชาญในสาขาพัฒนาต่าง ๆ และภูมิสำเนาของวุฒิสภาในแต่ละภูมิภาค โดยเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ต เพื่อให้หน่วยงานต่าง ๆ ของชาติได้ใช้ประโยชน์ในการขอความช่วยเหลือด้านภูมิปัญญาความรู้ความสามารถต่อไป

ยั่งยืนเพราะพัฒนาชาติ...บนฐาน “การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงรับสั่งเสมอว่า “พระเจ้าอยู่หัวเป็นน้ำ ฉันจะเป็นป่า” อันอาจกล่าวได้ว่าเป็นถ้อยคำที่สะท้อนให้เห็นถึงความรัก ความสนพระทัยอย่างลึกซึ้งของพระองค์ในเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและความสะดวกของระบบนิเวศน์ ซึ่งสะท้อนว่าพระองค์ทรงรักและทรงสนพระราชหฤทัย ในเรื่องที่สุดคล้องพ้องกันกับองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

“...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สอนข้าพเจ้าเสมอว่า ป่าชายเลนให้ช่วยกันระวังรักษา เพราะถ้าป่าชายเลน เหมือนสถานอนุบาลของสัตว์น้ำเล็ก ๆ ตอนที่เขายังเล็ก ๆ เขายังไม่สามารถเลี้ยงตัวได้ การที่มีป่าชายเลน ก็ทำให้เขายิ่งตัวได้ และรอดชีวิตเป็นปลาใหญ่ขึ้นมา เป็นกุ้งใหญ่ ปูใหญ่ เจริญเติบโตเป็นอาหารของมนุษย์ต่อไป แต่ถ้าไม่มีป่าชายเลนแล้ว พันธุ์ปลา พันธุ์กุ้ง พันธุ์ปู ก็คงจะค่อย ๆ สูญไป เพราะเท่ากับเป็นสถานอนุบาล นี่เป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสอนข้าพเจ้าไว้ ก็เลยตั้งหน้าตั้งตาสงนับสนุนป่าชายเลน และป่าต่าง ๆ...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ความตระหนักในความรุนแรงของปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศรวมทั้งผลกระทบอันร้ายแรงของปัญหาที่มีต่อประเทศชาติในระยะย่านั้น สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทรงรับรู้และทรงรับการถ่ายทอดจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและได้ทรง

ปฏิบัติพระราชภารกิจนี้เป็นการแบ่งเบาจากในหลวงอย่างเต็มพระกำลัง โดยได้ทรงจัดตั้งโครงการใหม่ ๆ มากมายที่นำไปสู่การฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมทั้งเรื่องป่า ดิน น้ำ ท้องทะเล ตลอดจนมิติใหม่ ๆ ในเรื่องการอนุรักษ์คุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ไม่เพียงแก้ไขปัญหาสีเขียวแต่ยังมีมิติกายภาพ แต่ยังคงบูรณาการการแก้ปัญหาของราษฎร โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ อันเกี่ยวเนื่องมีผลต่อกันและกันกับสภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ที่ราษฎรอาศัยทำกินด้วย

ดังนั้นโครงการต่าง ๆ ในพระราชดำริที่มุ่งแก้ไขปัญหาดังกล่าวจึงนับเป็นแนวการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง เพราะทรงให้ความสำคัญในมิติการอนุรักษ์ฟื้นฟูสมดุลของระบบนิเวศวิทยาของประเทศมาเป็นเวลานานอย่างต่อเนื่อง ควบคุมมิติสังคม ดังพระราชปณิธานของพระองค์ที่ว่า “...ให้ป่าอยู่กับคนได้ คนอยู่กับป่าได้ โดยไม่มีการทำลายซึ่งกันและกัน...” ชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎร ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่า โดยมีได้เอนเอียงไปตามกระแสการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นตัวตั้งแต่อย่างใด ตัวอย่างโครงการในพระราชดำริของพระองค์จึงมีมากมายครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่ของประเทศและครบมิติของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น แนวทางการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ แนวทางการพัฒนาคุณภาพดิน แนวทางการฟื้นฟูแหล่งทรัพยากรทางทะเล แนวทางการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ แนวทางอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ป่า เป็นต้น

จากนั้นได้มีการสร้างสรรค์ต่อเนื่องออกมาเป็นโครงการมากมายเพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการแก้ไขปัญหาวังไว้ดังกล่าว ตัวอย่างโครงการดังต่อไปนี้ ผมได้แสดงรายละเอียดโดยสังเขปประกอบด้วย เพื่อพอให้เห็นภาพและสามารถเข้าใจแนวพระราชดำริของโครงการสำคัญ ๆ ในพระองค์

โครงการป่ารักษ์น้ำ

พระองค์ทรงมีพระราชดำริมุ่งให้การช่วยเหลือราษฎรสามารถมีอาชีพสุจริต มีรายได้ในการเลี้ยงชีพ โดยไม่ต้องไปตัดไม้ทำลายป่า โครงการนี้เริ่มทดลองเป็นครั้งแรกที่บ้านน้ำต้ว ตำบลส่องดาว จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นโครงการปลูกป่าด้วยพันธุ์ไม้ที่เติบโตเร็ว โดยราษฎรเป็นผู้ลงแรงปลูกและดูแลบำรุงเลี้ยงบนผืนดินที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงซื้อไว้และทรงเข้าพระราชทาน

โครงการปะการังเทียม^๓

“...พอไปทางภาคใต้ ชาวบ้านก็มาปรับทุกข์ อย่างที่เขาเคยปรับทุกข์กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเขาบอกเดี๋ยวนี้เขาเป็นชาวประมง แต่เดี๋ยวนี้จับปลาไม่ค่อยได้ ออกไปจับก็ได้ชนิดเดียว ขายได้นิดเดียว รายได้ก็ตกต่ำากจน ชาวบ้านก็รู้สึกเข้าใจว่าคนเรานี้เกิดมากขึ้น ไร่ปลานี้ก็ถูกกินมากขึ้น ทุกที่ ๆ และบางครั้งการที่น้ำเสียหรือทิ้งของสกปรกต่าง ๆ ลงไปในแม่น้ำลำคลองมาก ๆ หรือในทะเลมาก ๆ ปลาที่สูญพันธุ์ไปไม่ใช่่น้อย...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

ที่มาของโครงการปะการังเทียมนั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระราชทานพระราชดำริในการช่วยเหลือชาวประมงและแก้ปัญหาการสูญพันธุ์ของปลาต่าง ๆ ด้วยการตั้งปะการังเทียม โดย กองทัพเรือ ร่วมกับการรถไฟแห่งประเทศไทยได้น้อมเกล้าฯ ถวายเรือหลวงและรถไฟที่ปลดระวางแล้ว เพื่อนำไปทิ้งลงในน้ำให้ปะการังเทียมเกาะ จะได้เป็นที่อยู่อาศัยของปลา โดยในขณะนี้ปลาต่าง ๆ ได้มีชุกชุมในบริเวณปะการังเทียม ซึ่งนอกจากนี้ยังช่วยให้ชาวประมงที่ทำประมงน้ำตื้น มีปลาให้จับสำหรับนำไปจำหน่ายนำเงินมาใช้จ่ายอีกด้วย

โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่

“...ถ้าเราสามารถร่วมกันจัดระบบได้ดี คน กับ ป่า ก็คงจะอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่ต้องทำลายซึ่งกันและกัน และแผ่นดินที่เสื่อมโทรมผืนนี้ ก็จะกลับคืนมาเป็นประโยชน์มหาศาลแก่พวกเรา...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๕ รอบ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๓๕

การดำเนินงานตามโครงการ บ้านเล็กในป่าใหญ่ ตามพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ คือการจัดระบบหมู่บ้านให้อยู่ร่วมกัน และพัฒนาให้มีความเจริญในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร เพาะปลูกพืชต่าง ๆ เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงปลา การรับจ้างปลูกป่า และรายได้จากศิลปาชีพโดยได้เลือก หมู่บ้านห้วยไม้ทัก ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง เป็นหมู่บ้านตัวอย่างของโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ และหลังจากที่ได้เริ่มโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ที่บ้านห้วยไม้ทัก ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ ในปี ๒๕๓๕ ทำให้

ป่ามก้อยซึ่งมีพื้นที่เกือบ ๑ ล้าน ๕ แสนไร่ มีความสมบูรณ์ด้วยไม้หนานาพรรณมีสัตว์ป่าที่หายากจำนวนมาก ขณะเดียวกันป่ามก้อยก็เป็นที่อยู่ของชาวไทยภูเขาเผ่าต่าง ๆ

รวมทั้ง โครงการสวนป่าสิริกิติ์ โครงการฟาร์มตัวอย่าง โครงการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า โครงการอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล โครงการหิ้งห้อยในพระราชดำริ โครงการอนุรักษ์กล้วยไม้รองเท้านารี โครงการฟื้นฟูอาหารช้าง - ป่าดงใหญ่ ทับลาน โครงการคืนช้างสู่ป่าธรรมชาติ โครงการเพาะเลี้ยงสัตว์ป่า โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ โครงการพัฒนาบ้านแม่ต๋ำ โครงการจดทะเบียนพันธุ์พืชสมุนไพรไทย โครงการฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมเป็นป่าเศรษฐกิจ โครงการปล่อยหอยมือเสือ โครงการฟื้นฟูปลาไทย และ โครงการอนุรักษ์ป่าชายเลน^{๙๙} ฯลฯ จึงนับเป็นเรื่องที่น่ายินดีหากโครงการในพระราชดำริของพระองค์ดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่องจริงจังควบคู่กับการพัฒนาจิตสำนึกค่านิยมของคนในชาติ ให้มีความรักและเห็นคุณค่าในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและใช้สอยอย่างคำนึงถึงคนรุ่นต่อไปร่วมกัน

ยั่งยืนเพราะพัฒนาชาติ...บนฐาน “แนวพระราชดำริและพระลักษณะบิวัต” ของพระองค์

พฤติกรรมหนึ่ง ๆ ที่บุคคลแสดงออกให้เห็นภายนอก เป็นผลสะท้อนของปัจจัยที่อยู่ภายใน อาทิ ค่านิยม โลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ ของบุคคลนั้น^{๑๐๐} หรือกล่าวอีกอย่างได้ว่า การที่คน ๆ หนึ่งจะตัดสินใจทำอะไรสักอย่างนั้น ล้วนมีที่มาจากสิ่งที่อยู่ภายในของแต่ละคน ซึ่งผมเรียกว่า กระบวนการกำหนดการแสดงออกของมนุษย์ (Human-Manifesting Process)^{๑๐๑} ดังแผนภาพ^{๑๐๒}

ผมเชื่อว่า “การคิด” คือสิ่งที่กำหนดความเป็นตัวเรา ซึ่งรวมทั้งวิถีการใช้ชีวิตและการแสดงออกของเรา นั่นเป็นเพราะการคิด (Thinking) จะเป็นตัวกำหนดสิ่งที่เรารู้ (Knowing) และความรู้ที่เราได้จากการคิดนั้น จะกำหนดความเป็นตัวเรา (Being) รวมทั้งกำหนดวิถีชีวิตของเรา (Living) และทำให้เราแสดงออกในหลากหลายรูปแบบ (Manifesting) ไม่ว่าจะเป็นการพูด การเขียน หรือการกระทำต่าง ๆ ฯลฯ

ด้วยเหตุนี้ เมื่อวิเคราะห์ผ่านโครงการต่าง ๆ ตามแนวพระราชดำริ และผ่านพระราชจริยวัตรของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ได้ทรงแสดงหรือปฏิบัติเป็นเวลากว่าครึ่งศตวรรษ เราได้เห็นถึง “แก่น” แห่งความยั่งยืนที่หลอมรวมเป็นวิถีชีวิตหรืออยู่ในแนวพระราชดำริของพระองค์ มาโดยตลอด

แนวพระราชดำริและพระลักษณะชีวิตของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ อันเป็นฐานสำคัญในการนำมาซึ่งโครงการที่สอดคล้องกับวิถีการพัฒนาที่ยั่งยืน มีคุณค่า และเป็นแบบอย่างที่คนไทยทั้งชาติควรเรียนรู้และยึดถือปฏิบัติตาม อาทิ แนวพระราชดำริที่มุ่งผลประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้ง เห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ เห็นคุณค่าจิตใจหรือสิ่งที่อยู่ภายใน เห็นคุณค่าสถาบันครอบครัว และแนวพระราชดำริที่ทรงใช้วิจารณ์ญาณเลือกให้เหมาะสมกับตนเอง ในส่วนของพระลักษณะชีวิตนั้น พระองค์ทรงก่อปรด้วยความอดทน เปี่ยมพระเมตตากรุณา ตลอดจนทรงงานหนักอย่างมิย่อท้อ เป็นต้น

“...ข้าพเจ้าเองก็อยากจะทำอย่างนี้ มาก ๆ อย่างผ่านพระปฐมเจดีย์ จะไปทั่วทึน ก็อธิษฐานว่า ขอให้แข็งแรงต่อไป เพื่อที่จะได้ออกไปช่วยราษฎร อย่างที่ทำอย่างนี้ เพราะเค้าก็อยากจนอยู่ อยากจะให้แข็งแรง แล้วได้ออกไปช่วยอย่างสม่ำเสมอ...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๖

“๒๕๔๙” มหาศักราชเฉลิมราชมารภกิจพัฒนาชาติอย่างยั่งยืน

“...ข้าพเจ้าก็มานับดู ได้โอกาสมีเกียรติได้เป็นพระบรมราชินีนาถของปวงชนชาวไทยก็โดยพระมหากรุณาธิคุณทรงเลือกเอาไว้และได้เป็นมา ๔๐ กว่าปีแล้ว ด้วยความภาคภูมิใจในประเทศชาติบ้านเมืองและคนไทย...”

พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒

โครงการต่าง ๆ ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องด้วยพระวิริยะอุตสาหะ เป็นเวลากว่า ๕๐ ปี นับว่ามีความหลากหลายอย่างยิ่งในมิติต่าง ๆ ของการพัฒนา ทั้งยังมีความสอดคล้องกับวิถีการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น หากได้บูรณาการผลดีที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน น่าจะยิ่งทำให้เห็นถึงการนำไปสู่ “ความอยู่ดีมีสุข” ของประชาชน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ เป็นวโรกาสสำคัญที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถของปวงชนชาวไทย ผู้ทรงเป็น “อัครมหาราชินี” คู่พระบารมีแห่งองค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงมีพระชนมพรรษาครบ ๓๒ พรรษา เป็นเวลาที่พสกนิกรชาวไทยปลาบปลื้ม และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณที่พระองค์ทรงมีต่อแผ่นดินไทยนี้ สมควรที่พระองค์จะได้รับการเทิดพระเกียรติยกย่อง และสดุดี จากปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่า ในอันที่ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ไม่เพียงเป็นการอุปถัมภ์ค้ำจุนประชากรราษฎรใน “ชาติ” เท่านั้น แต่พระเกียรติและพระบารมียังจรขยายไปสู่ประชากรของ “โลก” ที่จะอยู่รอดได้อย่างยั่งยืนอีกด้วย

เชิงอรรถ

* ผู้อำนวยการสถาบันอนาคตศึกษาเพื่อการพัฒนา Kriengsak@bangkokcity.com, <http://www.ifd.or.th>

^๑ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๖, การพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทไทย, (นนทบุรี : สหมิตร พรินติ้ง): หน้า ๒.

^๒ โครงการนี้ใช้เงินจากโครงการศิลปะอาชีพในการจัดซื้อที่ดิน และประเทศจีนได้ให้ความช่วยเหลือด้านการเกษตรและด้านการปศุสัตว์ โดยถวายสัตว์พันธุ์ดีเพื่อใช้เพาะเลี้ยงเป็นอาหารโปรตีนสำหรับคนไทย เช่น สุกรพันธุ์จินหัว เป็ดพันธุ์อีเหลียง แพะนมพันธุ์ดี เป็นต้น รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐบาลที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมปศุสัตว์ เป็นต้น โครงการฟาร์มตัวอย่างจัดตั้งขึ้นในภาคเหนือที่อำเภอจอมทอง และอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ และที่อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี (เก็บความบางส่วนจาก พระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๕)

^๓ สังคม “พหุเอกานิยม” คือ สังคมที่เน้นความเป็นเอกภาพในความหลากหลาย (unity in diversities) เพื่อดำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีของความเป็นปัจเจกชนที่มีความแตกต่าง ไม่ว่าจะเป็นด้านความคิด เชื้อชาติ ลัทธิศาสนาของศาสนา ความเชื่อ ฐานะ อายุ วัฒนธรรม ประเพณี เพศ อาชีพ และชนชั้น ฯลฯ ให้คนทุกคนในสังคมสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีศักดิ์ศรี มีเกียรติ มีสิทธิเสรีภาพ ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายและได้รับการยอมรับจากสังคม และมีประโยชน์ในการมีส่วนร่วมเป็นพลังในการสร้างสรรค์ ใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ๒๕๔๒, สังคมพหุเอกานิยม: เอกภาพในความหลากหลาย, (กรุงเทพฯ: ชัคเชส มีเดีย), หน้า ๒๓, ๓๕.

^๔ การดำเนินโครงการนี้ในครั้งแรกได้มีการอพยพราษฎรกลุ่มชาวไทยภูเขาเผ่าเย้า บ้านปางเหนือ อำเภอคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน ๕๓ ครอบครัว ๒๓๙ คน เข้าไปอยู่ในพื้นที่โครงการ ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยเป็นส่วนหนึ่งของโครงการป้อนป่า เสริมอาชีพชาวไทยภูเขา ให้มีที่ดินทำกินเป็นหลักแหล่ง ลดปัญหาการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย

^๕ ประเทศจีนถวาย มีคุณลักษณะพิเศษคือ เนื้อมีกลิ่นหอม รสชาติอร่อย ในประเทศจีนนิยมปรุงเป็นอาหารเมนู “เปิดอบน้ำผึ้ง” สำหรับต้อนรับแขกสำคัญที่มาจากต่างเมือง

^๖ พระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างอ่างเก็บน้ำ แต่องค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสร้างป่า (ธวัชชัย สันติสุข, “สมเด็จพระบรมราชินีนาถกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในประเทศไทย,” สยามรัฐ, (๑๕ ก.พ. ๒๕๔๕): ๑๒.)

^๗ ช่วยแก้ไขปัญหาประมงภาคใต้ จังหวัดนราธิวาส และ จังหวัดปัตตานี

^๘ เช่น อุทยานเฉลิมพระเกียรติไทยประจัน, ศูนย์ศึกษาพรรณไม้ป่า จังหวัดราชบุรี

^๙ เป็นโครงการฟื้นฟูปลาไทยที่ถือกำเนิดในแหล่งน้ำธรรมชาติของประเทศ โดยการจัดตั้ง

วังปลา ณ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์ปลาไทยไว้ไม่ให้สูญพันธุ์

^{๑๐} เพื่อเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย เพาะพันธุ์และขยายพันธุ์สัตว์น้ำ เนื่องจากปัจจุบัน สัตว์น้ำประเภทกุ้ง หอย ปู ปลา ได้ลดจำนวนลงไปมากจากการที่ป่าชายเลนถูกทำลายไปมาก

^{๑๑} ดูเพิ่มเติมใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ๒๕๔๒, คลื่นลูกที่ ๕ - ประชาชนสังคม : สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ ๒๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ: ชัคเชส มีเดีย).

^{๑๒} เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, ๒๕๔๕, ลายแทงนักคิด, (กรุงเทพฯ : ชัคเชสมีเดีย), หน้า ๖๘.

^{๑๓} ดูเพิ่มเติมใน เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, เรื่องเดียวกัน.

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม^๑

ธโรธร ตู่ทองคำ^๒

นับตั้งแต่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงอภิเษกสมรสกับสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถในวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ อันนับเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของพระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ที่มีต่อวงพลกนิกรชาวไทยอย่างต่อเนื่องตลอดมาจนนับหลายทศวรรษ จนถึงปัจจุบัน พระราชกรณียกิจที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีวัตถุประสงค์สำคัญในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นสาระสำคัญของบทความนี้ เพื่อเป็นการเฉลิมฉลอง เนื่องในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระชนมายุครบ ๗๒ พรรษา อันนับเป็นมหามิ่งมงคลของพลกนิกรชาวไทย เพื่อเทอดพระเกียรติพระองค์ท่านสืบไป

^๑ ปรับปรุงจาก (๑) สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์แห่งชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถกับสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พรีนซ์ จำกัด ๒๕๓๕ หน้า ๑๔-๓๗ (๒) วาริ อัมไพรวรรณ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ...สมเด็จพระแม่ของแผ่นดิน... กรุงเทพฯ บริษัท อักษราพัฒนา จำกัด ๒๕๔๑ หน้า ๓๗-๔๓

^๒ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทยในอดีต

ประเทศไทยในอดีต เป็นประเทศที่มีความอุดมสมบูรณ์มากที่สุดประเทศหนึ่งของโลก ความอุดมสมบูรณ์ของประเทศไทยสะท้อนจากการเป็นประเทศ ที่มีคำกล่าวในสมัยสุโขทัย ว่า “ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว” อันแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ที่มีในประเทศไทย แม้มีการย้ายศูนย์กลางอาณาจักรมาสู่ออยุธยา ก็มีนัยถึงความอุดมสมบูรณ์ของอาณาจักร อันแสดงจากการที่มีการปลูกข้าว หรือ ทำนาได้ปีละสามครั้ง การที่อยุธยาเป็นที่บรรจบของแม่น้ำสามสาย คือ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก และ แม่น้ำลพบุรี และ การที่อยุธยา เป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงไกล ควบคู่กับเมืองโตเกียว ซวา เป็นสำคัญ อันมีที่จากการหาของป่าได้เป็นอันมาก และแม้ภายหลังมีการสถาปนาอาณาจักรรัตนโกสินทร์ ความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ ยังคงมีมาอย่างต่อเนื่อง ควบคู่กับความเจริญเติบโตในด้านอื่น ที่ต่อเนื่องเรื่อยมา

ความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจ จากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้าภายหลังสนธิสัญญาเบาริงค์ใน พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นที่มาของความเปลี่ยนแปลงในระบบเศรษฐกิจ อันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงของจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ แต่ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่สุด มีที่มาจาก การเริ่มต้นการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ภายหลังที่มีการกำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับแรก ใน พ.ศ. ๒๕๐๔ อันเป็นที่มาของการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมและการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีการทำลายอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ป่าไม้ ดิน น้ำ อากาศ อันนำไปสู่ผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ และ สังคมอย่างใหญ่หลวง ที่สำคัญ คือ การนำความเสื่อมโทรมมาสู่สภาพสิ่งแวดล้อม เป็นอย่างมาก อันนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงของสภาพนิเวศวิทยา ผืนที่เคยตกต้องตามฤดูกาล ต้องมีมากเกินไป จนเกิดอุทกภัย ในบางปีมีฝนแล้งที่นำมาสู่ความแห้งแล้งของสภาพพื้นที่ ทำให้ประชาชน ที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ทำการเกษตรกรรมไม่ได้ผล ทำให้ต้องมีการอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองอันนำมาสู่ปัญหาในเมืองที่มีปัญหาอยู่แล้วให้ทวีปัญหามีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น สัตว์ป่าที่เคยมีอยู่อย่างชุกชุมต้องล้มตายจากไป มีการล่าสัตว์เพื่อนำส่วนต่าง ๆ ของสัตว์ไปใช้ในการพาณิชย์ เป็นต้น อันแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ที่ลดลง และ สะท้อนส่วนสำคัญของดินและน้ำ ที่เป็นส่วนสำคัญในการดำรงชีวิต ที่ต้องมีความสมบูรณ์ และ ป่าไม้ นับเป็นที่มาและส่วนสำคัญของความอุดมสมบูรณ์ที่มีในดินและน้ำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กับ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช องค์พระประมุขของประเทศ ทรงตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมที่เป็นไปอย่างมากภายในรัชสมัย ภายหลังการเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๔๘๙ อันนำมาสู่พระราชดำริและพระราชดำริสโครงการทั้งหลายเพื่อพัฒนาประเทศ เพื่อความอยู่ดีกินดีของพสกนิกรชาวไทย ควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อันเป็นที่มาของแนวคิดที่หลากหลาย อาทิ พระราชดำริการปรับปรุงที่ดิน ที่ต้องมีการอนุรักษ์ผิวดินให้มีความชุ่มชื้น การปลูกป่าทดแทนป่าในพื้นที่ที่ถูกทำลาย การรักษาต้นน้ำ เพื่อรักษาความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ เป็นต้น อันนับเป็นพระราชกรณียกิจที่สำคัญในการรักษาต้นน้ำลำธาร การปลูกป่า ส่วนหนึ่ง เพื่อให้ชาวเขาจำนวนมากเลิกการตัดไม้ทำลายป่า อันเป็นที่มาของโครงการพระราชดำริหลายโครงการ อาทิ โครงการหลวงเพื่อพัฒนาชาวเขา โครงการเกษตรหลวงทุ่งจ้อย เป็นต้น พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงนับเป็นประโยชน์ต่อราษฎรอย่างเป็นเอกอนันต์ ทำให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น อันแสดงถึง ความห่วงใยของพระมหากษัตริย์ที่มีต่อราษฎร ในฐานะที่ทรงเป็นพระประมุขของประเทศ อันยังประโยชน์ให้กับประเทศไทยในระยะยาว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชินีที่ทรงประทับอยู่เคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในทุกหนแห่งที่ทรงเสด็จพระราชดำเนิน ทรงรับสนองพระราชดำริและทรงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง จากพระอุปนิสัยที่ทรงอ่อนโยน ทรงเปี่ยมเมตตา และจากการที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินไปทุกหนทุกแห่งทำให้ทรงทอดพระเนตรเห็นความทุกข์ยากของราษฎรที่มีความเป็นอยู่อย่างยากลำบาก ที่ส่วนหนึ่งมีที่มาจากปัญหาความแห้งแล้ง ความยากจน และ ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ทำให้ทรงให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นการแก้ไขปัญหาดังกล่าว หรือ สาเหตุ ทำให้มีความชุ่มชื้นรอบอาณาบริเวณ อันนำมาสู่การเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นลำดับขั้นในเวลาต่อมา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กับ พระราชดำริ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชดำริ ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลายครั้ง โดยเฉพาะ "ข้าพเจ้ามีความภูมิใจในทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าไม้ และสัตว์ป่าของไทยมาก ข้าพเจ้าเห็นว่า เราควรจะใช้ทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้อย่าง ะมัดระวังและทำนุบำรุงให้คงอยู่ตลอดไป มีใ้ให้ประวัติศาสตร์จารึกไว้ว่า ทรัพยากรเหล่านี้ถูก ทำลายหมดสิ้นไปในระยะเวลาอันสั้นแค่ช่วงอายุเรา” และ “ทรัพยากรธรรมชาตินับเป็นสมบัติล้ำค่าของ ชาติ และเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ สมควรที่เราทั้งหลายจะช่วยกันรักษาไว้ให้คงเป็นประโยชน์ สืบไปชั่วลูกหลาน” อันแสดงถึงความห่วงใยของพระองค์ที่ทรงมีต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เป็นผลจากการที่ทรงเสด็จพระราชดำเนินติดตามพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จ เยี่ยมเยียนราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร ทำให้ทรงทอดพระเนตรเห็นความเปลี่ยนแปลงของสภาพ แวดล้อมทางธรรมชาติ สภาพนิเวศวิทยา ที่เป็นผลจากการตัดไม้ทำลายป่าในแหล่งต้นน้ำลำธาร การเปลี่ยนแปลงของสภาพธรรมชาติ เป็นที่มาของความแห้งแล้ง และ ปัญหาอื่นตามมา ที่ทำให้ อุดมภูมิสูงขึ้น ความเสื่อมโทรมของที่ดินทำกิน ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ที่เป็นผลจากในหน้า ผืน น้ำฝนจะชะล้างหน้าดิน ทำให้ดินเสื่อมสภาพลงอย่างรวดเร็ว ทำให้การเพาะปลูกไม่ได้ผล และ เป็น ที่มาของความยากจน และ ทำให้ราษฎรต่างเข้าไปตัดไม้ทำลายป่า เพื่อหาที่ดินใหม่ เป็นวัฏจักร เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง อันนำมาสู่วิกฤตการณ์ในทุกด้านในท้ายที่สุด

ความเข้าพระทัยของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในภยันตรายที่มาจาก ปัญหาที่เกิดขึ้น แสดงออกจากพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า “ต้นตอของปัญหาอย่างหนึ่งของคนไทยก็คือ การแผ้วถางทำลายป่าไม้ ทำลายต้นน้ำลำธาร ส่วนหนึ่งของปัญหานี้เกิดจากการรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เช่น การทำไร่เลื่อนลอยในภาคเหนือ ซึ่งเรื่องนี้เป็นปัญหาละเอียดอ่อน ต้องแก้ไขด้วยการชี้แจงให้เขาเห็น ผลเสียในการกระทำเช่นนั้น และต้องหาอาชีพใหม่ซึ่งทำรายได้ที่ดีกว่าให้พวกเขาด้วย เพราะการที่ชาว เขาทำเช่นนี้ก็เพราะต้องการหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว แต่ที่ร้ายก็คือ การแสวงหาผลประโยชน์ ส่วนตัวโดยไม่คำนึงถึงผลร้าย ที่จะตามมาแก่ส่วนรวม เช่น เกิดการแห้งแล้งในหน้าแล้ง เกิดอุทกภัย ในหน้าฝนเพราะการตัดไม้ทำลายป่า น้ำฝนไม่ถูกดูดซึมไปก็จะทะลักลงสู่ที่ลุ่ม...” หรือ “...คนมัวแต่คิดว่า ทำอย่างไรเขาจึงจะได้รวยเร็ว ๆ จะได้โน่นจะได้โน้นตั้งใจปอง เห็นป่าสงวนเข้าก็ยอมเสียเงินจำนวน หนึ่งว่าจ้างให้คนจนตัดไม้ออกขายต่างประเทศ คนเหล่านั้นก็เสียรู้ นึกว่า ตัดป่าขายดี สะดวกดี เร็วดี ป่าไม่เห็นมีประโยชน์แก่พวกเรา ชัดขวางไม่ให้เรามีไร่นา จึงมาคิดดูว่า ที่จะทำไม้ให้เป็นประโยชน์กับ ประชาชนส่วนรวม ด้วยการสอนให้คนทั่วไปทราบว่ามีป่าไม้นั้นเป็นประโยชน์กับพวกเราทั้งสิ้น การปฏิบัติให้เขาเห็นเองว่าป่าไม้เป็นของประชาชนคนไทย เป็นส่วนรวมจริง ๆ อาจจะพอที่จะลด การลักลอบตัดไม้ทำลายป่าได้บ้าง...”

ความเข้าพระทัยธรรมชาติของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ส่วนหนึ่งที่มาจากเมื่อครั้งทรงพระเยาว์ ทรงประทับอยู่ที่วังริมฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยา ณ พระตำหนักของหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร กับ หม่อมหลวงบัว กิติยากร พระชายา ในอาณาบริเวณจำนวนเก้าไร่ที่ร่มรื่นไปด้วยพรรณไม้นานาชนิดลำน้ำเจ้าพระยาที่ไหลผ่านนั้นได้สะอาดทำให้ทรงรักและเข้าใจธรรมชาติและส่วนหนึ่งเป็นที่มาของการพลิกฟื้นผืนป่าและธรรมชาติให้กลับคืนมีชีวิตมาอีกครั้งหนึ่ง อันเป็นที่มาของโครงการพระราชดำริ ที่เป็นโครงการสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน อันนับเนื่องหลายโครงการ ในที่นี้จะกล่าวเฉพาะโครงการที่สำคัญ คือ โครงการป่ารกน้ำ และ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กับ โครงการป่ารกน้ำ

โครงการป่ารกน้ำ มีที่มาจากพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่ว่า “พระเจ้าอยู่หัวเป็นน้ำ ฉันจะขอเป็นป่า ป่าที่ถวายความจงรักภักดีต่อหน้า...พระเจ้าอยู่หัวสร้างอ่างเก็บน้ำ ฉันจะสร้างป่า”

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงริเริ่มงานโครงการป่ารกน้ำครั้งแรก ที่บริเวณเชิงภูผาเหล็ก บ้านถ้ำผาเหล็ก บ้านถ้ำด้ว อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร ในวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ในพื้นที่ที่ติดกับอ่างเก็บน้ำคำจวง ในสภาพอาณาบริเวณที่เป็นป่าเสื่อมโทรม ที่มีสภาพเสมือนหนึ่งเป็นทะเลทรายอันเรืงว่าง เป็นพื้นที่ที่ร้อนและแห้งแล้ง เต็มไปด้วยฝุ่น โดยทรงนำข้าราชการและประชาชนที่เฝ้ารับเสด็จปลูกต้นไม้ ที่ประกอบด้วย ไม้ประดู่ ไม้แดง ไม้ซ้อ ไม้กระถินณรงค์ ไม้ยูคาลิปตัส จำนวนประมาณหนึ่งร้อยต้น ในพื้นที่ที่มีการจัดเตรียมประมาณหนึ่งไร่ ภายหลังจากที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมอบหมายให้ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขานุการส่วนพระองค์ และ พันเอกเรวัต บุญทับ ผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๒๓ ในเวลานั้น เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดเตรียมพื้นที่ เพื่อเป็นการสาธิตให้ประชาชนเห็นการปลูกต้นไม้ที่ถูกต้อง และ เพื่อเป็นการรวมหัวใจชาวบ้านและการสร้างความศรัทธาดีลึกล้ำให้กับโครงการ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ราษฎรทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำพิธีบวงสรวงประกาศอัญเชิญเทพารักษ์เจ้าป่ามาสิงสถิตอยู่ ณ ป่าที่ทำการปลูก และ ทรงมอบหมายให้ราษฎรบ้านถ้ำด้ว จำนวน ๓๕ ครอบครัว รับผิดชอบดูแลรักษาต้นไม้เหล่านี้ให้ต่อเนื่องตลอดไป โดยทรงมอบเงินจำนวนครอบครัวละหนึ่งพันห้าร้อยบาทถ้วน โดยในวันนั้นมีราษฎรทั้งในอำเภอสองดาวและอำเภอใกล้เคียง ที่สำคัญ คือ อำเภอวาริชภูมิ และ อำเภอ

สว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร และ อำเภอวังสามหมอ และ อำเภอไชยวาน จังหวัดอุดรธานี จำนวนประมาณสองหมื่นคน เข้าเฝ้ารับเสด็จครั้งนี้ด้วย การเสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีเยี่ยมเยียนราษฎร ที่วัดหนองนिरาศภัย บ้านหนองไผ่ ตำบลโคกสี กิ่งอำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร ในวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ ทรงพบว่า ราษฎรบางส่วนฐานะดีมีอาชีพตัดไม้ขาย แต่ราษฎรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกิน สภาพความเป็นอยู่อดขัดขัดสน แร้นแค้น ทำให้ทรงพยายามแสวงหาทางออกในการประสานประโยชน์เชื่อมโยงทุกส่วนของชุมชนเข้ากับการรักษาสภาพป่าไม้ที่เป็นต้นน้ำลำธารให้คงอยู่สืบเนื่องไป

ในเวลาต่อมา ราษฎรได้สละที่ดินมาปลูกป่าเพิ่มเติมขึ้นจำนวนมาก จนทำให้พื้นที่บ้านถ้ำแก้วที่เป็นที่ริเริ่มโครงการ มีพื้นที่ปลูกป่าทั้งสิ้นจำนวนหกสิบไร่สามงาน และ ขยายพื้นที่ออกไปในอำเภอส่องดาว เป็นจำนวนสองร้อยไร่ รวมพื้นที่ที่ขยายออกไปอีกจำนวนหลายพันไร่ ในเวลาต่อมา ทั้งในจังหวัดสกลนครและจังหวัดอุดรธานี ความสำเร็จของโครงการทำให้มีการขยายตัวของพื้นที่โครงการออกไปยังภูมิภาคอื่น อาทิ หาดทรายใหญ่ บ้านเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

ต่อมาในวันที่ ๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๖ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชโอรสโปรดฯ ให้คัดเลือกราษฎรที่ยากจนแต่มีความประพฤติดี มีความขยัน จำนวนเก้าครอบครัว ให้ย้ายเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านเพื่อทำหน้าที่ปลูกป่าและดูแลรักษาป่า ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมโครงการล้วนแล้วแต่เป็นเกษตรกรที่ยากจน ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง การเข้าร่วมโครงการทำให้มีการจัดกิจกรรมตามความสนใจ ที่ประกอบด้วย การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การเลี้ยงเบ็ด การเลี้ยงไก่ การเลี้ยงสุกร การเลี้ยงโค การเลี้ยงกระบือ การเลี้ยงปลา การปลูกผัก เป็นต้น มีการกำหนดให้มีร้านค้าประจำหมู่บ้าน ธนาคารข้าว และ ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน ซึ่งเขาเหล่านี้จะได้รับพระราชทานเงินเดือน บ้านนางข้าว วัว ครอบครัวละ ๕๐ ตัว เกวียนครอบครัวละ ๑ เล่ม บ่อน้ำ ดึงเก็บน้ำฝนสำหรับทอผ้า เรือนเพาะชำและพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ

ปัจจุบันมีราษฎรอาศัยอยู่ร่วมกัน จำนวนสามสิบหกครอบครัว และตั้งอยู่ที่หมู่ ๑๑ ตำบลโคกสี กิ่งอำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร ประกอบด้วย ในจำนวน ๒๒๕ คน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงคัดเลือกมาจากราษฎรหนองไผ่ ตำบลโคกสี กิ่งอำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดจำนวนเก้าครอบครัว จากบ้านห้วยไหล่ ตำบลมหาชัย อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม จำนวนสี่ครอบครัว

จากอำเภอหนองบัวซอ จังหวัดอุดรธานี และ อำเภอหนองเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวนสิบแปดครอบครัว และ อำเภอส่องดาวและอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร จำนวนเก้าครอบครัว พระราชทานเงินเดือนให้ครอบครัวครอบครัวละ ๑,๕๐๐ บาท ให้บ้านเป็นเรือนไม้ได้ถุนสูงผาขัดตะสองห้องนอนจำนวนหนึ่งหลัง มีห้องเลี้ยงไหมและตั้งกี่ทอผ้า พร้อมสัตว์เลี้ยง พันธุ์ไม้ และ เครื่องมือทำมาหากินให้ทุกครอบครัว มีพื้นที่ในการปลูกป่าจำนวนประมาณ ๔๑๐ ไร่ และ พื้นที่สำหรับการอยู่อาศัยและการทำเกษตรกรรม จำนวน ๔๐๐ ไร่

การปลูกป่าถวาย นับเป็นกิจกรรมที่สำคัญอีกประเภทหนึ่ง ที่เป็นกิจกรรมของราษฎรที่ยากไร้ ผู้มีที่ดินรกร้างว่างเปล่าอยู่ตามหมู่บ้าน ไม่ได้ทำประโยชน์ให้มีกิจกรรมในการร่วมกันปลูกป่าน้อมเกล้าถวายเข้ามาอยู่ในพระบรมราชินูปถัมภ์ โดยทางเจ้าหน้าที่เป็นผู้จัดหากล้าไม้ให้ราษฎรเหล่านี้คงดำเนินชีวิตตามปกติ และ มิได้รับพระราชทานเงินเดือนแต่ประการใด

จนในปัจจุบัน โครงการป่ารักษน้ำ แบ่งพื้นที่ออกเป็นสามส่วน คือ โครงการป่ารักษน้ำ ประเภทกระจายพื้นที่และพระราชทานเงินเดือน โครงการป่ารักษน้ำประเภทจัดพื้นที่รวมกันอยู่ พระราชทานเงินเดือน และ โครงการป่ารักษน้ำ ประเภทปลูกป่าถวาย นับตั้งแต่วันนั้นจนถึงบัดนี้ ป่าเสื่อมโทรมผืนนั้นกลับมามีอีกครั้งหนึ่ง อันนำมาสู่ความร่มรื่นเขียวขจี พลิกฟื้นชีวิตให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ความชุ่มชื้นที่กลับคืนมาสู่แผ่นดิน ทำให้ดวงตาแห่งประกายความหวังของราษฎรในหลายพื้นที่ต่างส่องประกายอย่างมีความสุข

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กับ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่

โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ เป็นโครงการที่ถือกำเนิดในวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ในระหว่างที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จฯประทับเฮลิคอปเตอร์บินผ่านพื้นที่ป่ากว้างใหญ่ที่ยังคงสภาพความอุดมสมบูรณ์ที่มีสัตว์ป่าน้อยใหญ่อาศัยหาเลี้ยงชีพ อันแสดงถึง ความหลากหลายทางชีวภาพ และมีแม่น้ำหลายสาย อาทิ แม่น้ำปิง แม่น้ำแม่ตื่น เป็นต้น เป็นส่วนสำคัญในการหล่อเลี้ยงสรรพชีวิต ผู้คน ในพื้นที่บริเวณตำบลยางเปียง ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ อันเป็นพื้นที่ภาคเหนือ ที่เป็นป่าต้นน้ำสำคัญของประเทศไทย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงห่วงใยด้วยเกรงว่า สภาพป่าที่อุดมสมบูรณ์จะถูกทำลายลง ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของราษฎร ที่อยู่อาศัยในและนอกพื้นที่ จึงทรงมีพระราชดำริในการกำหนดแผนงานอันเร่งด่วนในการอนุรักษ์ป่าอมก๋อยให้คงสภาพความอุดมสมบูรณ์เช่นนี้ตลอดไป พระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ

พระบรมราชินีนาถที่สำคัญ คือ การที่ทรงไม่ต้องการให้การดำเนินการสร้างความเดือดร้อนแก่ราษฎรที่อยู่อาศัย ดังพระราชกระแสรับสั่งที่ว่า “...ให้ป่าอยู่กับคนได้ คนอยู่กับป่าได้โดยไม่มีการทำลาย...” หรือ “...ความจริงชาวเขา เขาเดินอยู่ในป่าในเขา ก่อนที่พวกเราจะเข้าไปเสียอีก เพราะฉะนั้นต้องเห็นใจเขา เราต้องช่วยเขา จะไปห้ามเขา ไปกวาด ด้อนเขาลงมาอยู่ในพื้นที่ล่งนั้นเขาอาจลำบาก ทำมาหากินยาก ดังนั้นจึงควรหาโครงการอะไรสักอย่างที่จะให้เขาอยู่กับที่ไม่ขยายตัว...” หรือ “...ให้กำหนดที่ให้เขาทำมาหากิน ชาวเขาเหล่านี้เป็นพวกที่ทำกรเพาะปลูกทั้งนั้น เขาอยู่ได้ด้วยการทำไร่ ซึ่งจะต้องส่งเสริมให้เขามีผลผลิตมากขึ้น ในพื้นที่ที่เราจำกัดให้...”

ดังนั้น สำนักราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงมีหนังสือไปถึงแม่ทัพกองทัพภาคที่สาม ในวันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๓๔ เพื่อขอความร่วมมือในการดำเนินโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ตามแนวพระราชดำริโดยมีจุดมุ่งหมายที่กำหนดให้ราษฎรให้มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่า เห็นคุณค่า และ คุณประโยชน์ของป่าไม้ และสามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้โดยไม่ต้องทำลายป่า ด้วยการวางแนวทางให้ราษฎรมีพื้นที่ทำกินพอเพียงกับการดำรงชีวิต ในเวลาเดียวกับที่มีการส่งเสริมอาชีพอื่นควบคู่กันไป ภายหลังกองทัพภาคที่สาม และ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาคที่สาม จัดทำแผนงานในการดำเนินการเพื่อสนองพระราชดำริในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โดยมีการกำหนดเป็นสองระยะ คือ แผนเร่งด่วน และ แผนงานหลัก ที่ประกอบด้วย การจัดการรักษาป่า สัตว์ป่า การฟื้นฟูป่า งานพัฒนาคุณภาพชีวิต และ งานประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นระหว่างราษฎรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ มีการส่งเจ้าหน้าที่ชุดปฏิบัติการจำนวนห้าชุด ออกไปปฏิบัติการประจำตามแต่ละจุด เพื่อสกัดกั้นเส้นทางการลักลอบตัดไม้ และการล่าสัตว์ป่า โดยมีพื้นที่เป้าหมายโครงการบริเวณเขามวก้อย จำนวน ๑,๔๓๗,๕๐๐ ไร่

นอกจากนี้ ท่านผู้หญิงสุประภาดา เกษมสันต์ ราชเลขานุการในสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เล่าว่า “พระองค์ทรงคิดขึ้นเองว่า ราษฎรนี้ถ้าจะหาที่ให้เขาทำกินอพยพออกจากป่า บางทีก็ไม่มีที่ เพราะฉะนั้นเมื่อเขาอยู่แล้วก็ให้เขาอยู่ต่อไป ให้ราษฎรมีที่ทำกิน ปลูกป่า รักษาป่า แสดงให้เห็นว่า คนและป่าอยู่ด้วยกันได้ และ ทั้งสองฝ่ายได้รับผลประโยชน์จากกันและกัน” ผลการดำเนินงานปรากฏว่า สามารถสร้างความเข้าใจและสำนึกในการรักษาป่าให้เกิดขึ้นกับราษฎรที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่เป้าหมายเป็นผลสำเร็จ เกิดสำนึกในการรักษาป่าไม้ได้อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังสามารถโน้มน้าวให้ราษฎรเหล่านั้นยุติการล่าสัตว์และการตัดไม้ทำลายป่า โดยในวันที่ ๙ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ราษฎรต่างพร้อมใจกันนำเอาอาวุธปืนที่ใช้ในการล่าสัตว์มามอบให้เจ้าหน้าที่บ้านเมือง

ของโครงการ พร้อมกับปฏิญาณตนเฉพาะเบื้องพระพักตร์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในอันที่จะเลิกการกระทำ อันเป็นการทำลายป่า แล้วหันมาให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาป่าให้คง ความอุดมสมบูรณ์ตลอดไปตามพระราชกระแสที่พระราชทานให้แก่ชาวบ้านว่า “ป่าไม่มีคุณค่ากับเรา มีป่ามากขึ้น น้ำก็จะไม่แห้ง ทำให้เราทำมาหากินได้ เราต้องรักษาป่า ช่วยกันรักษาป่า และอย่าล่าสัตว์ป่า”

จากผลของความสำเร็จของโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ในอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้ขยายการดำเนินงานตามโครงการ บ้านเล็กในป่าใหญ่ไปยังพื้นที่อื่นอีกหลายแห่ง อาทิ ป่าดงบ้านโพนสว่าง และ ป่าปลาปากในจังหวัด นครพนม และ ที่บ้านเขาน้ำอุ่น กิ่งอำเภอปากศิลาทอง จังหวัดกำแพงเพชร เป็นต้น

แนวพระราชดำริบ้านเล็กในป่าใหญ่ คือ การทำให้บ้านทุกหลังมีความอุดมสมบูรณ์ในตัวเอง บุคคลในครอบครัวมีอาชีพหลักและอาชีพเสริม พ่อบ้านทำงานปลูกป่าและพิทักษ์ป่า แม่บ้านทอผ้า มีการปลูกพืชผัก เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เลี้ยงปลา ปลูกข้าวไร่ โดยพระราชทานเงินเดือน และ โคน จัดสร้าง ยุงฉาง ถังเก็บน้ำฝน ในเวลาเดียวกัน ทรงซื้อที่ดินรกร้างและทรงมอบหมายให้ราษฎรปลูก ป่าธรรมชาติและปลูกไม้ไว้ใช้สอย ทรงบันทึกแนวความคิด และ ขั้นตอนการปฏิบัติสำหรับการสร้าง ป่ารักษาไว้ได้อย่างละเอียดชัดเจน เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องยึดถือเป็นแนวทาง แสดงให้เห็นชัดเจนถึงน้ำ พระราชทอดุทัยที่ทรงห่วงใยเมตตา และ พระราชปณิธานที่แน่วแน่ในการพลิกฟื้นคืนชีวิตแก่ผืนป่า เพื่อคืนผืนป่าให้แผ่นดิน

“ถ้าไม่จัดครอบครัวเข้าอยู่ การที่จะป้องกันการทำลาย ลักลอบตัดไม้ขายก็จะไม่มีวัน ประสบความสำเร็จได้ เพราะคนที่ไร่ที่อยู่ที่ทำกินก็จะรู้สึกว้า พวกที่ต้องการรักษาป่าเป็นศัตรูขัดขวาง ความสุขของเขา ฉะนั้น ป่าก็เป็นสิ่งที่ต้องห้าม ขัดประโยชน์ของพวกไร่ที่ดิน ทางเลือกทางเดียวคือ ทำให้ ป่าเป็นที่อยู่ เป็นทางหากินให้พวกเขา โดยที่มีคนของทางราชการช่วยจัดดูแลผลประโยชน์ของพวกที่ ไร่ที่อยู่ และผลที่ได้จากการจัดการซึ่งนับว่าเป็นเลิศของส่วนรวม คือ น้ำ ซึ่งจำเป็นต่อชีวิตที่สุด”

นักวนศาสตร์ชุมชนชี้ให้เห็นถึง การโยงเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับความเป็นอยู่ของคน เข้าด้วยกันเช่นนี้ คือ หัวใจสำคัญของงานวนศาสตร์ชุมชนอย่างแท้จริง เป็นแนวความคิดที่ได้นำมาสู่ การศึกษาทดลองกันอย่างจริงจังในหลายประเทศ ที่มีปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกทำลายป่า แต่คงไม่มีที่ ไตในโลก ที่โครงการรักษาป่าเช่นนี้เกิดขึ้นด้วยจิตใจที่เชื่อมโยงถึงกันระหว่างสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ กับราษฎรผู้ยากไร้ขัดสน และ การดำเนินงานตามโครงการก็เป็นไปด้วยแรง บันดาลใจและพระบุญญาบารมีเช่นโครงการป่ารักษาของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

พระราชกรณียกิจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังที่ปรากฏในโครงการป่ารักษ์น้ำ และ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ นับเป็นเพียงส่วนหนึ่งของพระราชกรณียกิจนานัปการของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ส่วนสำคัญที่ทำให้ราษฎรที่ทุกข์ยากจากความยากจนแร้นแค้น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และ สอดคล้องกับพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมีพระราชดำรัสในคราวเสด็จประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

ณ โอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๓๒ พรรษา ข้าพระพุทธเจ้าขอน้อมเกล้าถวายพระพรชัยให้ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน ทรงมีพระราชประสงค์สิ่งใด ขอให้สัมฤทธิ์ผลดังพระราชหฤทัย ทนวยเสด็จสถิตเป็นมิ่งขวัญร่มโพธิ์ร่มไทรแห่งปสกนิกรชาวไทยตราบชั่วกาลนาน

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับวิถีทางการปกครองระบบประชาธิปไตย

สุภัทร คำมุงคุณ

ตามประวัติศาสตร์ชาติไทย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงมีบทบาทในการบริหารพระราชภาระแทนพระมหากษัตริย์ เมื่อครั้งในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จยุโรปเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.๒๔๔๐ จึงได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระอัครราชเทวี เป็นผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ โดยได้ทรงตราพระราชกำหนดผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๕ ขึ้น ในมาตรา ๒ แห่งพระราชกำหนดนั้น มีว่า “ในระหว่างเวลาที่ไม่ได้เสด็จประทับอยู่ในกรุงสยามนี้ ให้สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ อันเป็นพระราชชนนีแห่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชมกุฎราชกุมารนั้นเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์ กับทั้งให้มีที่ประชุมอันหนึ่งเป็นที่ปรึกษาด้วย” ในพระราชพิธีทรงสถาปนา สมเด็จพระบรมราชินีนาถ เป็นผู้สำเร็จราชการรักษาพระนคร เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๓๙ นั้น สมเด็จพระบรมราชินีนาถได้ทรงกระทำสังจายในฐานะเฉพาะพระพักตร์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการรับพระราชทานตำแหน่งผู้สำเร็จราชการต่างพระองค์ ตามที่บัญญัติไว้ในพระราชกำหนดนั้น ในครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับถ้อยคำอัญเชิญเสด็จประเทศยุโรป ตั้งแต่วันที่ ๗ เมษายน ๒๔๔๐ (รัตนโกสินทร์ศก ๑๑๖) มีกำหนดเวลาประมาณ ๙ เดือน เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ทรงทำหน้าที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ แทนพระองค์อย่างดียิ่ง ทรงมีพระปรีชาฉลาดเฉียบแหลม ได้ทรงปฏิบัติพระราชภาระของพระองค์อย่างเต็มที่ ได้ทรงวางรากฐานแห่งความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา ทรงให้รักษาตามแผนปัจจุบัน ซึ่งเป็นตัวอย่างแก่ประชาชนทั่วไป ในคราวประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัญญาฯ และทรงส่งเสริมให้สตรีมาคลอดบุตรในโรงพยาบาล ซึ่งมีการรักษาพยาบาลตามแผนใหม่ ซึ่งสะดวกและปลอดภัยกว่า พระเกียรติคุณครั้งนั้นเป็นที่สรรเสริญโดยทั่วไปทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มีพระราชประสงค์จะทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา ตามโบราณราชประเพณี จึงไม่สามารถปฏิบัติพระราชภารกิจในฐานะพระมหากษัตริย์ได้ ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕ ได้บัญญัติไว้ใน มาตรา ๑๗ ว่า “ในเมื่อพระมหากษัตริย์จะไม่ประทับอยู่ในราชอาณาจักร หรือด้วยเหตุใดเหตุหนึ่งจะทรงบริหารราชการไม่ได้ จะได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดผู้หนึ่งด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ” จึงเป็นการสมควรที่จะแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ซึ่งพระองค์มีทรงพระราชดำริเห็นว่าได้เคยมีแบบอย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๕ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระอัครมเหสี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินต่างประเทศ และโดยที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ทรงมีพระชนมายุอันสมควร และทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกา สภากาชาดไทย ซึ่งแสดงถึงพระปรีชาสามารถในอันที่จะรับพระราชภารกิจในคราวนี้ได้ จึงมีพระราชประสงค์ที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามความในมาตรา ๑๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

ทั้งนี้ที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ ๑๗/๒๔๙๙ (สามัญ) ชุดที่ ๑ วันอังคารที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ ได้มีการประชุมลับ เพื่อพิจารณาญัตติขอรับความเห็นชอบในการแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งคณะรัฐมนตรี เป็นผู้เสนอ และที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ได้ลงมติเป็นเอกฉันท์ เห็นชอบในการแต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงผนวช

หลังจากที่ความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎรแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในระหว่างที่ทรงผนวช อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๕ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช ๒๔๙๕ ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ โดยมีพลเอก ประจวบฉิมกร ประธานสภาผู้แทนราษฎร เป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พระราชภารกิจผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามรัฐธรรมนูญ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ได้ทรงปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ ทรงเสด็จพระราชดำเนิน เพื่อทรงประกอบพระราชพิธีปฏิญาณตน ตามมาตรา ๒๐ ซึ่งบัญญัติว่า "ก่อนเข้ารับหน้าที่ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต้องปฏิญาณในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร" ซึ่งพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินในการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๘/๒๔๙๙ (สามัญ) ชุดที่ ๑ ในวันพฤหัสบดีที่ ๒๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๙๙ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม จากนั้นประธานสภาผู้แทนราษฎรได้อ่านประกาศแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ตามกระแสพระบรมราชโองการ และเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ได้ถวายคำปฏิญาณแต่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีทรงมีพระราชดำรัสปฏิญาณพระองค์ในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎร ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยก่อนที่จะทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ดังนี้

“ ข้าพเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ขอปฏิญาณในที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรว่า จะซื่อสัตย์สุจริต และจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประเทศและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตามซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ ”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงผนวช ในระหว่างวันที่ ๒๒ ตุลาคม - ๕ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๙ กำหนดเป็นเวลา ๑๕ วัน ในระหว่างนั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจด้านการเมือง การปกครอง

๑. ทรงเป็นประธานการประชุมองคมนตรี

๒. ทรงลงพระนามาภิไธย ในกฎหมายต่าง ๆ

- พระราชกฤษฎีกา เรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ. ๒๕๔๙
ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๙
- พระราชกฤษฎีกา ให้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๙
ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๙
- พระราชกฤษฎีกา ให้ใช้พระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ. ๒๕๔๙
บังคับในจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี พ.ศ. ๒๕๔๙
ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๙
- พระราชกฤษฎีกา ให้ใช้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้าง พุทธศักราช ๒๕๓๙
ในเขตเทศบาลเมืองพะเยาว์ จังหวัดเชียงราย พ.ศ.๒๕๔๙
ให้ไว้ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๙
- พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ.๒๕๔๙
ให้ไว้ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๔๙

ในขณะที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ทรงดำรงตำแหน่ง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในระหว่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงผนวช พระองค์ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยพระปรีชาสามารถ สนองพระราชประสงค์เป็นที่เรียบร้อย และตามราชประเพณีเมื่อสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินี ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทั้งนี้ ได้เคยมีประกาศให้ออกพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอภิไธยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ประกาศ ณ วันที่ ๕

อันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๙ นับเป็นประวัติศาสตร์ชาติไทยที่ได้มีการสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เป็นพระองค์ที่สอง นับจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๕ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นผู้บำเพ็ญประโยชน์แก่รัฐและประชาชาษฎร์ ด้วยพระปรีชาสามารถ พระปัญญาบารมี และพระเมตตาบารมี เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติ และประโยชน์สุขของมหาชนชาวไทย

แนวพระราชดำริเกี่ยวกับความวิถึทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นต้นแบบแห่งวิถึทางประชาธิปไตย ทรงอบรมเลี้ยงดูพระราชโอรส และพระธิดา ให้ทรงเจริญด้วยศีลธรรม และคุณธรรม ทรงสอนในเรื่องค่านิยมและความคิดเห็นที่ต้งามหลายประการ เช่น ทรงสอนให้อดทนฝึกให้มีวินัยในตนเอง และให้รู้จักรับผิดชอบในหน้าที่ รักพี่น้อง และรักประชาชน และภูมิใจในการช่วยเหลือพี่น้องร่วมชาติที่ด้อยโอกาส และมีความละเอียดใจถ้าไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ทรงยึดมั่นในหลักการใช้เหตุผล ในการตัดสินพระทัย ทรงรับฟังเหตุผล และความคิดเห็นของผู้อื่น ในการออกเยี่ยมราษฎรต่างจังหวัด ทรงรับฟังสภาพปัญหา และความทุกข์ยากของประชาชนด้วยความสนพระราชหฤทัย พระราชทานเวลาให้แก่ราษฎรที่มากราบบทูลความทุกข์ยากต่าง ๆ ไม่ว่าจะทรงเหน็ดเหนื่อยเพียงใด และพระราชทานความช่วยเหลือโดยยึดหลักความเสมอภาคไม่แบ่งชนชั้น วรณะ และมีพระราชดำรัสพูดคุยกับราษฎรโดยไม่ถือพระองค์ ทรงใช้เหตุผล และสติปัญญา ในการแก้ไขปัญหา และหาหนทางช่วยเหลือราษฎรเพื่อพัฒนาอาชีพ และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น ทรงให้ความสำคัญทางการศึกษาซึ่งเป็นรากฐานสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย โดยทรงคำนึงถึงว่าประเทศชาติจะเจริญวัฒนาได้ ต้องให้ประชาชนได้ศึกษา ทรงมีพระราชประสงค์อย่างแรงกล้าที่จะให้ประชาชนชาวไทยอ่านหนังสือออก เขียนเป็นตัวหนังสือได้ ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีในหลาย ๆ อย่างในการพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาระบอบประชาธิปไตย หากประชาชนได้รับการศึกษาดีแล้ว ความคิด ความเห็น และการพัฒนาสติปัญญาก็จะเกิดขึ้น ซึ่งจะทำให้รู้จักใช้วิจารณ์ญาณ และนำความรู้ไปพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

แม้แต่ในยามที่สถานการณ์บ้านเมืองไม่ปกติ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใย และสนพระราชหฤทัยมาก จะทรงพยายามเข้าพระราชหฤทัยในปัญหาที่เกิดจากการ

เปลี่ยนแปลงต่าง ๆ แล้วพระราชทานความช่วยเหลือ หรือผ่อนคลายปัญหานั้นให้บรรเทาเบาบางลง ไปด้วยความพยายามแห่งพระองค์ท่านด้วยการมีพระราชดำรัสให้เกิดความสามัคคีกัน พระองค์ทรงมี หลักการประชาธิปไตยที่ไม่ต้องการความรุนแรง แต่ใช้ทางสายกลางในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยคำนึงถึงการอยู่ร่วมกันโดยสันติเป็นหลัก เช่น ในสถานการณ์ปัญหาชายแดน ภาคใต้ที่เกิดขึ้น พระองค์ทรงมีพระราชเสาวนีย์ ให้สร้างความเข้าใจกัน และพยายามสื่อสารให้เข้าใจ ปัญหาที่แท้จริง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีแนวพระราชดำริที่สนับสนุนความเป็นวิถี แห่งความประชาธิปไตยในความเป็นพระองค์ท่าน ดังปรากฏในพระราชดำรัสของพระองค์ หรือ พระราโชวาทที่พระราชทานในวโรกาสต่าง ๆ และพระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งปรากฏเป็นตัวอย่าง ดังนี้

* การรับฟังความคิดเห็น

“...ถึงแม้ว่าสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีความคิดต่าง ๆ มากมาย และทรงบั่นทอนเมื่อพวกเราทำผิด (ซึ่งไม่แปลกอะไร) ก็ทรงมีน้ำพระทัยกว้างขวางที่จะยอมรับฟังความคิดของลูก ๆ จริงอยู่ ท่านไม่พอ พระทัยถ้า “เถียง” แต่ถ้าเป็นการ “ออกความเห็น” อย่างสุภาพ ก็ไม่ทรงว่าอะไร จะดีพระทัยเสียอีกว่า เรารู้จักใช้เหตุผล ...”

พระราชนิพนธ์ ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง แม่ พระราชทานแก่ วารสารชุมนุมจุฬาฯ ฉบับเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๒๐

* การเสียสละ

“...การเป็นผู้ให้ และรู้จักเป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เพราะในโลก เราทุกวันนี้ ถ้าจะมีแต่ผู้ที่คอยรับแต่เพียงฝ่ายเดียว ไม่มีผู้ที่คอยให้หรือผู้เสียสละเลย ในโลกก็คงไม่มี สันติสุข และมนุษยชาติ ก็คงไม่รอดมาจากวันนี้...”

พระราโชวาท พระราชทานแก่นิสิตนักศึกษาที่ช่วยเหลืองานกาชาด ๒๕๐๗ ในโอกาสพระราชทาน งานเลี้ยงอาหารค่ำ ณ ศาลาผกาภิรมย์ วันที่ ๙ มกราคม ๒๕๐๘

* การคำนึงประโยชน์ส่วนรวม

“... การฝึกฝนอบรมให้เด็กมีความรู้และความประพฤติตัวดี รู้ถึงคุณค่าการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้า และเป็นกุศลสงเคราะห์อันนำอนุโมทนา ...”

พระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชินูปถัมภ์ เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์

๒๕๐๕

* การไว้เหตุผล

“... การพัฒนาหรือการทำงานนั้นย่อมมีอยู่หลายวิธี ต่างคนต่างความคิด เราก็อำนาจของเรา ถ้ามีอะไรเราก็ปรึกษากันพอ แม่ ลูก จนตกลงกันได้ มีบางครั้งข้าพเจ้าก็ไม่ได้เห็นด้วยกับพระราชดำริของท่านในทันที ถ้าสามารถยกเหตุผลที่ดีขึ้นมา ก็ทรงฟัง ถ้าเหตุผลไม่ดีพอ หรืออธิบายไม่ได้ ท่านก็จะอธิบายเหตุผลของท่านจนข้าพเจ้าเข้าใจ ...”

พระราชชนิพนธ์ในสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เรื่อง สมเด็จพระแม่กับการศึกษา

* รู้จักหน้าที่

“...ทุกวันนี้ที่เกิดความยุ่งยาก ก็เพราะคนละเลยต่อหน้าที่ของตน ทางแก้ก็คือต้องเตือนตัวให้สำนึกถึงหน้าที่ และปฏิบัติหน้าที่ให้ครบถ้วนเที่ยงตรง คือตรงต่อภาระ ต่อตัวเอง ตรงต่อผู้อื่น ตรงต่อส่วนรวม ตรงต่อเหตุผล และความถูกต้อง ...”

พระราชดำรัส ในพิธีพระราชทานเข็มที่ระลึกแก่ผู้บริจาคโลหิตให้สภากาชาดไทย ณ อาคารใหม่

สวนอัมพร วันที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๔

* การเคารพต่อสิทธิ

“... ส่วนความคิดที่อยากจะได้ของใหม่ ๆ ของชาติอื่นมาประดับสติปัญญา นั้น ไม่แปลก เพราะคนเราควรจะให้หัวกว้าง ต้องรับของใหม่มา มาศึกษา มาเล่าเรียน แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องห้ามปรามไม่ให้คนเราศึกษาของเก่า การที่อยู่ในมหาวิทยาลัย แสดงให้เห็นแล้วว่าเราเป็นผู้ที่ศึกษาชั้นสูง เพราะฉะนั้นต้องมีการเคารพต่อสิทธิ ความนึกคิดของคนอื่น เมื่อใครอยากจะทำน้ำเน่า ก็ให้นำไป แต่ว่าเราต้องมีความกล้าหาญพอที่จะไม่ยอมให้ใครลิดรอนสิทธิของคนอื่นที่เขาคิดอยากจะทำ

เล่าเรียนของเก่าดั้งเดิมว่าเป็นอย่างไรมา...”

พระราโชวาท สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร และรางวัล
ในงานวันปิดภาคการศึกษาของโรงเรียนจิตรลดา ณ ห้องประชุมโรงเรียนจิตรลดา วันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๕๑๘

* การเคารพต่อกฎหมาย

“... สิ่งใดที่เห็นผิดจะต้องแก้ไข ไม่หนึ่งดูตาย ไม่เมินหน้าหนีปัญหาและความยุ่งยาก ไม่
เฉยเมยที่เห็นกฎหมายถูกฝ่าฝืน และเห็นสังคมของเราต้องกลายเป็นสังคมจำยอม หรือสังคมที่ไม่มี
ปากเสียง หน้าที่ของบุคคลระดับหัวหน้า คือจะต้องสำนึกในความรับผิดชอบ มีความกล้าหาญที่จะต้อง
ปฏิบัติหน้าที่ของพลเมืองดี เพื่อค้ำจุนกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ยอมให้ผู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบฝ่าฝืน
ละเมิด และทำลายกฎหมายตลอดจนระเบียบวินัยอันดีงามทั้งปวง ทุกคนจะต้องถือเอาเป็นภาระเข้าไป
เกี่ยวข้อง แก้ไขและต่อสู้ แม้จะทำได้ยาก ต้องเสี่ยงอันตราย ก็ต้องยอม ทั้งนี้เพื่อรักษา และธำรง
ความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิผลของกฎหมายในบ้านเมืองของเราไว้ ให้ประชาชนส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันได้
ด้วยความปึกคึกและผาสุก ตรงตามระบอบการปกครองที่ทุกคนต้องการและใฝ่ฝันหา คือ
ประชาธิปไตย...”

พระราชดำรัส ในพิธีเปิดการประชุมการสังคมสังเคราะห์แห่งชาติ ครั้งที่ ๘ ณ สโมสรทหารบก
วันที่ ๕ เมษายน ๒๕๑๘

บทสรุป

ในวิถีทางการปกครองระบอบประชาธิปไตย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรง
ปฏิบัติพระองค์เป็นต้นแบบทั้งดงามแก่พระราชโอรส พระราชธิดาของพระองค์ ประชาชน และประเทศชาติ
ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย โดยทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทน
พระองค์ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงผนวชเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๔๙ โดยได้ทรงลง
พระนามาภิไธยในกฎหมายฉบับต่าง ๆ ทรงเป็นประธานในการประชุมองคมนตรี ทรงปฏิบัติพระราช
ภารกิจ และพระราชกรณียกิจแทนพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในระหว่างที่ทรงผนวชด้วยพระปรีชา
สามารถ เป็นที่ไว้วางพระราชพระหฤทัย จึงได้ทรงเฉลิมพระอภิไธยเป็น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม
ราชินีนาถ พระองค์ทรงงานหนัก และทรงเสียสละความสุขส่วนพระองค์ เพื่อประชาชนให้มีความ

เป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ เพื่อพัฒนาการศึกษา ให้มีสติปัญญา รู้จักคิดและวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล พัฒนาอาชีพ ให้มีรายได้เพิ่มพูน ยกฐานะความเป็นอยู่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นรากฐานที่สำคัญในอันที่จะนำไปสู่การพัฒนาการปกครองในระบอบประชาธิปไตย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีแนวพระราชดำริที่แห่งความเป็นประชาธิปไตย ซึ่งในระดับครอบครัวของพระองค์ ทรงรับฟังความคิดเห็นของพระราชโอรส และพระราชธิดา ทรงสอนให้รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ รักพี่น้อง และรักประชาชน และภูมิใจในการช่วยเหลือพี่น้องร่วมชาติที่ด้อยโอกาส และมีความละเอียดใจถ้าไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ ซึ่งพระราชโอรสและพระราชธิดาทุกพระองค์ต่างทรงยึดมั่นตามแนวทางพระราชดำริ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ตามรอยพระยุคลบาทเสมอมา และนอกจากนั้น ในการเสด็จเยี่ยมราษฎร หรือทรงพระราชกรณียกิจ ในงานพระราชพิธีต่าง ๆ พระองค์ได้ทรงพระราชทานพระราชดำรัส พระราโชวาท ทหลายประการ ที่สนับสนุนแนวความคิดแห่งวิถีความเป็นประชาธิปไตยในการดำเนินชีวิตโดยมีหลักการแห่งความเป็นประชาธิปไตย คือรับฟังความคิดเห็นจากผู้อื่น การมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การใช้เหตุผล และสติปัญญา ในทางตัดสินปัญหาโดยยึดหลักทางสายกลาง การเสียสละ เพื่อยึดผลประโยชน์ส่วนรวมของชาติเป็นหลัก รู้จักมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพสิทธิของผู้อื่น และเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง เพื่อธำรงความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิผลของกฎหมายให้ประชาชนส่วนใหญ่ได้อยู่ร่วมกันด้วยความเป็นปกติและผาสุก

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเปี่ยมไปด้วยพระเมตตาบารมี พระปัญญาบารมี ทรงเสียสละ และอุทิศพระวรกาย เพื่อประชาชน และประเทศชาติ เพื่อพัฒนาการศึกษา อาชีพ ในการวางรากฐานเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน และทรงปฏิบัติพระองค์เป็นตัวอย่างด้วยพระจริยวัตรที่งดงาม ทรงมีแนวพระราชดำริหลายประการในวิถีแห่งความเป็นประชาธิปไตย ทรงเป็นพระแม่แห่งวิถีทางการปกครองในระบอบประชาธิปไตยของพสกนิกรตลอดมา

บรรณานุกรม

การปกครอง, กรม. การพัฒนาประชาธิปไตยระดับหมู่บ้าน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง, ๒๕๓๖.

ถวัลย์ มาศจรัส. ประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒.

เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ. สมเด็จพระแม่กับการศึกษา. ๒๕๓๕.

"บันทึกการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๗/๒๕๔๔ (สามัญ) ชุดที่ ๑ วันอังคารที่ ๑๔ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๔," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๗๔ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๔๔.

"บันทึกการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ ๑๘/๒๕๔๔ (สามัญ) ชุดที่ ๑ วันพฤหัสบดีที่ ๑๕ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๔๔," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๗๕ ลงวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๔๔.

"ประกาศแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๗๖ ลงวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๔๔.

"ประกาศเฉลิมพระอภิไธย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๑๐๓ ลงวันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๔๗.

ประชาสัมพันธ์, กรม. แนวทางประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ, ๒๕๒๓.

"พระราชกฤษฎีกา เรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.๒๕๔๔," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๘๔ ลงวันที่ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๔๔.

"พระราชกฤษฎีกา ให้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๑ พ.ศ.๒๕๔๔," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๙๐ ลงวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๔.

"พระราชกฤษฎีกา ให้ใช้พระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ.๒๕๔๔ บัญชีในท้องที่จังหวัด พระนครและจังหวัดธนบุรี พ.ศ.๒๕๔๔," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๙๑ ลงวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๕๔๔.

"พระราชกฤษฎีกา ให้ใช้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พุทธศักราช ๒๕๓๔ ในเขต เทศบาลเมืองพะเยาวิ จังหวัดเชียงราย พ.ศ.๒๕๔๔," ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๙๔ ลงวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๔.

“พระราชบัญญัติแรงงาน พ.ศ.๒๕๔๔,” ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ ๗๓ ตอนที่ ๙๒ ลงวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๔.

ราชเลขาธิการ, สำนัก. ประมวลพระราชดำรัส และพระราโชวาท ที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่เดือน เมษายน ๒๕๑๖ จนถึงเดือน มิถุนายน ๒๕๑๘. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๙.

เลขาธิการรัฐสภา, สำนักงาน. รวมกฎหมายรัฐธรรมนูญ (๒๕๑๕ - ๒๕๒๑). เอกสารเผยแพร่ ศูนย์บริการทางวิชาการและกฎหมาย. ๒๕๒๔.

เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักงาน. รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร (สมัยสามัญ) ชุดที่ ๑ ครั้งที่ ๑๘/๒๕๕๕ วันพฤหัสบดีที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๕.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๙.

ศึกษาธิการ, กระทรวง. สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๙.

<http://www.queen6cyclebirthday.in.th/speed.htm> วันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๔๗.

http://www.siamarchives.com/2004/jan/misc_queen_sirikitz.htm. วันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๔๗.

ภาคผนวก

Legislative Institutional Repository of Thailand

ประกาศ
แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์*

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่มีพระราชประสงค์จะทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕ เป็นการสมควรที่จะแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี เป็นผู้ทรงพระปรีชาสามารถในอันที่จะรับพระราชภารกิจในคราวนี้ได้

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๕๕๕ และด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในระหว่างที่ทรงผนวช

ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พลเอกประจันตจินี

ประธานสภาผู้แทนราษฎร

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ ตอนที่ ๗๖ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๕๕ หน้า ๑๐๓๕

ประกาศเฉลิมพระอภิไธย
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่าตามราชประเพณีเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เคยมีประกาศให้ออกพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และทรงพระราชดำริเห็นว่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีได้ทรงดำรงตำแหน่ง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ทรงผนวช และได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจแทนพระองค์ด้วยพระปรีชาสามารถสนองพระราชประสงค์เป็นที่เรียบร้อย เป็นการสมควรที่จะได้เฉลิมพระอภิไธยให้เชิดชูพระเกียรติยศยิ่งขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอภิไธยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ ตอนที่ ๑๐๓ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙ หน้า ๑๖๔๐

LIRIT

พระราชกฤษฎีกา
เรียกประชุมวิสามัญแห่งสภาผู้แทนราษฎร
พ.ศ. ๒๔๕๕

ในพระปรมาภิไธย
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
สิริกิติ์

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์
ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๕
เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่เป็นการจำเป็นเพื่อประโยชน์แห่งรัฐ สมควรที่จะเรียกประชุมวิสามัญแห่ง
สภาผู้แทนราษฎร ตามความในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

พระราชกฤษฎีกา

ให้ใช้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร
พุทธศักราช ๒๔๗๕ ในเขตเทศบาลเมืองพะเยาว์
จังหวัดเชียงราย
พ.ศ. ๒๔๕๕

ในพระปรมาภิไธย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
ศิริกิติ์

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕

เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่เป็นการสมควรให้พระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารพุทธศักราช ๒๔๗๕
ในเขตเทศบาลเมืองพะเยาว์ จังหวัดเชียงราย

พระราชกฤษฎีกา

ให้ใช้พระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ. ๒๔๕๕
บังคับในท้องที่จังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี
พ.ศ. ๒๔๕๕

ในพระปรมาภิไธย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
สิริกิติ์

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙

เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่เป็นการสมควรให้ใช้พระราชบัญญัติสงเคราะห์อาชีพแก่คนไทย พ.ศ. ๒๔๕๕ บังคับใน
ท้องที่จังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรี

พระราชกฤษฎีกา

ให้เลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๑

พ.ศ. ๒๕๕๕

ในพระปรมาภิไธย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

สิริกิติ์

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๕

เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ ๑ ซึ่งราษฎรได้เลือกตั้งตามพระราชกฤษฎีกา ดำเนินการ

พระราชบัญญัติ

แรงงาน

พ.ศ. ๒๔๕๕

ในพระปรมาภิไธย

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สิริกิติ์

ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ให้ไว้ ณ วันที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๕

เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยแรงงาน

พระมหากษัตริย์ โดยคำแนะนำ และยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร จึงมีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้ ดังต่อไปนี้

๗๒ พรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๗

เศรษฐพงษ์ ศรีเลิศ*

ครั้นใกล้ถึงวันที่ ๑๒ สิงหาคมของทุกปี ถนนสายสำคัญ ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัดจะถูกประดับประดาด้วยทิวธงชาติและธงพระนามาภิไธยย่อ สก. และจะตามด้วยประทีปโคมไฟอย่างงดงามราวกับเมืองในสวรรค์ หน่วยงาน ร้านค้า และบ้านพักอาศัยของประชาชนต่างอัญเชิญพระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถขนาดต่าง ๆ และในพระราชพิธีต่าง ๆ ขึ้นประดับไว้ตามซุ้มซึ่งออกแบบอย่างวิจิตรตระการตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งถนนที่เสด็จพระราชดำเนินผ่านจากสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต ไปตามถนนราชดำเนินมุ่งสู่พระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร จะถูกประดับตกแต่งด้วยไม้ดอกไม้ประดับอย่างสวยงามงดงามราวกับทะเลดอกไม้สด คลื่นของประชาชนได้หลั่งไหลออกมาชื่นชมความงามของพระนครและคอยเฝ้ารับเสด็จด้วยใบหน้าที่ยิ้มแย้มปลื้มปีติยินดี มีใจที่เต็มเปี่ยมด้วยความจงรักภักดีและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณในองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระผู้ทรงมุ่งมั่นบำเพ็ญพระราชกรณียกิจทั้งมวลเพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยด้วยพระราชวิริยะอุตสาหะและพระราชปรีชาสามารถยิ่งเป็นเวลานานสืบเนื่องตลอดมา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ พระองค์ทรงตั้งใจปฏิบัติพระราชกรณียกิจและพระราชภารกิจนานับการเพื่อสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและเพื่อประโยชน์สุขแห่งรัฐสีมาและประชาชนชาวไทยทั่วหล้าด้วยพระองค์เอง จวบเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๕๕ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นผู้สำเร็จราชการแทน

* วิทยากร ๖ สำนักงานประสานสภาผู้แทนราษฎร

พระองค์เสมอด้วยพระเจ้าแผ่นดินและได้รับการสถาปนาให้ดำรงพระราชอิสริยยศสูงยิ่งในตำแหน่ง “สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ” เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกผนวชตามราชประเพณีนิยมในพระพุทธศาสนา ซึ่งนับเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระองค์ที่สองของประวัติศาสตร์ชาติไทยสืบจากสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงปฏิบัติราชการแทนพระองค์เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เสด็จประพาสเยือนยุโรป

เมื่อครั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถยังทรงพระเยาว์ พระองค์ทรงได้รับการอบรมให้เป็นกุลสตรีไทยที่มีพระราชจริยาวัตรงดงามเปี่ยมด้วยพระเมตตาการุณา และมีพระกตัญญูกตเวทิตาธรรมเป็นที่ยิ่ง อันสืบเป็นพระราชอุปนิสัยประจำพระองค์ ทุกครั้งเมื่อทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อสนองพระเดชพระคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์จะทรงปฏิบัติด้วยพระราชวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่งเปี่ยมด้วยพระราชหฤทัยที่บริสุทธิ์โดยแท้ ในโอกาสอันเป็นมหามงคลยิ่งวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ครบ ๗๒ พรรษา ในวันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ นี้ จึงขออัญเชิญพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระองค์โดยสังเขปเพื่อเทิดพระเกียรติและสำแดงความจงรักภักดียิ่งสืบไป

พระราชประวัติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ทรงเป็นพระธิดาองค์ใหญ่ของพลเอกพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถกับหม่อมหลวงบัว กิติยากร โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๗) ได้ทรงพระกรุณาพระราชทานพระนามให้ว่า “สิริกิติ์” ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้เป็นศรีแห่งกิติยากร” ซึ่งเสด็จพระราชสมภพเมื่อวันศุกร์ที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๔๗๕ ณ บ้านนายพลเอกเจ้าพระยาวางศานุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์) และทำวนิตาพิจาริณี ซึ่งเป็นพระอัยกาและพระอัยยิกาของพระองค์ ณ ถนนพระรามหก ตำบลวังใหม่ อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ทรงเจริญเติบโตขึ้นในช่วงเวลาที่มีเหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองของประเทศไทย อันเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ จากการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย อันเป็นไปตามกระแสความนิยมของโลก พระองค์ต้องทรงห่างไกลจากพระราชบิดาและพระราชมารดา บางคราวต้องระหกระเหินเดินทางไปอยู่ต่างจังหวัดกับพระบรมวงศานุวงศ์อยู่เสมอ จวบจนเมื่อ

พระราชบิดาได้ลาออกจากราชการในตำแหน่งเลขานุการเอกอัครราชทูตไทย ประจำกรุงวอชิงตัน ดี ซี แล้ว จึงได้ทรงอยู่ร่วมพร้อมหน้ากันทั้งครอบครัว ณ ถนนกรุงเกษม ปากคลองผดุงกรุงเกษม ริมน้ำเจ้าพระยา จังหวัดพระนคร

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ทรงเริ่มเรียนชั้นอนุบาลที่โรงเรียนราชินีล่าง ปากคลองตลาด ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ เมื่อเกิดสงครามมหาเอเซียบูรพาขึ้นและลูกกลมมาถึงประเทศไทย จังหวัดพระนครได้ถูกโจมตีทางอากาศอย่างหนักและบ่อยครั้ง ทำให้ไม่มีความปลอดภัยและความสะดวกในการเดินทาง พระองค์จึงทรงย้ายไปเรียนที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ถนนสามเสนในปี ๒๔๘๓ จนสำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จากการที่พระองค์ได้ทรงเผชิญกับสภาพของสงครามโลกครั้งที่ ๒ อย่างยากลำบากมาเช่นเดียวกันกับคนไทยทั้งปวง พระองค์จึงทรงได้รับการปลูกฝังให้ทรงมีวินัย มีความอดทน กล้าหาญ และเสียสละอย่างสูงโดยอาศัยเหตุการณ์จากสงครามเป็นตัวอย่าง และในภาวะสงครามดังกล่าวได้ทำให้ผู้คนที่ต้องหันมาให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในยามทุกข์ยากมากยิ่งขึ้น มีความเอื้ออาทรต่อกันมากยิ่งขึ้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองได้หล่อหลอมให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถทรงมีพระเมตตาอย่างต่อเนื่องต่อผู้อื่นและทรงรักความมีระเบียบแบบแผนตั้งแต่ยังทรงเยาว์วัย

เมื่อสงครามมหาเอเซียบูรพายุติลง พลเอกพระวรวงศ์เธอกรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ พระราชบิดาของพระองค์ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเป็นรัฐทูตวิสามัญ และอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำราชสำนักเซนต์เจมส์ ประเทศอังกฤษ และต่อมาทรงไปประจำ ณ ประเทศเดนมาร์กและประเทศฝรั่งเศสตามลำดับ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถจึงทรงใช้เวลาระหว่างที่ประทับอยู่ต่างประเทศนั้นศึกษาต่อโดยทรงมุ่งมั่นตั้งใจเรียนเปียโน ภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศสอย่างขะมักเขม้นจนเป็นที่พอพระทัยด้วยพระราชปรีชาสามารถยิ่ง

ในปีพุทธศักราช ๒๔๙๑ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ขณะที่ทรงดำรงพระราชอิสริยยศดีเป็น ม.ร.ว.สิริกิติ์ กิติยากร ทำการศึกษา ณ ประเทศฝรั่งเศสอยู่นั้น พระองค์จะทรงเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงโปรดการทอดพระเนตรโรงงานทำรถยนต์ในกรุงปารีสอยู่เนื่องนิตย์ โดยได้ทรงเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นครั้งแรก ณ ฟองเทนโบล ประเทศฝรั่งเศส และขณะที่ทรงประทับอยู่ในต่างประเทศนั้น ครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ มีข่าวร้ายเกิดขึ้นอันเป็นที่ตื่นตระหนกตกใจของประชาชนชาวไทยยิ่งนัก คือเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประสออุบัติเหตุทางรถยนต์โดยรถยนต์พระที่นั่งชนกับรถบรรทุกคัน

หนึ่งใกล้นครเจนีวา ระหว่างที่พระองค์ทรงรถยนต์พระที่นั่งเสด็จจากกรุงโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ไปยังกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส จากอุบัติเหตุทางรถยนต์ดังกล่าวทำให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงได้รับบาดเจ็บมีพระอาการค่อนข้างสาหัส ม.ร.ว.ลลิตา กิติยากร ได้ถวายความจงรักภักดีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวด้วยการเฝ้าฯ ถวายการดูแลรักษาพยาบาลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา และต่อมาทรงได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาทอยู่เสมอ ๆ โดยลำดับมาจนทรงเป็นที่คุ้นเคยต่อพระยุคลบาท และเป็นที่ต้องพระราชอัธยาศัยเป็นอย่างยิ่งนัก ส่งผลให้ได้มีการประกอบพิธีหมั้นในปี ๒๔๙๒ และมีพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส ณ วังสระปทุม เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๓ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นองค์ประธานในพิธี และจบเมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ เป็นวันพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเฉลิมพระบรมนามาภิไธยว่า “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” แล้ว จึงทรงสถาปนา ม.ร.ว.ลลิตา กิติยากร เจริญพระราชอิสริยยศขึ้นเป็น “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี” และหลังจากนั้นในปีเดียวกันทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินกลับไปประเทศสวิสเซอร์แลนด์อีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากแพทย์ที่รักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้กราบบังคมทูลแนะนำให้ทรงพักผ่อนรักษาพระอนามัยที่ประเทศสวิสเซอร์แลนด์สักระยะหนึ่งก่อน และวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๔ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระประสูติกาล สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญาฯ ณ เมืองโลซานน์ ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ ครั้นเมื่อพระราชธิดาทรงเจริญพระชันษาได้ ๗ เดือน ทั้งสามพระองค์จึงได้เสด็จฯ นวัตกรรมประเทศไทย ประทับ ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต ต่อมาทรงมีพระประสูติกาลพระราชโอรสและพระราชธิดาอีก ๓ พระองค์ รวม ๔ พระองค์ โดยพระประสูติกาล มีลำดับดังนี้

เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ มีพระประสูติกาลสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ์ สยามมกุฎราชกุมาร

เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๘ มีพระประสูติกาลสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ มีพระประสูติกาลสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงดำรงพระองค์เป็นพระราชมารดาที่ดีที่นำเศวตฉัตรที่ยิ่งของทูลกระหม่อมทุกพระองค์ ทรงทูลอบรมทูลกระหม่อมด้วยพระองค์เองตาม

ขนบธรรมเนียมและราชประเพณีไทย ทรงถนอมกลม่อมเกลี้ยงเกลียงทูลกระหม่อมทูลพระองค์ให้ทรงเจริญเติบโตได้อย่างสมบูรณ์ โดยให้ทรงอบรมให้ทูลกระหม่อมรู้จักเคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่ และให้ทูลทรงงานด้วยพระองค์เอง เป็นต้นอันเป็นที่แซ่ซ้องสรรเสริญยิ่งว่าทรงเป็นแบบอย่างที่ดีของแม่ทั่วแผ่นดิน พลสกนิกรทั่วหล้าล้วนขนานพระนามพระองค์ว่า “แม่ของแผ่นดิน” บ้าง “แม่ฟ้าหลวง” บ้าง ทางราชการจึงกำหนดให้วันที่ ๑๒ สิงหาคมของทุกปีเป็น “วันแม่แห่งชาติ” ซึ่งทุกปีจะมีการจัดกิจกรรมประกวดและมอบรางวัลให้กับแม่ผู้บำเพ็ญคุณประโยชน์แก่สังคมและแม่ที่เลี้ยงดูลูกให้ได้ดีอันเป็นที่ประจักษ์โดยยกย่องให้เป็นแม่ดีเด่นแห่งชาติเสมอมาถือว่าเป็นการส่งเสริมสถาบันครอบครัวซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานของสังคมให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

พระราชกรณียกิจ

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจโดยตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปทุกหนทุกแห่งทั้งในและต่างประเทศ เปรียบดังรัตนคูชิวัดบุลลังก์สยาม ซึ่งพระราชกรณียกิจในสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ กว้างขวางครอบคลุมในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการต่างประเทศ ด้านความมั่นคง ด้านการสังคมสงเคราะห์ ด้านการศึกษา ด้านการศาสนา และศิลปะวัฒนธรรม ด้านการแพทย์และสาธารณสุข ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เป็นต้น โดยจะขออัญเชิญพระราชกรณียกิจบางประการมาสรุปดังนี้

ด้านการต่างประเทศ

สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยือนนานามิตรประเทศ เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศให้แน่นแฟ้นรวมทั้งเพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกได้รู้จักกับเมืองไทยได้ดีขึ้น และในการเสด็จพระราชดำเนินตามโอกาสดังกล่าว สมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชินีนาถ จะทรงฉลองพระองค์ด้วยผ้าไหมที่ตัดเย็บอย่างดีและสวยงามที่เป็นแบบสากลและแบบไทย ตามโอกาสที่ทรงเสด็จเยือนต่างประเทศ ส่งผลให้ผ้าไหมไทยเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วโลก และแบบเสื้อไทยที่ทรงกำหนดขึ้นนั้นได้รับการยกย่องสรรเสริญจากสตรีนานาชาติ ว่าเป็นชุดไทยพระราชนิยมอันสวยงามสดงดงามอย่างมาก และโดยเสด็จใช้เป็นแบบแต่งกายประจำชาติของสตรีไทย อันเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ

ปัจจุบันช่างตัดเย็บเสื้อผ้าและนักออกแบบเสื้อผ้า (Designers) มักจะนิยมนำผ้าไหมไทย

มาตัดเย็บเสื้อผ้าทั้งในรูปแบบไทยและรูปแบบที่เป็นสากลอย่างกว้างขวางและแพร่หลายไปยังนานาประเทศทั่วโลก ส่งผลให้เมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๔๕ สมาคมไหมโลกได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลหลุยส์ปาสเตอร์(Louis Pasteur Award) แต่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่อสดุดีและเทิดพระเกียรติที่ทรงมีพระราชปณิธานในการอนุรักษ์และพัฒนาการผลิตไหมไทยรวมทั้งทรงส่งเสริมไหมไทยให้เป็นที่ประจักษ์แก่ชาวโลก ซึ่งถือว่าพระองค์ทรงเป็นพระผู้ฟื้นฟูและสนับสนุนศิลปะพื้นบ้านโบราณให้คงอยู่กับชาติไทยอันเป็นการช่วยเหลือราษฎรให้มีรายได้เสริมเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น

ด้านความมั่นคงของประเทศ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยทหาร ตำรวจ และอาสาสมัครป้องกันประเทศทุกหมู่เหล่า โดยพระองค์ทรงพระราชพิธีอะตุสาคะเสด็จฯ เยี่ยมเยียนทหาร ตำรวจ ข้าราชการพลเรือน และราษฎรอาสาสมัครที่ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ปกป้องประเทศตามแนวชายแดนไทย และทรงพระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์และสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่เหล่าผู้กล้าเหล่านั้น เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับเหล่าทหาร ตำรวจ รวมทั้งทรงมีพระมหากรุณาธิคุณให้การช่วยเหลือครอบครัวของผู้ปกป้องประเทศเหล่านั้นให้มีความอยู่ดีกินดี อันเป็นที่ประจักษ์ชัดต่อสายตาของพลสกนิกรชาวไทย และต่างประเทศ ส่งผลให้ความร่มเย็นเป็นสุขบังเกิดขึ้นแก่อาณาประชาราษฎรสืบมา นอกจากนี้ภัยคุกคามที่เกิดจากผู้อพยพที่มียุทธวิธีในอดีตก็นได้คลี่คลายสลายลงอย่างหมดสิ้นด้วยเดชพระบารมีทางหน่วยงานราชการทหารล้วนซาบซึ้งและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตทูลเกล้าฯ ถวายพระยศ “พลเอก” ของทั้ง ๓ เหล่าทัพแด่พระองค์ เพื่อเป็นการสดุดีและเทิดพระเกียรติสืบไป

ด้านการสังคมสงเคราะห์

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรทั่วท้องถื่นไทยอยู่เสมอ จะทรงได้รับทราบความเดือดร้อนและปัญหาต่างๆของราษฎรอย่างชัดเจน ทรงดำเนินการช่วยเหลือปัญหาเหล่านั้นอย่างทันท่วงทีและให้การส่งเสริมพัฒนาอาชีพของราษฎรให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นพระองค์ทรงห่วงใยสุขภาพอนามัยของราษฎรอยู่เสมอ ทุกครั้งที่พระองค์เสด็จไปในทุกท้องที่จะมีคณะแพทย์ตามเสด็จเพื่อทำการดูแลสุขภาพพยาบาลให้กับราษฎรที่เจ็บไข้ได้ป่วยอยู่เสมอ ทรงพระราชทาน

การศึกษาและทรงแนะนำให้ราษฎรที่มีลูกมากให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับการวางแผนครอบครัวอย่างถูกต้อง โปรดให้ทรงสร้างศาลารวมใจอันเป็นสถานที่อ่านหนังสือและเป็นที่พักปะของชาวบ้านเพื่อเป็นแหล่ง แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกันอันเป็นการสร้างความสมัครสมานสามัคคีของหมู่คณะ ให้เกิดเป็นพลังแผ่นดิน ในฐานะที่พระองค์ทรงเป็นสภานายิกา สภากาชาดไทยจะทรงรับสภา สมาคม และมูลนิธิต่าง ๆ ไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ และพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์อุดหนุนบำรุง ตามโอกาส เพื่อให้สภา สมาคม และมูลนิธิต่าง ๆ ได้ร่วมกันช่วยเหลือพี่น้องประชาชนได้อย่างทั่วถึง ยิ่งขึ้น

การเสด็จเยี่ยมเยียนราษฎรทุกภูมิภาคอยู่เป็นเนืองนิตย์ในแต่ละปีนั้น ทำให้พระองค์ทรง ทราบถึงสภาพความเป็นอยู่และอุปนิสัยใจคอของราษฎรเป็นอย่างดี พระองค์ทรงสนพระราชหฤทัยในงาน ทัตถกรรมและวัตถุ癖พื้นบ้านที่นำมาประกอบอาชีพศิลปะทัตถกรรมและอุตสาหกรรม โดยมีพระราช ประสงค์ที่จะสร้างรายได้เสริมเพื่อช่วยบรรเทาความขัดสนและความยากไร้ของพี่น้องประชาชน ชาวชนบทตามท้องถิ่นต่าง ๆ ให้เบาบางจนหมดสิ้นและทุกถิ่นที่ที่พระองค์เสด็จจะประทานพระราชดำริ ให้ทำเป็นโครงการอาชีพหลักและอาชีพเสริมเสมอ ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรได้กินดีอยู่ดีมีสุข สุขภาพ อนามัยดี โครงการแรก คือ โครงการที่ทรงพระราชทานให้กับกลุ่มแม่บ้านทุบกะพง อำเภอชะอำ จังหวัด เพชรบุรี โดยโครงการอาชีพเสริมต่าง ๆ ได้แก่แพร่หลายไปทั่วภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ ซึ่งเป็นที่ทราบ กันอย่างกว้างขวาง ประชาชนผู้มีจิตศรัทธาในโครงการต่าง ๆ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราช กุศลเพื่อใช้จ่ายในกิจการเป็นจำนวนมาก ดังนั้นพระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ก่อตั้ง “มูลนิธิ ส่งเสริมศิลปอาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์” ขึ้นใน ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ และภายหลังได้เปลี่ยนชื่อมาเป็น “มูลนิธิส่งเสริมศิลปอาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ เป็นการจัดหาอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้แก่ชาวบ้าน และเพื่อดำรงรักษาไว้ซึ่งประติษฐกรรมและศิลปะ พื้นบ้านของราษฎร รวมทั้งให้ราษฎรได้มีรายได้เสริมเมื่อยามว่างจากฤดูทำไร่ทำนา นับว่าพระองค์ ทรงเป็น “นักพัฒนาภูมิปัญญาชาวบ้าน” อย่างแท้จริง ลักษณะของการช่วยเหลือราษฎรตามโครงการ พระราชดำริต่าง ๆ นั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท กล่าวคือโครงการส่งเสริมสนับสนุนงานฝีมือ พื้นบ้านที่ชาวบ้านทำอยู่แล้ว เช่น ผ้าไหมมัดหมี่ เป็นต้น และโครงการฝึกอบรมให้ชาวบ้านทำงาน ฝีมือที่ไม่เคยทำมาก่อน เช่น การปั้นตุ๊กตา การประดิษฐ์ดอกไม้ การทอผ้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมี งานฝีมือพื้นบ้านที่ทรงริเริ่มอีกมากมาย ไม่ว่าจะเป็น โปรดให้ตั้งกลุ่มทำกระเป๋าด้วยพญาลีเกาที่ จังหวัดนครราชสีมา ทรงสนับสนุนการทอผ้าด้วยกระจูดและใบเตยหอม ทรงตั้งกลุ่มจักสานด้วยไม้ไผ่ที่

อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทรงตั้งกลุ่มทอผ้ายกดอกด้วยด้ายมันแบบพุ่มเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี โปรดให้สอนการปักสอยแบบไทยที่ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ ทรงให้สอนชาวบ้านที่จังหวัดเชียงใหม่ทำไม้แขวนเสื้อจากไม้ซ้อซึ่งเป็นไม้เนื้ออ่อนและทำได้ง่ายในท้องถิ่น เพื่อให้ราษฎรสามารถผลิตสินค้าต่าง ๆ ออกจำหน่ายเป็นรายได้เสริมนำมาพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ราษฎรให้ดีขึ้นรวมทั้งให้ราษฎรสามารถพึ่งตนเองได้อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาแบบยั่งยืนสืบไป จากนั้นพระราชหฤทัยของพระองค์ดังกล่าวเป็นที่ซาบซึ้งและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

ด้านการศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีบทบาทอย่างยิ่งต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงมีพระราชอุตสาหะในการสอนหนังสือราษฎรด้วยพระองค์เอง ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ให้เป็นทุนการศึกษาแก่เยาวชนที่มาจากครอบครัวที่ยากจน ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน และทรงรับนักเรียนเหล่านั้นไว้ในพระบรมราชานุเคราะห์รวมทั้งบิดามารดาของเด็กก็ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เข้ารับการฝึกอบรมและพระราชทานความช่วยเหลือให้ปรับปรุงการประกอบอาชีพให้มีผลผลิตมากขึ้น โดยทรงส่งเสริมให้ราษฎรมีความรู้ในการสร้างอาชีพเสริม เป็นต้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญในการศึกษาและพัฒนาชีวิต ทรงส่งเสริมให้ประชาชนเห็นความสำคัญในด้านการช่วยเหลือต่อส่วนรวม และให้ทุกคนตระหนักอยู่เสมอว่า “ตนเป็นส่วนหนึ่งของส่วนรวม” ซึ่งจะต้องบำเพ็ญตนให้เป็นคุณประโยชน์เพื่อความเจริญผาสุกของประเทศชาติโดยส่วนรวม นอกจากนี้ยังทรงอุปถัมภ์บำรุงงานด้านการศึกษาอีกมากมาย เช่น ทรงรับมูลนิธิด้านการศึกษาไว้ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ทรงพระราชทานพระราชทรัพย์แก่โรงเรียนปัญญาอ่อน เรียนช้าและพิการเข้าเรียน ทรงสนับสนุนให้มีการก่อตั้งและขยายโรงเรียนในท้องถิ่นทุรกันดาร ทรงส่งเสริมให้ราษฎรศึกษาด้วยตนเอง โดยทรงให้ก่อตั้ง “ศาลารวมใจ” ที่มีลักษณะเป็นศูนย์ศึกษาหาความรู้และรักษาพยาบาลเบื้องต้นของราษฎรอีกด้วย

พระมหากรุณาธิคุณตามที่กล่าวมาแล้วมิได้แผ่ปกเกล้าปกกระหม่อมเฉพาะปวงประชาชนชาวไทยเท่านั้น แต่ยังทรงแผ่ปกเกล้าปกกระหม่อมไปถึงประชาชนของประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย เช่น ประชาชนชาวกัมพูชาผู้อพยพลี้ภัยซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในดินแดนไทยแถบจังหวัดตราด จันทบุรี และปราจีนบุรี สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในฐานะเป็นองค์สภานายิกา สภากาชาดไทย มีพระราชภารกิจอันหนักยิ่งที่เกิดแต่พระเมตตาบารมีซึ่งมีต่อประชาชนที่ได้รับ

ความทุกข์ยากมีพระราชศรัทธาและพระราชปณิธานอันแน่วแน่ในอันที่จะทรงบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ผู้คนที่ตกทุกข์ได้ยาก โดยมีได้ทรงเลือกชาติ ศาสนาหรือเผ่าพันธุ์ พระราชปรีชาสามารถและพระราชวิริยะอุตสาหะที่ทรงห่มเทอติศก้าลิ่งพระวรกาย พระสติปัญญา พระราชทรัพย์ในทุกพระราชกรณียกิจ ก็เพื่อเกื้อกูลให้เกิดประโยชน์สุขแก่พสกนิกรทั้งนั้น น้ำพระราชหฤทัยที่เปี่ยมด้วยพระเมตตาของพระองค์ยังไหลล้นซึ้งซบซึ้งใจของคนไทยทั้งชาติและหยั่งลึกลงเป็นรากฐานแห่งความจงรักภักดีต่อพระบรมราชจักรีวงศ์ ส่งผลให้ประเทศชาติมีความเจริญมั่นคง และมีศานติสุขเสมอมา น้ำพระราชหฤทัยที่กว้างใหญ่ไพศาลนี้สร้างความจำเริญดุจกระแสแห่งสายธาราที่ใสสะอาดอันเป็นที่ประสงค์ของสรรพสัตว์ได้ดื่มกินความจำเริญและชุ่มชื่นดังกล่าวได้แผ่อบุไปยังทุกถิ่นที่อย่างไม่เลือกที่รักมักที่ชัง แม้ถิ่นทุรกันดารเพียงใดก็ได้รับความจำเริญโดยถ้วนทั่วอยู่เสมอ

ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยทรัพยากรธรรมชาติของประเทศและของโลกเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงประทานกระแสพระราชดำรัสเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอันมีใจความตอนหนึ่งว่า “...ข้าพเจ้ามีความภาคภูมิใจในทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้และสัตว์ป่าของไทยมาก ข้าพเจ้าเห็นควรว่า เราควรใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างระมัดระวัง และทำนุบำรุงให้คงอยู่ตลอดไป มิใช่ให้ประวัติศาสตร์จารึกได้ว่าทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ได้ถูกทำลายจนหมดสิ้นไปในระยะเวลาอันสั้น แต่ช่วงเวลาของเรา...” พระองค์ได้ทรงริเริ่มให้มีโครงการตามพระราชดำริเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติมากมาย ไม่ว่าจะเป็น

- โครงการมัสยอุทยาน เพื่อรวบรวมพันธุ์ปลาน้ำจืดในประเทศไทยและเป็นการอนุรักษ์ไว้ให้ยั่งยืนสืบไปชั่วลูกชั่วหลานไทย
- โครงการป่ารักษน้ำ ณ ตำบลสองดาว อ.สองดาว จ. สกลนคร เพื่อเป็นการอนุรักษ์ป่าไม้และต้นน้ำลำธารให้มีน้ำดื่มน้ำใช้ที่บริสุทธิ์เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคสืบไป
- โครงการอนุรักษ์เต่าทะเล ที่เกาะคราม อำเภอสัตตหีบ จ.ชลบุรี และที่เกาะมัน อำเภอกาญจนบุรี จ.ระยอง เพื่อให้เต่าไทย ๕ ชนิดไม่สูญพันธุ์ไป รวมทั้งอนุรักษ์ปลาหายาก เช่น ปลาบู่ทอง เป็นต้น อีกด้วย
- โครงการสวนสัตว์ธรรมชาติภูเขียว จ.ชัยภูมิ เพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์ต่าง ๆ มีให้สูญพันธุ์
- โครงการศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่ช่องกล้วยน จ.สระแก้ว และที่โคกไม้เสื่อ

จ.นราธิวาส

- โครงการสวนสัตว์เปิดศูนย์ป่าตอง จ.แม่ฮ่องสอน
- โครงการศูนย์ศิลปาชีพบางไทร จ.อยุธยา เพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านและผ้าไหมไทยให้คงอยู่สืบไป
- ศูนย์ศึกษาและขยายพันธุ์นก และสัตว์หายากบางชนิด
- โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่เพื่อให้คนสามารถอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้อย่างสมดุล
- โครงการพระราชทานองพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต เพื่อให้ชุมชนรักษาป่าของตน
- โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งผลิตอาหารของโลก
- โครงการอนุรักษ์นกโดยให้ทำสวนนกขึ้นที่สวนสัตว์เขาเขียว อำเภอบางพระ จ.ชลบุรี เพื่อรวบรวมพันธุ์นกมีให้สูญพันธุ์ เป็นอาทิ

โครงการตามพระราชดำริและพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ล้วนมีคุณูปการใหญ่หลวงสุดพรรณาสั่งครอบครัวทุกด้านและเป็นที่ยอมรับอย่างสูง พระเกียรติคุณด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ขจรขยายไกลไปทั่วโลก ส่งผลให้เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๒๙ มูลนิธิสัตว์ป่าสากล (World Wildlife Found) ได้ยกย่องให้พระองค์เป็น “พระนักอนุรักษ์ดีเด่น” และที่สำคัญยิ่งพระองค์ทรงมีสายพระเนตรอันยาวไกล ทรงเห็นคุณค่าของทรัพยากรบุคคลซึ่งเป็นวัยเกษียณและเพียบพร้อมด้วยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีคุณประโยชน์และมีคุณค่าต่อสังคม จึงทรงจัดตั้ง “ธนาคารสมอง” ขึ้น เพื่อเป็นศูนย์กลางที่บุคคลซึ่งเป็นวัยเกษียณอันเป็นคลังสมองของชาติได้มาร่วมกันเป็นพลังช่วยพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองและมั่นคงยั่งยืนสืบไป พระมหากรุณาธิคุณของพระองค์เป็นที่ประจักษ์จรรโลงในดวงใจของพลกนิกรชาวไทยทั้งมวล และเป็นที่ยกย่องสรรเสริญไปทั่วโลก ปวงข้าพระพุทธเจ้าและพลกนิกรชาวไทยทั้งมวลต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

พระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้แผ่ปกคลุมไปทั่วส่งผลให้สถาบัน องค์กร มหาวิทยาลัย และหน่วยงานต่าง ๆ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิปันธิตกิตติมศักดิ์ โล่เฉลิมพระเกียรติ รางวัล และประกาศเกียรติคุณต่าง ๆ แต่พระองค์ อาทิเช่น

- องค์กร F.A.O. ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญซีเรส เพื่อเทิดพระเกียรติในฐานะที่ทรงยกฐานะสตรีให้สูงขึ้น และทรงเป็น “พระผู้ให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง”
- มหาวิทยาลัยทัฟท์แห่งรัฐแมสซาชูเซตส์ ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ทูลเกล้าฯ ถวาย

- ปริญญาคุณภักดิ์บัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขามนุษยธรรม ในฐานะที่ทรงยกระดับการครองชีพของประชาชน และช่วยบรรเทาทุกข์ของเด็ก ๆ ในหมู่ผู้ลี้ภัยในประเทศเพื่อนบ้าน
- สภพันธ์เด็กแห่งนครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลดีเด่นด้านพิทักษ์เด็ก
  - สถาบันเอเชียโซไซตี้ แห่งนครนิวยอร์ก ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลด้านมนุษยธรรม
  - มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าของโลก ได้ถวายราชสดุดีเทิดพระเกียรติแด่พระองค์ ในฐานะเป็นบุคคลดีเด่นในด้านอนุรักษ์สัตว์ป่า
  - ราชวิทยาลัยอายุรแพทย์แห่งประเทศไทยแห่งประเทศอังกฤษ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายสมาชิกภาพกิตติมศักดิ์ โดยสถาบันแห่งนี้จะมอบและทูลเกล้าฯ ถวายเฉพาะบุคคลที่เป็นแพทย์และนักวิทยาศาสตร์ดีเด่นอันเป็นที่รู้จักในระดับโลกเท่านั้น

นอกจากนี้ยังมีมหาวิทยาลัยและสถาบันต่าง ๆ ที่ได้ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาและรางวัลเพื่อประกาศเกียรติคุณและเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถอีกมากมาย

นับเป็นความโชคดีและเป็นบุญอย่างยิ่งของประชาชนชาวไทยโดยแท้ที่มีสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐสุด พระผู้ทรงเพียบพร้อมด้วยคุณลักษณะแห่งรัตนนารีโดยแท้ พระองค์มิได้ทรงเป็นพระบรมราชินีนาถ ที่มีพระสิริโฉมเป็นเลิศเท่านั้น หากแต่พระองค์ยังทรงมีพระราชปรีชาสามารถยิ่งในสรรพกรณียกิจและพระราชภารกิจทั้งปวง อันเป็นที่ประจักษ์แจ้งชัดแก่ปวงชนชาวไทยและทั่วโลกโดยตลอด พระองค์ทรงยึดมั่นและศรัทธาในบวรพระพุทธศาสนา ทรงดำรงมั่นในพระธรรม มีพระเมตตากรุณาธิคุณและปัญญาธิคุณยิ่งเสมอมา พระเมตตากรุณาธิคุณทั้งหลายทั้งปวงได้เป็นปัจจัยเสริมส่งให้พระเกียรติคุณของพระองค์ซจรขยายไกลไปทั่วทั้งในและต่างประเทศ กล่าวได้ว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถของชาติไทย พระองค์ทรงเป็นพระบรมราชินีนาถที่ทรงได้รับการสดุดีสรรเสริญพระเกียรติคุณจากนานาประเทศอย่างกว้างขวาง ยิ่งกว่าพระบรมราชินีพระองค์ใดในโลก

ณ มหามงคลวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ เวียนมาบรรจบครบรอบ ๓๒ พรรษา ในปี ๒๕๔๓ นี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายพระพรชัยมงคล ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายในสากล และขออัญเชิญพระบรมเดชานุภาพแห่งพระสยามเทวาธิราชสมเด็จ

พระบรมมหาราชวัง รัชดาภิเษราชเจ้าทุกพระองค์ และเดชะพระบุญญาบารมีแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้โปรดดลบันดาล อภิบาล และประทานพรให้สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ของทรงพระเจริญ ทรงพระเกษมสำราญ พระราชหฤทัยชื่นบาน มีพระชนมายุยืนนาน พระเกียรติคุณจรรยูล้ำจรัสก่าจรก่าจายไกลแผ่ไพศาลทั่วทิศานุทิศ สถิตเสถียรในมโหศวรรยราชสมบัติ ทรงเคียงคู่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสถิตเป็นมิ่งขวัญร่มโพธิ์ทองของปวงข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย และพสกนิกรชาวไทยตราบจิรัฎฐิติกาลเทอญ

- ๓ ทรงเป็นหลักชัยในใต้หล้า
- ๓ ทรงพัฒนาสืบชาติทุกแห่งหน
- ๓ เสด็จเยือนผองประชาทั่วตำบล
- ๓ ทรงดลอิทธิฤทธิ์ให้สิ้นไป

ผองประชาทุกหมู่เหล่าเคารพรัก
เทิดทูนรักดีเทิดเทิดใจ
พระแม่เจ้าสิริกิติ์ของชาติไทย
ขอจงสถิตในดวงใจไทยทั้งมวล

ณ ๑๒ พรรษามหาบวร
ประธานาธิบดีแห่งสาธารณรัฐ
ปรีดีปรีดิปรีดิปรีดิปรีดิ
พลกษัตริย์แห่งสยาม

*****

LIRT

พระราชกรณียกิจของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

สวีณา พลพิชน์ และคณะ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้แสดงถึงพระราชปณิธานอันแน่วแน่ที่จะทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจ เพื่อทำนุบำรุงราชอาณาจักรและมรดกวัฒนธรรมไทย ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ จนตกทอดมาถึงอนุชนไทยรุ่นหลัง ทรงอุทิศพระปัญญา พระวรกายและพระราชทรัพย์ ด้วยพระวิริยะ อุตสาหะอย่างยิ่งในการทำนุบำรุงชาวไทยให้อยู่ดีกินดี ทรงเข้าพระทัยปัญหาพื้นฐานของทุกท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาค โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นสาเหตุทำให้ประชาชนต้องมีชีวิตที่ขัดสน ทรงตระหนักว่าความยากจนหากมิได้มีการเยียวยา ย่อมจะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศในระยะยาว จึงทรงปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะสงเคราะห์ให้พ้นจากสภาพความยากจน ความเจ็บไข้ ความไม่รู้ โดยช่วยยกฐานะความเป็นอยู่ให้สูงขึ้นให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ด้วยเหตุนี้จึงได้ก่อให้เกิดโครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริเพื่อปวงประชาขึ้นในแต่ละพื้นที่ของประเทศอย่างกว้างขวางหลายโครงการและหลายรูปแบบ

อย่างไรก็ตาม โครงการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงเอาพระทัยใส่เป็นพิเศษ ได้แก่ โครงการพัฒนาที่ครอบคลุมลักษณะงาน ๔ ประการ คือ

๑. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
๒. การศึกษา
๓. สาธารณสุข
๔. ศิลปวัฒนธรรม

LIRT

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงมีสายพระเนตรกว้างไกลทรงเล็งเห็นคุณค่าของธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ที่นับวันจะยิ่งเสื่อมโทรมลง อีกทั้งทรงตระหนักดีว่าสภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติของประเทศที่กำลังถูกทำลายลงอย่างน่าเป็นห่วง เกิดจากการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างฟุ่มเฟือย ไร้ขอบเขต และขาดความรู้ความเข้าใจในความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของราษฎร และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงได้ทรงพยายามที่จะให้ราษฎรมีความผูกพันในธรรมชาติและทรัพยากรต่าง ๆ เช่น พืช ป่าไม้ และสัตว์ป่า ดังนั้น โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมจึงเกิดขึ้นมากมาย อาทิ โครงการป่ารกน้ำ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ โครงการพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต โครงการศูนย์เพาะเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์ป่า การอนุรักษ์สัตว์น้ำ เป็นต้น จึงเห็นได้ว่าพระองค์ท่านทรงเป็นนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำคัญยิ่งพระองค์หนึ่งที่ชาวโลกยกย่องและสดุดีพระเกียรติคุณ

โครงการป่ารกน้ำ

ด้วยพระราชปณิธานอันแน่วแน่ของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงห่วงใยถึงภาวะความแห้งแล้งของประเทศ โดยเฉพาะทางภาคอีสานซึ่งได้ทอดพระเนตรเห็นแล้วว่ามีความแห้งแล้งยิ่งกว่าภาคอื่นใด ทำให้ราษฎรต้องอดอยากยากแค้น ขาดแคลนน้ำ ป่าไม้ในพื้นที่กำลังถูกแผ้วถางทำลายอย่างรวดเร็ว จึงทรงมีพระราชดำริที่จะหาทางแก้ไขด้วยการปลูกป่า ณ บริเวณเชิงเขาภูผาเหล็กติดต่อกับอ่างเก็บน้ำคำจวง บ้านถ้ำตี้ว ตำบลสองดาว อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เพื่อให้ป่าที่เสื่อมโทรมหรือหมดสภาพป่ากลับมามีความอุดมสมบูรณ์เหมือนดังเดิม โดยมีการชักชวนข้าราชการส่วนต่าง ๆ และประชาชนทั่วไปให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่าตัวอย่าง เพื่อเป็นการปลูกฝังให้ประชาชนเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนป่าไม้อันเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร และเมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกอบพิธีบวงสรวงที่บริเวณอ่างเก็บน้ำคำจวง เพื่ออัญเชิญเทพารักษ์ เจ้าป่า เจ้าเขา มาสถิตอยู่ ณ ป่าที่จะปลูกขึ้นแห่งนี้ พร้อมทั้งพระราชทานชื่อโครงการนี้ว่า โครงการป่ารกน้ำ

ในโครงการป่ารักษาน้ำนั้นนอกจากพระองค์จะทรงปลูกต้นไม้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎรแล้ว พระองค์ยังโปรดให้จ้างราษฎรยากจนที่เคยลักลอบตัดไม้มาก่อนมาเป็นแรงงานปลูกป่า เพื่อให้มีรายได้พอเลี้ยงชีพ ไม่ลักลอบตัดไม้ขายให้พ่อค้าอีกต่อไป ทั้งยังเป็นการปลูกฝังให้เห็นความสำคัญของป่าไม้ ก่อให้เกิดความหวงแหนป่าไม้ที่พวกตนได้ปลูก โครงการป่ารักษาน้ำตามพระราชดำริจึงก่อให้เกิดป่าไม้ และต้นน้ำที่อุดมสมบูรณ์อีกครั้ง

หลังจากที่มีการดำเนินโครงการป่ารักษาน้ำที่บ้านถ้ำตัวแล้ว โครงการนี้ยังได้ขยายไปยังพื้นที่อื่น ๆ เช่น โครงการป่ารักษาน้ำบ้านป่ารักษาน้ำ ตำบลโคกสี อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดสกลนคร โครงการป่ารักษาน้ำบ้านกุดนาขาม ตำบลเจริญศิลป์ อำเภอเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร โครงการ ป่ารักษาน้ำหาดทรายใหญ่ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โครงการป่ารักษาน้ำบ้านจาเสาะสโตร ตำบลกะลุวอ อำเภอเมือง จังหวัดนราธิวาส เป็นต้น

โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรบ้านห้วยหล่อตุง ตำบลแม่ตื่น และตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ได้ทอดพระเนตรเห็นสภาพป่าไม้ซึ่งส่วนใหญ่ยังเป็นป่าสมบูรณ์ และเป็นถิ่นกำเนิดของสัตว์ป่าหายาก อีกทั้งราษฎรในพื้นที่ส่วนใหญ่มีความเป็นอยู่ที่ยากไร้ อาชีพส่วนใหญ่ คือ ทำไร่เลื่อนลอยด้วยการเผาถางป่า ตัดไม้ ล่าสัตว์ จนพื้นที่ของป่าบางแห่งกลายเป็นป่าเสื่อมโทรม และสัตว์ป่าบางชนิดใกล้จะสูญพันธุ์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้หน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายทหาร ตำรวจ และพลเรือน ร่วมกันรักษาสภาพป่าในพื้นที่ป่าอมก๋อยให้อุดมสมบูรณ์ และฟื้นฟูสภาพป่าที่ถูกทำลายให้กลับสู่สภาพเดิม พร้อมทั้งพระราชทานชื่อโครงการนี้ว่า โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่

หลังจากที่ได้เริ่มโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่อันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้นที่บ้านห้วยไม้ทัก ตำบลม่อนจอง อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ แล้วก็ยังมีโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่เกิดขึ้นตามมาอีกมากมาย อาทิ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่บ้านห้วยจะค่าน ตำบลปิงโค้ง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่บ้านต้นสมัย ตำบลลมหาชัย อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม เป็นต้น

LIRT

โครงการพิทักษ์ป่าเพื่อรักษาชีวิต

จากพระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถที่ทรงมีพระราชประสงค์ให้ “คน” กับ “ป่า” อยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้ราษฎรทุกหมู่เหล่าต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ได้ร่วมแรงร่วมใจกันอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ใกล้ชุมชน เป็นผลให้ป่าไม้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเริ่มรักษาไว้ได้มากขึ้น จึงได้พระราชทานแนวพระราชดำริให้ราษฎรอยู่ร่วมกับป่าไม้อย่างสันติสุข พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยชุมชนได้มีการจัดตั้งองค์การในการร่วมกันดูแลรักษาป่าและสภาพแวดล้อม แหล่งต้นน้ำลำธาร โครงการนี้มีกิจกรรมหลัก ๒ ประเภท คือ กิจกรรมโครงการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า และกิจกรรมโครงการธง “พิทักษ์ป่า เพื่อรักษาชีวิต”

การอนุรักษ์สัตว์น้ำ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงสละเวลาส่วนพระองค์มาให้ความสนใจพระทัยและทรงศึกษาเกี่ยวกับสัตว์น้ำ จนกระทั่งทรงสามารถพระราชทานคำแนะนำแก่กรมประมงในการจัดตั้งโครงการต่าง ๆ ซึ่งได้เอื้ออำนวยคุณประโยชน์แก่อนันต์แก่การอนุรักษ์สัตว์น้ำและการพัฒนาตลอดจนทรงตระหนักถึงปัญหาจำนวนสัตว์น้ำที่ลดลง จึงเกิดโครงการอนุรักษ์สัตว์น้ำเพื่อการพาณิชย์และการบริโภค ส่งผลทำให้ความเป็นอยู่ของชาวชนบทดีขึ้น จึงเกิดโครงการอนุรักษ์และเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่สำคัญของประเทศไทยหลายโครงการ อาทิ โครงการฟื้นฟูปลาไทย โครงการจัดตั้งวังปลา ณ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร โครงการสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถอนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล โครงการเพาะพันธุ์หอยมุกจาง เป็นต้น

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับการศึกษา

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงใฝ่พระราชหฤทัยในการเรียนรู้ มาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงช่างซัก ช่างถาม ช่างจดจำ ด้วยพระปรีชาสามารถโปรดปรานประกอบกับพระบิดาทรงเป็นผู้รอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ ทั้งทางการทหาร การเมือง อักษรศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และปรัชญา จึงทรงถ่ายทอดความรู้ความคิดที่กว้างขวางแก่บุตร

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมากทรงสนพระราชหฤทัยในการศึกษาหาความรู้ ทรงพระราชดำริริเริ่มเรื่องต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา พระองค์ทรงศึกษาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การอ่าน การเรียน และสนทนากับผู้รู้ การฟังและทอดพระเนตรสิ่งต่าง ๆ หนังสือที่ทรงอ่านมีหลายประเภท ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ อาทิ หนังสือพิมพ์ หนังสือความรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับธรรมะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วรรณคดี นอกจากนี้ทรงศึกษาด้วยการสังเกตจากของจริงและทรงใช้พระราชวิจรรณญาณพิจารณาเหตุผลและความเป็นไปได้เพื่อประโยชน์แก่ประเทศชาติ ทรงเห็นคุณค่าและโปรดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

ทรงเป็น “ครู” ที่ดี

เนื่องจากทรงเห็นความสำคัญของการศึกษาว่าต้องเริ่มตั้งแต่วัยเยาว์ในฐานะพระราชมารดา สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชประสงค์ให้พระราชโอรส พระราชธิดามีพระสุขภาพพลานามัยดี มีพัฒนาการทั้งด้านความรู้ ความคิด และคุณธรรม จึงทรงอบรมและปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง เช่น ทรงนำพระราชโอรสพระราชธิดาสวดมนต์ไหว้พระเป็นประจำในวันขึ้นปีใหม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาพระราชทานเลี้ยงอาหารแก่เด็กพิการ ก็โปรดให้พระราชโอรสพระราชธิดาเสด็จออกเลี้ยงเด็ก ๆ เหล่านั้น และโปรดให้พระพี่เลี้ยงรายงานพระจริยวัตรของพระราชโอรสพระราชธิดาในเรื่องการเสวยพระกระยาหาร การทำการบ้าน การท่องหนังสือ ถ้าทรงเห็นว่าควรแก้ไขสิ่งใดก็ทรงแนะนำให้แก้ไข

นอกจากนี้ พระองค์ยังมีพระราชจริยวัตรอันละมุนละไม ทรงต่อมพระองค์และทรงยกย่องผู้อื่น ตลอดจนทรงมีมธุรสวาจาทุกโอกาส ที่สำคัญคือ โปรดการอ่านการเขียน ไม่โปรดที่จะปล่อยเวลาให้ล่วงไปโดยเปล่าประโยชน์ จึงทรงเป็นแบบฉบับที่ดีแก่พระราชโอรส พระราชธิดาตลอดมา

ซึ่งสอดคล้องกับหลักของการเรียนการสอนที่ว่า ถ้าต้องการให้ผู้เรียนปฏิบัติตนอย่างไร ผู้สอนควรทำ
สิ่งนั้น ๆ เป็นแบบอย่างจะได้ผลดีกว่าสอนด้วยวาจา

นับเป็นบุญของปวงชนชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง ที่มีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งทรงพระคุณอันประเสริฐยิ่ง ทรงเป็น “ครู” ที่ดี
ของพระราชโอรสพระราชธิดาได้ทรงอบรมสั่งสอนและทรงปฏิบัติพระองค์เป็นแบบอย่าง ทรงเอา
พระราชหฤทัยใส่และส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนที่ด้อยโอกาสหรือมีความทุกข์ยากให้ดีขึ้น จึง
ทำให้พระราชโอรสพระราชธิดา มีพระอุปนิสัยโอบอ้อมอารี ไม่ถือพระองค์ ทรงสงเคราะห์ ประชาชน
อยู่เสมอ ทรงเจริญรอยตามพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ ในการบำเพ็ญประโยชน์แก่ประเทศชาติ

พระมหากษัตริย์คุณต่อสถาบันการศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษา

พระราชกรณียกิจอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับการศึกษา คือ การโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวและบางครั้งเสด็จพระราชดำเนินโดยพระองค์เองหรือทรงเป็นผู้แทนพระองค์ ไปยัง
สถาบันศึกษาต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชน เนื่องในโอกาสสำคัญของสถาบันการศึกษา เช่น งาน
พิธีเปิดอาคารโรงเรียน หรือ งานพระราชทานปริญญาบัตรและอนุปริญญาบัตร เป็นต้น

พระมหากษัตริย์คุณต่อการศึกษาในระบบโรงเรียน

“...การฝึกฝนอบรมให้เด็กมีความรู้และความประพฤติตัวดี รู้ถึงคุณค่าของการบำเพ็ญ
ประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชาติบ้านเมืองมีความเจริญก้าวหน้าและเป็นกุศล
สงเคราะห์อันนำอนุโมทนา...” พระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่สภาสตรีแห่งชาติใน พระบรมราชินูปถัมภ์
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียนด้านต่าง ๆ ดังนี้

พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เดือดร้อนยากจน
มาตั้งแต่เริ่มโดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวออกเยี่ยมราษฎร ในระยะแรกยังมีจำนวนน้อย
ต่อมาเพิ่มขึ้นตามลำดับ ในการพระราชทานทุนการศึกษา มีทั้งนักเรียนในกรุงเทพมหานคร และ
ต่างจังหวัดกระจายไปทั่วทั้งประเทศ ส่วนเด็กพิการทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รับไว้ในพระบรม
ราชานุเคราะห์ พระราชทานพระราชทรัพย์และความช่วยเหลือในการรักษา พระราชทานที่อยู่อาศัย
และอื่น ๆ

นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงอุปถัมภ์ เยียวชน ผู้ด้อยโอกาสให้ได้รับการศึกษา และเป็นการปลุกสำนึกของประชาชนให้เห็นความสำคัญของการศึกษา ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการพัฒนาตนเองและประเทศชาติ

พระมหากรุณาธิคุณต่อการศึกษานอกระบบ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญมากที่จะช่วยพัฒนาชีวิตของคน สังคม และประเทศชาติ จึงได้ทรงดำเนินการโครงการต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้มีการศึกษาอย่างทั่วถึงโดยเฉพาะผู้ยากจน ผู้อยู่ห่างไกล ผู้ได้รับภัยธรรมชาติและผู้ที่ได้รับอันตรายจากการป้องกันประเทศ ทั้งทางด้านความรู้ ความประพฤติ สุขภาพอนามัยและการประกอบอาชีพ ทรงเน้นเรื่องการรักษาท้องถิ่น รักชาติ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ดังพระราชดำรัสตอนหนึ่งว่า "...อยากให้ราษฎรรักแผ่นดินของตนเอง คนที่มีภูมิสำเนาอยู่ที่ไหนก็ตาม เมื่อเขามาฝึกงานมีความรู้ความสามารถแล้ว ก็อยากให้เขากลับไปใช้ความรู้ความสามารถที่ท้องถิ่นของเขาช่วยกันทำให้ท้องถิ่นของเขาสมบูรณ์พูนสุขขึ้น..."

นอกจากนี้ยังทรงริเริ่มโครงการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่สำคัญ ๆ ทรงสนับสนุนและช่วยเหลือประชาชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ให้ศึกษาตามความเหมาะสมกับความสามารถ สภาพแวดล้อมและให้เกิดความรักที่จะศึกษาทุก ๆ ด้านอยู่เสมอ

ทรงส่งเสริมให้ราษฎรศึกษาด้วยตนเอง ณ "ศาลารวมใจ"

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่าชาติไทยมีชนบทธรรมนิยมประเพณีที่ดีงามมาแล้วแต่โบราณ อันควรที่จะส่งเสริมรักษาไว้ให้ยืนนานตลอดไป มีพระราชประสงค์ที่จะให้คนไทยสมัครสมานสามัคคี รักษาสิ่งดีงามอันเป็นสมบัติและเอกลักษณ์ล้ำค่าของชาติไทยไว้โดยการส่งเสริมให้ประชาชนรักการศึกษา รู้จักศึกษาด้วยตนเอง และเสริมสร้างความรู้ด้วยการอ่านหนังสือ โดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ในท้องถิ่นห่างไกลควรได้ทราบข่าวเหตุการณ์ที่ถูกต้องและทันต่อความเคลื่อนไหวของบ้านเมืองอยู่เสมอเพื่อที่จะได้ไม่ถูกยุยงให้เกิดการแตกความสามัคคีหรือหลงผิดได้ นอกจากนี้มีพระราชประสงค์ที่จะให้ชาวบ้านได้มีพื้นฐานความรู้ทางด้านกอนามัยและปฐมพยาบาลด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้าง "ศาลารวมใจ" ขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับการสาธารณสุข

ข้าพเจ้าเห็นว่าเรื่องสุขภาพอนามัยนี้เป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นพื้นฐานของสิ่งมีชีวิตทั้งมวล ดังคำกล่าวที่ว่า “จิตใจที่แจ่มใสย่อมอยู่ในร่างกายที่แข็งแรง” หากประชาชนมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ไม่เจ็บไข้ได้ป่วย ก็จะมีสติปัญญาเล่าเรียน ประกอบสัมมาอาชีพ สร้างสรรค์ความเจริญต่าง ๆ ให้บ้านเมือง ดังนั้น ถ้าจะกล่าวว่ “พลเมืองที่แข็งแรงย่อมสามารถสร้างชาติที่มั่นคง” ก็คงจะไม่ผิด... (จากหนังสือสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระราชกรณียกิจด้านการศึกษา ศาสนา และสาธารณสุข)

พระราชดำรัสตอนหนึ่งของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถที่พระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ณ ศาลาดุสิดาลัย เป็นคำอธิบายได้อย่างชัดเจนถึงเหตุผลที่ทรงประกอบพระราชกรณียกิจด้านสาธารณสุขนานัปการ ที่สำคัญ อาทิ

สภาอากาศไทย

สภาอากาศไทยเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ปัจจุบันสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงดำรงตำแหน่งสภานายิกา กิจการของสภาอากาศไทย ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ หน่วยงานต่าง ๆ ของสภาอากาศไทยล้วนต้องมีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานทั้งสิ้น สภานายิกาจึงได้มีพระราชดำริจัดงานกาชาดขึ้นเป็นงานใหญ่ประจำปี มีการออกร้านของสภานายิการ้านของหน่วยงานและสมาคมการกุศลที่มีจิตศรัทธามาช่วยเหลือ เพื่อเป็นรายได้ของสภาอากาศไทย สภานายิกาได้เสด็จพระราชดำเนินไปในพิธีเปิดงานกาชาด และทรงเยี่ยมร้านของผู้มีจิตศรัทธามาช่วยกาชาดอยู่เสมอ ทรงตระหนักดีถึงภาระอันหนักของสภาอากาศไทย และได้อุทิศพระองค์ช่วยเหลือกิจการทุกอย่างของสภาอากาศเต็มพระกำลัง

คนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์

ทุกครั้งที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎร พระองค์ได้ทรงพบราษฎรผู้ป่วยไข้ด้วยโรคภัยไข้เจ็บนานา พระองค์จะทรงซักถามประวัติของผู้ป่วย ทรงรับฟังการวินิจฉัยจากแพทย์อย่างสนพระราชหฤทัย ทรงบันทึกทั้งประวัติ และราย

ละเอียดของคนไข้ลงในสมุดบันทึกด้วยพระองค์เอง หากคนไข้รายใดมิได้เจ็บป่วยด้วยโรคร้ายแรง แพทย์ก็จะจ่ายยาให้และให้คำแนะนำในการดูแลรักษาตนเองต่อไป รายใดป่วยหนักหรือแพทย์ยังไม่สามารถวินิจฉัยโรคได้ในขณะนั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถก็จะพระราชทานหนังสือรับรองให้คนไข้เหล่านั้นไปรับการตรวจรักษาที่โรงพยาบาลในท้องถิ่น หรือถ้าเป็นโรคร้ายแรง ก็จะให้ไปรักษาที่โรงพยาบาลในกรุงเทพมหานครโดยทรงรับเป็นคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์

คนไข้ที่ต้องรับการรักษาในโรงพยาบาลโดยเฉพาะโรงพยาบาลในจังหวัดที่มีพระตำหนักตั้งอยู่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการบริพารไปเยี่ยมคนไข้เป็นประจำ แล้วจดบันทึกรายงานอาการของคนไข้ถวายอย่างสม่ำเสมอจัดของใช้ที่จำเป็นไปเยี่ยมคนไข้ คอยปลอบโยนและให้กำลังใจคนไข้ พระองค์มีพระราชเสาวนีย์ว่า “ให้ปฏิบัติต่อคนไข้เสมือนเป็นญาติ”

โครงการแพทย์และสาธารณสุขต่างๆ ตามพระราชดำริ เช่น

- โครงการแพทย์ทลวง
- โครงการหน่วยแพทย์พระราชทาน
- โครงการทันตกรรมพระราชทาน
- โครงการศัลยกรรมแพทย์อาสา
- โครงการแพทย์หู คอ จมูก
- โครงการหมอหมู่บ้าน
- โครงการแขนขาเทียมพระราชทานเคลื่อนที่

ยาพระราชทาน

การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรตามจังหวัดต่าง ๆ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จะพระราชทานกล่องยาแก้ราษฎร ณ หมู่บ้านที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยม อยู่เสมอ นอกจากนี้จะพระราชทานกล่องยาไว้ ณ ศูนย์รวมของหมู่บ้าน เช่น วัด มัสยิด โรงเรียน หรือ ศาลารวมใจ

ในกล่องยาพระราชทาน มียาสามัญที่ราษฎรสามารถใช้เองได้โดยอาศัยการอ่านฉลากยา ที่ปิดไว้ข้างกล่องหรือขอจดเวชภัณฑ์สำหรับทำแผลเล็ก ๆ น้อย ๆ และมีตำราการใช้ยา ซึ่งเขียนด้วย

ภาษาที่ชาวบ้านอ่านเข้าใจง่ายให้ไว้ด้วย ยาพระราชทานมี ๒ ประเภท คือ ยาพระราชทานสำหรับบุคคลทั่วไป และยาพระราชทานสำหรับนักเรียน

การพระราชทานความช่วยเหลือแก่โรงพยาบาลและหน่วยงานสาธารณสุข

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ไปรับการรักษาในโรงพยาบาลต่าง ๆ ทั่วประเทศตามคำแนะนำของแพทย์ ทำให้ในบางโรงพยาบาลต้องรับคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ไว้เป็นจำนวนมาก สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักดีว่างบประมาณที่แต่ละโรงพยาบาลได้รับจากทางราชการนั้นมีจำนวนจำกัด โรงพยาบาลหลายแห่งได้ขอโดยเสด็จพระราชกุศลในการรักษาพยาบาล คนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์ด้วยการไม่เรียกเก็บค่ารักษาพยาบาล แต่ใช้งบประมาณสำหรับคนไข้ผู้มีรายได้น้อยแทน สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินแก่โรงพยาบาลที่ทรงส่งคนไข้ในพระบรมราชานุเคราะห์จำนวนมากไปรับการรักษา ซึ่งจำนวนเงินที่พระราชทานนั้นขึ้นอยู่กับจำนวนคนไข้ที่ทรงส่งไปรับการรักษาเป็นสำคัญ นอกจากนี้จะพระราชทานเงินแก่โรงพยาบาลต่าง ๆ แล้ว หากทรงทราบว่าโรงพยาบาลใดอดตัดขาดแคลนเครื่องมือเครื่องใช้ในการช่วยเหลือนคนไข้ก็จะพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณเสมอ

โครงการรณรงค์การเลี้ยงลูกด้วยนมแม่อย่างเต็มใจเป็นเวลาอย่างน้อย ๓ เดือน

วัตถุประสงค์ของโครงการนี้คือ เพื่อสนองแนวพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในการให้แม่เลี้ยงลูกด้วยนมของตนเอง ดังที่ได้มีพระราชกระแสในเวลาเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรอยู่เนือง ๆ ว่าให้เลี้ยงลูกด้วยนมแม่ ลูกจะได้แข็งแรงและมีภูมิคุ้มกันโรค วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งคือ เพื่อวางรากฐานด้านสุขภาพอนามัยที่เหมาะสมให้แก่เด็กไทยตั้งแต่วัยแรกของชีวิต

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับศิลปวัฒนธรรม

เนื่องในมหามงคลสมัยที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระชนมพรรษา ๖ รอบ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ รัฐบาลเชิญชวนให้หน่วยงานของรัฐและเอกชนจัด กิจกรรมโครงการต่าง ๆ นอกจากนั้นประชาชนชาวไทยและชาวต่างประเทศจะมีโอกาสได้ร่วมกิจกรรมเฉลิมฉลองเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานทางด้านการส่งเสริมสนับสนุนปรับปรุงและให้การฝึกอบรมเกี่ยวกับศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านและการธำรงรักษาฟื้นฟูพัฒนาสร้างสรรค์งานฝีมือประเภทต่าง ๆ อันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมที่มีค่าของไทยไว้มิให้สูญหาย ผลงานที่มีความสำคัญมากและมีคุณค่าแก่พสกนิกรชาวไทยอย่างเห็นได้ชัด

โครงการศิลปาชีพพิเศษ

“โครงการศิลปาชีพพิเศษ” เป็นโครงการที่แสดงให้เห็นชัดแจ้งถึงพระมหากรุณาธิคุณ และน้ำพระทัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และพระมหากษัตริย์วงศ์ทุกพระองค์ที่ได้ทรงเสียสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ กำลังพระวรกายและทุมเทเวลา ทรงร่วมประสานการดำเนินงานกันไปทุกด้านอย่างครบวงจร ทั้งนี้ ก็เพื่อที่จะยกระดับความเป็นอยู่ เพิ่มพูนรายได้และพัฒนาการอาชีพของราษฎร สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงรับสนองพระราชดำริจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้พสกนิกรได้มีอาชีพเสริมเพิ่มพูนรายได้แก่ตนเองและครอบครัว ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูงานด้านหัตถกรรมต่าง ๆ อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมานานในสังคมไทย สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นางสนองพระโอษฐ์เปิดการอบรมศิลปประดิษฐ์ที่หุบกระพง อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี เป็นแห่งแรก และเมื่อทรงเห็นว่าได้ผลดีจึงมีพระราชเสาวนีย์ให้ข้าราชการบริพารในพระองค์รับผิดชอบโครงการนี้เรียกว่า “โครงการศิลปาชีพพิเศษ” และได้มีมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินงานตามโครงการศิลปาชีพพิเศษมาจวบจนกระทั่งปัจจุบัน

นอกจากนี้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงส่งเสริมด้านการตลาดของสินค้าหัตถกรรมในโครงการศิลปาชีพด้วยการทรงฉลองพระองค์ และทรงใช้ผลิตภัณฑ์ของโครงการตลอดเวลา โดยนำมาดัดแปลงให้เป็นรูปแบบที่ทันสมัย และเหมาะสมในแต่ละโอกาสและสถานที่ นอกจากนี้

นี้ทรงเผยแพร่ด้วยการจัดแพชชั่นและแสดงสินค้าทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งทรงนำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ไปเผยแพร่ในต่างประเทศด้วยพระองค์เอง จนเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายรวดเร็ว

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงจัดตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ขึ้นภายหลังจากที่ได้ริเริ่มโครงการศิลปาชีพพิเศษในท้องถิ่นชนบททุกภาคของประเทศมานานหลายปี และการส่งเสริมศิลปาชีพของพระองค์ก็คือการฟื้นฟูงานศิลปะของแต่ละภาค ทั้งได้ทรงพิจารณาถึงทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในแต่ละท้องถิ่นเข้ามาประกอบโครงการศิลปาชีพพิเศษ และต่อมาให้อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ตั้งแนวการดำเนินงานโดยย่อดังนี้

ภาคเหนือ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฝึกอบรมการเย็บปักถักร้อย การทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผ้าปักภูไท ฝ้ายยก ผ้าตีนจก ทำไม้แขวนเสื้อ ทำเครื่องประดับเงิน และทองของชาวไทยภูเขา เครื่องเคลือบดินเผา

ภาคอีสาน

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ฟื้นฟูการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้ามัดหมี่ขึ้นทุกจังหวัด มีพระราชเสาวนีย์โปรดเกล้าฯ ให้ราชอาณาจักรในพระองค์ออกไปติดต่อกับราษฎรในท้องถิ่น แนะนำทอผ้าไหมมัดหมี่ให้เป็นสำเป็นสัน มีการปรับปรุงวิธีการทอการย้อมให้ได้มาตรฐาน ตลอดจนทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำเครื่องปั้นดินเผา โดยใช้เทคโนโลยีการเผาทันสมัยใหม่ให้เป็นตัวอย่างทั่วไป

ภาคกลาง

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สอนการทำดอกไม้ประดิษฐ์ การจักสานด้วยหวายป่านศรนารายณ์และไม้ไผ่ การทอผ้าฝ้าย การปั้นตุ๊กตาชาววัง การแกะสลักไม้ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม

การปัสสอนแบบไทย การตัดเย็บเสื้อผ้า การเย็บปักถักร้อย
และการถนอมอาหาร

ภาคใต้

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการทอดผ้า

การปัสสอนแบบไทย การจักสานด้วยทวายไม้ไผ่และย่านลิเภา
ทอเสื่อกระจูด เย็บปักถักร้อย ถมทอง และเครื่องเคลือบ เป็นต้น

นอกจากนี้ งานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถยังมีหลายลักษณะ เช่น มีการสอนและการฝึกอบรมเป็นกลุ่มตามหมู่บ้าน มีศูนย์ฝึกใหญ่อยู่ที่สวนจิตรลดา และมีศูนย์อื่น ๆ เช่น ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม ศูนย์ศิลปาชีพบ้านजार ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ ศูนย์ศิลปาชีพพระตำหนักทักษิณราชินีเวศ์ ศูนย์ศิลปาชีพจังหวัดแม่ฮ่องสอน ศูนย์ศิลปาชีพบ้านวัดจันทร์ ฯลฯ

โครงการฝึกศิลปาชีพในสถานที่รักษาหรือพักฟื้นสำหรับคนพิการ เช่น สถานสงเคราะห์คนพิการและทุพพลภาพพระประแดง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ การที่เกิดโครงการศิลปาชีพขึ้นที่สถานสงเคราะห์นี้ เนื่องจากมีสมาชิกในสถานสงเคราะห์จำนวนหนึ่งเขียนหนังสือกราบบังคมทูลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ขอให้ทรงช่วยหางานให้ทำ เพราะในสถานสงเคราะห์มีงานให้ทำแต่ไม่ต่อเนื่อง จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่จากกองราชเลขาธุการในพระองค์ไปพิจารณาว่าผู้พิการเหล่านั้นจะทำงานจักสานย่านลิเภาไปให้ดูเป็นตัวอย่างและได้ทรงพระกรุณาส่งครุภัณฑ์แทนทอง ไปสอนผู้ที่สมัครใจประมาณ ๑๐ คน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นเวลาเกือบ ๑ ปี มีผู้ฝึกสำเร็จ ๓ คน ต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายวงศ์ ฤกษ์งาม ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่ฝึกสำเร็จเป็นครูสอนคนพิการที่สถานสงเคราะห์นี้ และสอนที่ศูนย์ศิลปาชีพ สวนจิตรลดาด้วยระยะหนึ่ง

พระองค์ทรงพยายามอย่างยิ่งที่จะให้ทุกคนมีความสุขและตั้งใจทำงาน ทรงเน้นเรื่องการประพุดิตินให้ดี ทรงยกย่องพระราชทานเกียรติ เช่น ทรงเรียกนายวงศ์ ฤกษ์งาม ซึ่งเป็นครูสอนการสานย่านลิเภาว่า “ครูวงศ์” และมีพระราชดำรัสกับนายวงศ์ว่า “ทำกระเป๋าก็ได้ดี ขอให้เป็นที่กำลังของศิลปาชีพ” “ทำให้ดีทำให้สวย” และ “ช่วยรักษาไว้ซึ่งศิลปะของชาติ”

LIRT

โครงการพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรมหาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระราชทานพระราชดำริว่าสมควรจะได้มีการพิจารณาจัดสร้างพระบรมราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระนเรศวรขึ้น ณ บริเวณทุ่ง ภูเขาทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และต่อเนื่องกับทุ่งมะขามหย่อง อันเป็นสถานที่ตั้งของพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระสุริโยทัยในปัจจุบัน เพื่อฟื้นฟูสภาพต้นไม้ที่เสื่อมโทรมบริเวณรอบโครงการให้กลับฟื้นคืนสภาพ และสวยงามดั้งเดิมตลอดจนเพื่อให้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชนทั่วไป

บทไทยพระราชทานนิพนธ์

เป็นที่ประจักษ์โดยทั่วไปว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงโปรดฉลองพระองค์และพระภูษาไทย เช่น ผ้าขึ้นไหม และผ้ายก เป็นต้น แต่ฉลองพระองค์ในระยะแรก ๆ นั้น ก็ยังมีได้มีแบบเป็นเครื่องแต่งกายประจำชาติแน่นอนนัก ในปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ต่อต้นปี พ.ศ. ๒๕๐๓ นั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเยี่ยมประเทศใกล้เคียงต่าง ๆ ได้แก่ เวียดนาม อินโดนีเซีย และพม่า ซึ่งมีทนายกำหนดการจะต้องเสด็จพระราชดำเนินสักการะพุทธสถานต่าง ๆ เช่น พระสถูปบุโรพุทโธ และเจดีย์ชเวดากอง เป็นต้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงผ้าสะพักบ้าง ทรงแพรสะพายบ้าง ทรงพระภูษากรอมข้อพระบาทบ้าง เพื่อให้เหมาะสมแก่การตามเสด็จพระราชดำเนินไปนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นั้น ๆ เมื่อเสด็จนิวัติพระนครจึงมีพระราชดำริถึงความจำเป็นที่จะต้องมีชุดเครื่องแต่งกายประจำชาติของสุภาพสตรีไทย สำหรับใช้เป็นฉลองพระองค์ของพระองค์เองและเป็นแบบเครื่องแต่งกายของข้าราชการฝ่ายในที่จะต้องโดยเสด็จพระราชดำเนินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเยือนสหรัฐอเมริกา และประเทศยุโรปต่าง ๆ ในกลางปี พ.ศ. ๒๕๐๓

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงสอบค้นข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะเครื่องแต่งกายของสุภาพสตรีไทย โดยทรงศึกษาจากพระบรมฉายาลักษณ์ และพระฉายาลักษณ์ อดีตพระบรมวงศ์ฝ่ายในหลาย ๆ พระองค์ ย้อนไปตั้งแต่ครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้นมา พร้อมทั้งนั้นได้มีพระราชวินิจฉัยถึงความเหมาะสมต่าง ๆ ในอันที่จะทรงเลือกนำมาใช้เป็นแบบอย่าง สำหรับฉลองพระองค์ในการโดยเสด็จพระราชดำเนินเยือนต่างประเทศอย่างเป็นทางการ นอกจากจะทรงศึกษาค้นคว้าด้วยพระองค์เองแล้ว ยังมีพระราชเสาวนีย์โปรดเกล้าโปรด

กระท่อมให้ ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค (หม่อมหลวงมณีรัตน์ บุนนาค นางสนองพระโอษฐ์ ในขณะนั้น) ประสานงานกับผู้เชี่ยวชาญด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประเพณีไทย ได้แก่ ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน เพื่อศึกษาค้นคว้าเครื่องแต่งกายสตรีไทยแบบและสมัยต่าง ๆ และนำขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายให้ทอดพระเนตรอีกครั้งหนึ่ง ในการนั้นมีอาจารย์สมศรี สุกุมลนันทน์ (อาจารย์ประจำแผนกวิชาเสื้อผ้าวิทยาลัยเทคนิคกรุงเทพฯในขณะนั้น) เป็นผู้ออกแบบร่างตามข้อมูลที่ ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค และ ศาสตราจารย์ พระยาอนุมานราชธน ได้ร่วมกันค้นคว้าแบบชุดไทย ประยุกต์ที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเลือกไว้ในวัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ คุณไพเราะ พงษ์เจริญ ตัดเป็นฉลองพระองค์ถวายต่อจากนั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้คุณหญิงอุไร ลืออำรุง (คุณอุไร ลืออำรุง ช่างฉลองพระองค์ในขณะนั้น) ช่วยเลือกแบบต่าง ๆ และนำมาผสมผสานกันจนเกิดชุดไทย ประยุกต์แบบต่าง ๆ ขึ้นหลายชุด แต่ชุดไทยประยุกต์ที่เกิดขึ้นนั้นยังมีได้มีชื่อเรียกขานเฉพาะแต่อย่างใด

หลังจากเสด็จนิวัติพระนครครั้งนั้นแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ก็ยังทรงฉลองพระองค์ชุดไทยประยุกต์แบบต่าง ๆ นั้นตามโอกาส จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงมีพระราชวินิจฉัยเลือกแบบชุดไทยประยุกต์ให้ยุติแน่นอนเป็น ๘ แบบด้วยกัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค เป็นผู้คิดตั้งชื่อชุดให้เหมาะสมกับแบบของชุดไทยต่าง ๆ นั้น เพื่อนำชุดไทยประยุกต์ทั้ง ๘ แบบไปจัดแสดง เผยแพร่ในโอกาสฉลองครบรอบ ๑๐๐ ปี กษัตราธิราช วันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๗ และเพื่อเป็นชื่อเรียกขานเป็นแบบฉบับเครื่องแต่งกายชุดประจำชาติของสตรีไทยต่อไป ท่านผู้หญิงมณีรัตน์ บุนนาค ได้นำชื่อพระตำหนักและพระที่นั่งต่าง ๆ มาใช้เป็นชื่อของชุดไทยประยุกต์ทั้ง ๘ ชุด โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับแบบ ตลอดจนโอกาสในการเลือกใช้ชุดนั้น ๆ และโดยเหตุที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถมิได้ทรงกำหนดบังคับให้ชุดไทยประยุกต์ดังกล่าวเป็นแบบแผนเครื่องแต่งกายที่สุภาพสตรีไทยทุกคนต้องแต่งเพียงแต่ทรงมีพระราชนิมทรงแฉกต่าง ๆ นั้น ประชาชนทั่วไปจึงเรียกขานกันในภายหลังว่า “ชุดไทยพระราชนิมม” ต่อมาเมื่อสุภาพสตรีทั้งหลายนิยมแต่งกายตามเสด็จแพร่หลายกว้างขวางและมีจำนวนมากขึ้น ทางราชการจึงได้กำหนดวางระเบียบการแต่งกายของสตรีไทยเฉพาะเมื่อมีหมายกำหนดการเข้าเฝ้าฯ หรืองานพิธีเป็นทางการเพื่อความเรียบร้อยและความสวยงาม ซึ่งมีรายละเอียดตามที่หม่อมหลวงปิยะ มาลากุล (เลขาธิการสำนักพระราชวังในขณะนั้น) ได้อธิบายไว้ดังต่อไปนี้

๑. แบบไทยเรือนต้น

ใช้ผ้าฝ้ายหรือผ้าไหม มีลายริ้วตามขวางหรือตามยาวหรือใช้ผ้าเกลี้ยงมีเชิงขึ้นยาวจรดข้อเท้าป้ายหน้า เลื่อใช้ผ้าสีตามริ้วขึ้นหรือเชิงขึ้น จะตัดกับขึ้นหรือสีเดียวกันก็ได้ เลื่อคนละท่อนกับขึ้น แขน ๓ ส่วน กว้างพอสบาย ผ่าอก ดุม ๕ ดุม คอกกลมตื้น ไม่มีขอบตั้ง

๒. แบบไทยจักรกลตา

ใช้ผ้าไหมเกลี้ยงมีเชิง หรือเป็นยกดอกทั้งตัวก็ได้ ตัดแบบเลื่อคนละท่อนกับขึ้น ขึ้นยาวป้ายหน้า เลื่อแขนยาว ผ่าอก คอกกลม มีขอบตั้งน้อยๆ

๓. แบบไทยอมรินทร์

ใช้ฝ้ายยกไหมที่มีทองแกม หรือยกทองทั้งตัว เลื่อคนละท่อนกับขึ้น ไม่มีเข็มขัด ถ้าเป็นผู้สูงอายุจะใช้คอกกลมกว้างๆ ไม่มีขอบตั้ง แขน ๓ ส่วนก็ได้

๔. แบบไทยบรมพิमान

ใช้ฝ้ายยกไหมหรือยกทองมีเชิงหรือยกทั้งตัว ตัดแบบติดกัน ขึ้นจับข้างหน้า มีชายพกยาวจรดข้อเท้า คาดเข็มขัดไทย เลื่อแขนยาว คอกกลมมีขอบตั้ง ผ่าด้านหลังหรือด้านหน้า ใช้เครื่องประดับตามสมควร

๕. แบบไทยจักรี

ใช้ฝ้ายยกมีเชิงหรือยกทั้งตัว มีจับยกข้างหน้า มีชายพก ใช้เข็มขัดไทยคาด ท่อนบนเป็นสไบจะเย็บให้ติดกับขึ้นเป็นท่อนเดียวกัน หรือจะมีสไบท่มต่างหากก็ได้ เปิดบ่าข้างหนึ่งชายสไบคลุมไหล่ทั้งชายด้านหลังยาวพอสมควร

๖. แบบไทยดุสิต

ใช้ฝ้ายยกไหมหรือยกทองอย่างแบบไทยอมรินทร์ ไทยบรมพิमान และไทยจักรี ตัวขึ้นยาวมีจับยกข้างหน้าและชายพกใช้เข็มขัด ผิดกันตรงตัวเลื่อ คือเป็นเลื่อไม่มีแขน คอด้านหน้าและหลังต่ำเล็กน้อย ผ่าด้านหลังตัวเลื่อ ปักเป็นลวดลายด้วยไข่มุกลูกปัดหรือเลื่อม ฯลฯ ใช้ในงานพระราชพิธีที่กำหนดให้แต่งกายเต็มยศ

๗. แบบไทยจักรพรรดิ

ตัวขึ้นใช้ผ้าไหมหรือยกทอง เอวจับ ข้างหน้ามีชายพกท่มแพรจับแบบไทย สีติดกับผ้าถุงเป็นชั้นที่หนึ่งก่อน แล้วใช้ผ้าท่มปักอย่างสตรีบรรดาศักดิ์สมัยโบราณท่มทับแพรจับอีก ชั้นหนึ่ง

๘. แบบไทยศิลาแลง

ขึ้นใช้ผ้าไหมหรือยกทอง เอวจีบ มีชายพก ตัวเสื้อใช้ผ้าสีทองเหมือนสีเนื้อ ตัดแบบแขนยาว คอกลม ผ่าหลัง เย็บติดกับผ้าขึ้นคล้ายแบบไทยบรมพิมาณท่มฟ้าปักลายไทยอย่างแบบไทยจักรพรรดิโดยไม่ต้องมีแพรจีบรองพื้นก่อน

การแต่งกายตามหมายกำหนดการ

เต็มยศ แต่งแบบไทยบรมพิมาณ หรือไทยอมรินทร์ ในงานพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำที่เป็นงานเต็มยศ ถ้าอากาศเย็นควรแต่งแบบศิลาแลง ถ้าอากาศไม่เย็นจะแต่งแบบไทยจักรีก็ได้

ครึ่งยศ แต่งแบบไทยบรมพิมาณหรือแบบไทยอมรินทร์

ปกติ แต่งแบบไทยเรือนต้น

นอกจากนี้ เพื่อความเป็นสากล สำนักพระราชวังยังอนุโลมให้ใช้ชุดกระโปรงยาวแบบตะวันตกในงานพระราชทานเลี้ยงอาหารค่ำได้ด้วย กำหนดเรียกชุดดังกล่าวนี้ว่า “ชุดราตรีสโมสร”

ด้วยพระอัจฉริยภาพปัญญาปรีชาญาณเห็นการณ์ไกล สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงฉลองพระองค์ชุดไทยประยุกต์แบบต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอทั้งในการส่วนพระองค์ การเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎร การพระราชกุศลตลอดงานพระราชพิธี และเพื่อให้ชาวต่างชาติได้ประจักษ์ในความงามของชุดไทยพระราชนิยม สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จึงมักใช้ชุดไทยพระราชนิยมเป็นฉลองพระองค์ในพระราชพิธีต้อนรับราชอาคันตุกะจากนานาอารยประเทศอีกวโรกาสหนึ่งด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับ โครงการศิลปาชีพ

ศุภโชค ชุนอิว*

พระราชประวัติ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงมีพระนามเดิมว่า หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ทรงเป็นพระราชธิดาองค์ใหญ่ ของหม่อมเจ้านักขัตรมงคล กิติยากร (ซึ่งขณะนั้นมียศเป็น พันเอก ต่อมาได้รับการสถาปนาเป็น พลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ) กับหม่อมหลวงบัว (สนิทวงศ์) กิติยากร เสด็จพระราชสมภพ เมื่อวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ณ บ้านของพลเอก เจ้าพระยาวงศาอนุประพัทธ์ (หม่อมราชวงศ์สท้าน สนิทวงศ์) ผู้เป็นบิดาของหม่อมหลวงบัว กิติยากร ณ บ้านเลขที่ ๑๔๐๔ ที่ถนนพระราม ๖ (ถนนบรรทัดทอง) ตำบลวังใหม่ อำเภอปทุมวัน จังหวัดพระนคร (กรุงเทพมหานคร)

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ มีพระเชษฐาและพระกนิษฐา ดังนี้

๑. หม่อมราชวงศ์กัลยาณกิติ์ กิติยากร
๒. หม่อมราชวงศ์อดุลยกิติ์ กิติยากร
๓. หม่อมราชวงศ์บุษบา กิติยากร

LIRT

การศึกษา

หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ทรงเริ่มต้นการศึกษาชั้นอนุบาลที่โรงเรียนราชินี เมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๐๐ และสามารถสอบผ่านชั้นอนุบาลและขึ้นไปเรียนต่อในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ในปีเดียวกัน ต่อมาในปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ ได้แผ่ขยายมาถึงประเทศไทย กรุงเทพมหานคร ถูกโจมตีทางอากาศบ่อยครั้ง ทำให้การคมนาคม ขาดความสะดวกและความปลอดภัย หม่อมเจ้านักขัตรมงคล จึงให้ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนเซนต์ฟรังซิสซาเวียร์คอนแวนต์ ในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ จนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ เพราะอยู่ใกล้บ้าน และที่นี้ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ ได้เริ่มเรียนเปียโน ซึ่งสามารถเรียนได้ดีและเร็วเป็นพิเศษ นอกเหนือไปจากความสามารถทางด้านภาษาต่างประเทศ คือ ภาษาอังกฤษ และฝรั่งเศส ที่สามารถเรียนได้ดีเช่นเดียวกัน

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สงบลง รัฐบาลไทยซึ่งขณะนั้นมี พันตรีควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีได้ทูลขอให้หม่อมเจ้านักขัตรมงคลไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำสำนักเซนต์เจมส์ ประเทศอังกฤษเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๑๕ ซึ่งหม่อมเจ้านักขัตรมงคลได้ทรงพาครอบครัวทั้งหมดไปอยู่ด้วย ขณะนั้นหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร มีอายุได้ ๑๓ ปีเศษ และเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ แล้ว ระหว่างที่อยู่ในประเทศอังกฤษหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ได้ศึกษาภาษาอังกฤษและฝรั่งเศสกับครูพิเศษควบไปกับการเรียนเปียโน ต่อมาไม่นานนัก หม่อมเจ้านักขัตรมงคล ได้ย้ายไปดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตประจำประเทศเดนมาร์กและต่อไปที่ประเทศฝรั่งเศส ระยะเวลาที่หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ยังคงเรียนเปียโนเพื่อหาโอกาส เข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยการดนตรี ที่มีชื่อของกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส

ในปีพุทธศักราช ๒๕๑๑ หม่อมเจ้านักขัตรมงคลและครอบครัวได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช (ขณะนั้นทรงเสด็จขึ้นครองราชย์แล้วและเสด็จฯ ไปทรงศึกษาต่อที่สวีตเซอร์แลนด์) ซึ่งทรงโปรดการเสด็จประพาสกรุงปารีส โดยทางรถยนต์จากสวีตเซอร์แลนด์ เพื่อทอดพระเนตรโรงงานทำรถยนต์ และการแสดงดนตรีของคณะที่มีชื่อเสียงอยู่บ่อยครั้งและในระหว่างที่เสด็จฯ มายังกรุงปารีส ก็จะมีทรงประทับที่สถานทูตไทยประจำประเทศฝรั่งเศสเช่นเดียวกันกับนักเรียนไทยคนอื่น

ต่อมาในวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงประสพอุบัติเหตุทางรถยนต์ ที่ประเทศสวีตเซอร์แลนด์ และทรงเข้ารับการรักษาพระองค์ในโรงพยาบาล โดยมีหม่อมหลวงบัว และหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร เข้าเฝ้า ถวายการพยาบาลอย่างใกล้ชิด

ทรงรับหมั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตไทย ประจำราชสำนักเซนต์เจมส์ กรุงลอนดอน มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมด้วยครอบครัวที่สวีตเซอร์แลนด์ แล้วสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ได้รับสั่งสู่ขอสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถต่อพลเอก พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นจันทบุรีสุรนาถ ซึ่งมีได้ทรงขัดข้อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงหมั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในวันรุ่งขึ้นคือวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ พิธีทรงหมั้นครั้งนี้กระทำอย่างไม่เป็นทางการ จนกระทั่งถึงวันที่ ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๒ ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงได้ทรงหมั้นอย่างเป็นทางการ ณ สถานเอกอัครราชทูตไทยประจำราชสำนักเซนต์เจมส์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมรส

ในวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๓ ณ วังสระปทุม โปรดให้ประกาศสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จากหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ เป็นสมเด็จพระราชินี และทรงรับน้ำพระพุทธมนต์ เทพมนต์ จากสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า หลังจากนั้นในวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ซึ่งเป็นวันพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ทรงรับเฉลิมพระบรมนามาภิไธยจาก “สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” เป็น “พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว” ได้ทรงสถาปนาเฉลิมพระยศ “สมเด็จพระราชินีสิริกิติ์” เป็น “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี”

พระราชโอรส และพระราชธิดา

๑. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงอุบลรัตนราชกัญญา สิริวัฒนาพรรณวดี ประสูติ เมื่อวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๔

๒. สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าชิราลงกรณ บรมจักรยาดิศรสันตติวงศ เทเวศรธำรงสุบริบาล อภิญญาประภารมย์ตลาตุลเดชภูมิพลนเรศวรางกูร กิตติสิริสมบูรณ สว่างควัฒน์ บรมชัตติยราชกุมาร ประสูติ เมื่อวันที่ ๒๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๙๕ ต่อมาทรงได้รับการสถาปนา ขึ้นเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

๓. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าสิรินธรเทพรัตนสุภา กิติวัฒนาตุลโสภาคย์ ประสูติ

ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ต่อมาทรงได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอิสริยยศ เป็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี

๔. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ประสูติเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

ผู้สำเร็จราชการ

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชศรัทธาเสด็จออกทรงพระผนวชในพระบวรพระพุทธศาสนา ตามโบราณราชประเพณี จำพรรษาอยู่ที่วัดบวรนิเวศวิหาร ระหว่างวันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๙ ถึง ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๙ ในระหว่างที่ผนวชอยู่นี้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวงลุล่วงเรียบร้อย เมื่อทรงลาผนวชแล้ว จึงทรงพระกรุณาสถาปนาพระอิสริยยศสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็น “สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” มีความหมายว่า “พระบรมราชินี ผู้เป็นที่พึ่งของประชาชน” จึงนับเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระองค์ที่สองของประวัติศาสตร์ชาติไทย

ประวัติศาสตร์ไทย มีสิ่งที่ภาคภูมิใจอย่างหนึ่ง คือเรามีสมเด็จพระบรมราชินีนาถถึง ๒ พระองค์ พระองค์แรกคือ สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระปิยมหาราช รัชกาลที่ ๕ และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ซึ่งพระบรมราชินีนาถ หมายถึง ผู้ที่เคยทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระเนตรพระกรรณ มีอำนาจเต็มทุกประการเท่าพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดินต่างพระองค์นั้น ไม่ได้หมายความแต่เพียงการลงพระนามาภิไธยแทนพระเจ้าแผ่นดิน หากต้องเป็นประธานในที่ประชุมคณะที่ปรึกษาการแผ่นดินด้วย

วันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๓๙ (รศ.๑๑๕) ได้มีพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ พระองค์แรก ได้รับการสถาปนาเป็นสมเด็จพระบรมราชินีนาถ และทรงตั้งเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนคร ต่อมาวันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้มีพระบรมราชโองการ ประกาศแต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ให้เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ทรงผนวช

ตั้งแต่วันที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ถึงวันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม โดยมีคณะองคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทพร้อมกัน เมื่อประธานสภาผู้แทนราษฎรได้อ่านพระบรมราชโองการประกาศแต่งตั้งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์จบแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ทรงเปล่งพระสุรเสียงปฏิญาณพระองค์ท่ามกลางสมาชิกรัฐสภา ว่า

“ข้าพเจ้า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ขอปฏิญาณต่อที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรว่า จะซื่อสัตย์สุจริต และจงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์ และจะปฏิบัติหน้าที่เพื่อประโยชน์ของประเทศชาติและประชาชน ทั้งจะรักษาไว้และปฏิบัติตาม ซึ่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยทุกประการ”

ด้วยเหตุนี้จึงได้รับการสถาปนาเป็น “พระบรมราชินีนาถ” อันหมายถึงกษัตริย์ผู้หญิง หรือ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

พระราชกรณียกิจ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงประกอบด้วยพระเกียรติคุณ พระเมตตาธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณเปี่ยมล้นปกเกล้าฯ ชาวไทยมาตลอด พระราชกรณียกิจต่าง ๆ ของพระองค์ ทรงอำนวยการประโยชน์ให้แก่ประชาชนชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง เพราะทรงปฏิบัติเพื่อความผาสุกของประชาชนชาวไทยโดยแท้ พระมหากรุณาธิคุณดังกล่าวนี้ เป็นสิ่งซึ่งปวงพสกนิกรของพระองค์จะรำลึกถึงด้วยความซาบซึ้ง และจงรักภักดีอยู่เป็นนิจ พระองค์ทรงเป็นคู่พระราชหฤทัยในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์ยิ่ง ด้วยการถวายความจงรักภักดี เอาพระทัยใส่ถวายการปรนนิบัติต่อองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชและทรงอบรมเลี้ยงดูพระราชโอรสและพระราชธิดาด้วยความเอาพระทัยใส่ยิ่ง และที่สำคัญที่สุดคือ “ในฐานะพระบรมราชินี” ของประชาชนชาวไทยโดยตามเสด็จฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชไปทรงเยี่ยมราษฎรตามต่างจังหวัด ในถิ่นทุรกันดารทั่วทุกภาค ทรงเยี่ยมหน่วยทหาร ตำรวจ และราษฎรอาสาสมัคร ที่ปฏิบัติหน้าที่ป้องกันศัตรูของประเทศตามชายแดน โดยทรงแบ่งเวลาเป็นหลายระยะ และหลายปีด้วยกันจนทั่วพระราชอาณาจักร ทำให้ทรงเห็นสภาพ

ความเป็นอยู่อันแท้จริงของราษฎร ทรงทราบถึงความทุกข์ ความสุข ความต้องการของราษฎร พระองค์ได้ทรงทุ่มเทความช่วยเหลือ ทั้งพระราชทรัพย์ และความเหน็ดเหนื่อยพระวรกาย เพื่อให้ราษฎรของพระองค์ได้อยู่ดีกินดีตามอัธยาศัยของตน โดยไม่เลือกเชื้อชาติและศาสนา ในการเสด็จเยี่ยมราษฎร จะทรงเตรียมข้าวของเครื่องใช้ ยารักษาโรค เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ไปแจกราษฎรของพระองค์ท่านมิได้ขาด

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จะโดยเสด็จฯ เคียงข้างองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชนชาวไทยไม่ว่าจะเป็นในด้านการศึกษา การศาสนา การรักษาไว้ซึ่งประเพณี วัฒนธรรมของชาติ หรือการสร้างและรักษาสัมพันธภาพกับนานาประเทศ นอกจากนี้ยังทรงมีพระราชดำริ และพระราโชบายสอดคล้องต้องกันกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในอันที่จะยกระดับฐานะความเป็นอยู่ของราษฎรให้ดีขึ้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงริเริ่มก่อตั้งโครงการหลวงต่าง ๆ ขึ้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ก็ทรงริเริ่มโครงการเพื่อสนับสนุนโครงการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เพื่อทำให้ราษฎร โดยเฉพาะสตรีชาวนาในท้องที่ชนบททำอาชีพเสริม โดยคำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความต้องการ และความสามารถของราษฎร และศิลปะวัฒนธรรมดั้งเดิมในท้องถิ่นนั้น มาทำหัตถกรรมในครัวเรือนด้วยการนำเอาวัสดุที่หาง่าย และมีอยู่แล้วในท้องถิ่นนั้น มาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ในภาคเหนือ โปรดเกล้าฯ ให้ฝึกอบรมการเย็บปักถักร้อย การทอผ้า ทั้งผ้าไหม ผ้าฝ้าย ผ้าปักภูไท ผ้ายก ผ้าตีนจก การทำไม้แขวนเสื้อ การทำเครื่องประดับเงินและทองของชาวไทยภูเขา เป็นต้น ในภาคอีสาน โปรดเกล้าฯ ให้ฝึกอบรมการทอผ้าไหมมัดหมี่ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น ในภาคกลาง โปรดเกล้าฯ ให้ฝึกอบรมการทำดอกไม้ประดิษฐ์ การจักสานด้วยหวายป่านครนารายณ์ และไม้ไผ่ ทอผ้าฝ้าย ปั่นตุ๊กตาขาววัง แกะสลักไม้ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การตัดเย็บเสื้อผ้า และการถนอมอาหาร เป็นต้น ในภาคใต้ โปรดเกล้าฯ ให้ฝึกอบรม การทอผ้า การจักสานด้วยหวาย ไม้ไผ่และย่านลิเภา ทอเสื่อกระจูด เย็บปักถักร้อย และการทำถมทอง เป็นต้น

โครงการอาชีพเสริมนี้ นอกจากจะเป็นการใช้เวลาว่างจากการทำนาทำไร่ให้เป็นประโยชน์แล้ว ยังเป็นการเพิ่มพูนรายได้ให้กับราษฎร เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ของเหล่าพสกนิกรชาวไทย ทั้งยังเป็นการรักษางานศิลปะหัตถกรรมของไทยและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติให้คงอยู่กับชาติไทยต่อไป

พระองค์ทรงใช้เวลาส่วนใหญ่ในการเสด็จพระราชดำเนินไปยังถิ่นทุรกันดาร ในพื้นที่แห้งแล้งหรือประสบอุทกภัย เพื่อทรงหาแหล่งเพิ่มพูนรายได้เสริม ในช่วงนอกฤดูกาลเก็บเกี่ยว ให้แก่ราษฎรเพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้ขัดสนในชนบทให้มีรายได้พอเลี้ยงตนเองได้มีการจัดตั้งกลุ่มศิลปะงานฝีมือเพื่อเพิ่มรายได้ให้กลุ่ม โครงการนี้แบ่งการช่วยเหลือราษฎรออกเป็น ๒ ลักษณะคือ โครงการส่งเสริมสนับสนุนงานฝีมือที่ชาวบ้านทำเป็นอยู่แล้วในหมู่บ้าน เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่ การทำกระเป๋าย่านลิเภา การทอเสื่อกระจูด เป็นต้น และโครงการการฝึกอบรมให้ชาวบ้านทำงานฝีมือที่ตนเองไม่เคยทำมาก่อน เช่น การปั้นตุ๊กตาชาววัง การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การทอผ้าฝ้าย การเป่าแก้ว การทำเครื่องถมทองและการจักสาน และอื่น ๆ ทั้งนี้ ได้ทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เป็นกองทุนเริ่มต้นสำหรับ จัดหาผู้เชี่ยวชาญไปช่วยทำการฝึกสอนให้กับราษฎร พร้อมกับวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นอื่น ๆ ทรงเสด็จ ไปเยี่ยมเยียน และติดตามความก้าวหน้า พร้อมกับพระราชทานคำแนะนำ และกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติการในโครงการฯ อยู่เสมอมิได้ขาด และทรงเป็นพระราชธุระในการจัดหาตลาดสำหรับการจำหน่ายสินค้า เหล่านี้อีกด้วย

ต่อมาเมื่อโครงการมีผลงานออกมาปรากฏอย่างกว้างขวางมากขึ้น และเป็นที่น่าพอใจ จึงมีหน่วยงาน ราชการ และประชาชนให้การสนับสนุน พระองค์ก็ได้มีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ใ้ก่อตั้งในรูปของมูลนิธิ พระราชทานนามว่า “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์” เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๑๙ ซึ่งภายหลังได้มีการเปลี่ยนชื่อของมูลนิธิเป็นมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ และทรงรับเป็นองค์ประธานกรรมการของมูลนิธิด้วย วัตถุประสงค์หลักของมูลนิธิ ฯ เพื่อจัดหาอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ให้แก่ชาวนาชาวจีน และเพื่อดำรงรักษาและสนับสนุนศิลปหัตถกรรมไทยให้เป็นที่ยอมรับทั่วไป ซึ่งต่อมามีสินค้าผลิตออกมาอย่างสม่ำเสมอและมีหลายชนิดจึงมีการเปิดร้านจิตรลดา เพื่อจำหน่ายสินค้าจากฝีมือราษฎรทุกภาคในโครงการพระราชดำริ เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๘ ซึ่งทำให้การปฏิบัติงานของมูลนิธิคล่องตัวเป็นอย่างมาก

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสอนศิลปาชีพต่าง ๆ ขึ้นที่สวนจิตรลดา และภายในบริเวณพระตำหนักทุกแห่งที่เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับแรมเพื่อทรงเยี่ยมราษฎรตามภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ซึ่งผู้ที่มาเรียนทรงให้คัดเลือกจากครอบครัวที่ยากจนมีลูกมากรายได้ไม่พอเลี้ยงครอบครัว เพื่อที่จะได้นำวิชาความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงครอบครัวให้ได้รับความสุขสืบต่อไปซึ่งจะเป็นการส่งผลดีต่อผู้นั้น ตลอดจนครอบครัว และประเทศชาติ

นอกจากนี้ยังทรงเป็นแบบอย่างในการส่งเสริมและรักษางานศิลปะหัตถกรรมของไทยให้แพร่หลาย ทั้งในหมู่คนไทย และชาวต่างชาติ โดยจะทรงฉลองพระองค์ที่ตัดเย็บด้วยผ้าพื้นเมืองของไทย เช่น ผ้ามัดหมี่ ผ้าขิด ผ้าปักชาวเขา ฯ และทรงใช้กระเป๋าถือที่ทำมาจากย่านลิเภา เป็นต้น ซึ่งเป็นการแสดงถึงวัฒนธรรมไทยที่สืบสานต่อกันมา และเมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปเยือนต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น ทรงนำงานของโครงการศิลปาชีพไปแสดงด้วย ทำให้ชาวต่างชาติได้พบเห็นผลงานศิลปะหัตถกรรมของประเทศไทย และได้รับการยอมรับจากต่างประเทศ

จากการที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทุ่มเททั้งกำลังพระวรกาย และพระราชทรัพย์อย่างมิได้ทรงเห็นแก่เหน็ดเหนื่อย พระราชกรณียกิจที่สำคัญในการส่งเสริมอาชีพ หัตถกรรมพื้นเมืองนี้ ได้รับการยอมรับว่ามีส่วนทำให้ความเป็นอยู่ของราษฎรดีขึ้น ซึ่งผลของความวิริยะอุตสาหะนี้ ได้ปรากฏแก่สายตาของผู้คนทั่วโลกจึงนิยมยกย่องพระองค์และสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระองค์ให้ปรากฏแพร่หลายไปทั่วโลก

ปรากฏจากคำประกาศสดุดีพระเกียรติคุณ ซึ่งผู้อำนวยการองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเหรียญซีเรส (Ceres) ซึ่งเหรียญซีเรส (Ceres) นี้ ได้เรียกชื่อตามเทพีแห่งการเกษตรของชาวโรมัน เรียกว่า ดีมิเทอร์ (DEMETER) ซึ่งเป็นตัวแทนแห่งความสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร ซึ่งจะมีสัญลักษณ์ ที่หัตถ์ขวาจะทรงถือคบไฟซึ่งมีงูสองตัวพันอยู่ที่หัตถ์ซ้ายถือเขาสัตว์บรรจุกพืชผักผลไม้ ซึ่งเหรียญที่สร้างขึ้นนี้เพื่อยกย่องเกียรติคุณของสตรีผู้อุทิศชีวิตและงาน ด้านเกษตร โภชนาการ สังคมสงเคราะห์ สิทธิสตรี การศึกษา เป็นต้น ในการช่วยเหลือผู้คนที่ให้พ้นจากความอดอยากยากจน เพื่อช่วยยกระดับและสถานภาพของสตรีโดยเฉพาะอย่างยิ่งในชนบท ให้ดีขึ้นซึ่งองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้เริ่มมีการผลิตเหรียญนี้เมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๑๔ โดยนำสตรีต่าง ๆ มาจารึกบนเหรียญ

ในบรรดาผู้ที่ได้รับเกียรตินำรูปมาจารึกบนเหรียญซีเรส (Ceres) มี Mother Teresa ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับสลัมในกรุงกัลกัตตา Dr. Margaret Mead นักมานุษยวิทยา Lilian Carter ผู้ที่ทำงานอาสาสมัคร Cicely Williams ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับโภชนาการโปรตีน Helen Newton Turner ผู้ที่ทำงานด้านพันธุศาสตร์ (สัตว์) Pauline Jewett ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการสอน และเจ้าหญิงเกรซ แห่งโมนาโกผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับเยาวชน ซึ่งเหรียญซีเรส (Ceres) ที่ผู้อำนวยการองค์การเอฟเอโอ นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายได้มีกรณียัญพระบรมฉายาลักษณ์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ไว้ด้านหน้าในฐานะเทพธิดาซีเรสแห่งการเกษตร ส่วนด้านหลังเป็นรูปชวานาหญิงไทยสวมงอบถือรวงข้าว

มีชื่อนานาชาติกำลังดวงข้าวอยู่เบื้องหลัง และจารึกไว้ว่า “To Give Without Discrimination” ซึ่งแปลว่าให้โดยไม่เลือกที่รักมักที่ชัง โดยเหรียญที่นำขึ้นทูลเกล้าฯ นี้มีทั้งเหรียญทองคำและเหรียญเงิน โดยเหรียญเงินจะมีขนาดใหญ่กว่าเหรียญทองคำ นอกนั้นเหมือนกันหมด

ผู้อำนวยการองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้กราบบังคมทูลเกล้าฯ เพื่อถวายเหรียญซีเรส (Ceres) เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท โดยผู้อำนวยการใหญ่องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้ประกาศสดุดีพระเกียรติคุณของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ให้ทั่วโลกทราบอย่างทั่วถึงว่า

“โดยที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ แห่งประเทศไทยทรงมีน้ำพระทัยอันเปี่ยมด้วยคุณธรรมพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ให้แก่ประชาชนชาวไทยทั้งมวลอยู่เสมอมิได้ขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ขัดสนจนยากในท้องถิ่นชนบท ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงทุ่มเทอุทิศทุกสิ่งทุกอย่างโดยไม่ทรงคำนึงถึงพระองค์เองไม่ว่าจะเป็นกำลังพระวรกายหรือกำลังทรัพย์เลยแม้แต่น้อย พระราชทานความร่วมมือให้แก่องค์การสังคมสงเคราะห์ กับองค์การกุศลต่าง ๆ อันมุ่งที่จะหาทางบรรเทาความทุกข์ร้อนของประชาชนที่ยากจนทั้งหลาย โดยจัดหาอาหารเลี้ยงดูผู้ที่อดอยากขาดแคลน ตลอดจนแสวงหาที่อยู่อาศัยให้แก่ผู้ที่มีอันตกระกำลำบาก รวมทั้งบรรดาเด็กกำพร้าไร้ญาติมิตรทั้งหลายทั้งปวง

โดยที่ทรงเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล และทรงพยายามทุกวิถีทางที่จะยกฐานะของสตรีให้มีระดับสูงขึ้นไปเสมอ ดังจะเห็นได้จากการที่ได้พระราชทานพระบรมราชินูปถัมภ์ให้แก่สมาคมองค์การต่าง ๆ ตลอดจนโครงการให้การศึกษาและอบรมสตรีให้บังเกิดความรู้ ความสามารถที่จะยกระดับเศรษฐกิจกับสวัสดิการทางสังคมของตนให้สูงขึ้น ซึ่งในขณะเดียวกันก็เป็นการส่งเสริมให้บังเกิดความนิยมในศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติที่ได้รับเป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณกาลอีกโสดหนึ่งด้วย

เนื่องจากทรงมีพระเมตตาธรรมอย่างล้ำลึก ทรงปรารถนาจะให้เกิดความเป็นธรรมในสังคมขึ้นในหมู่ประชาชนทั่วประเทศ ดังจะเห็นได้จากการที่ทรงสนับสนุนพระบรมราชาบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในอันที่จะพระราชทานโอกาสให้บรรดาเกษตรกรได้มีส่วนเป็นเจ้าของที่ดินที่ทำกินอย่างทั่วถึง

โดยที่ทรงรับเป็นผู้ที่มีทัศนคติกว้างขวาง ทั้งในฐานะที่ทรงเป็นพระบรมราชินีนาถกับในฐานะที่ทรงเป็นประหนึ่งพระแม่เจ้าของประชาชนทั้งประเทศ ทรงปรารถนาที่จะทอดพระเนตรเห็นทุกคนในสังคมไทยปฏิบัติหน้าที่ที่มีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ตลอดจนเพื่อนร่วมชาติด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ด้วยความสำนึกในความจริงข้อที่ว่าผลงานความซื่อสัตย์สุจริตเท่านั้นที่จะนำความสงบ

สุขมาสู่ตนและส่วนรวม

เมื่อได้พิจารณาถึงคุณงามความดีอันน่าชื่นชม ตลอดจนพระราชภารกิจอันน่ายกย่องสรรเสริญของเนกประการแล้ว องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติจึงขออน้อมเกล้าฯ น้อมกระหม่อมถวายเหรียญซีเรส แห่งปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ แต่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ แห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ นี้”

การถวายเหรียญซีเรสนี้ เป็นการเพิ่มพูนกำลังพระราชหฤทัยแก่พระองค์ท่านไม่น้อย จึงมีการทรงงานของโครงการศิลปะอย่างแพร่หลาย และส่งเสริมความรู้แก่ชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง พระเกียรติคุณนี้ทำให้ได้รับการถวายเหรียญโบริพุทโธ จากผู้อำนวยการใหญ่ขององค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) เมื่อวันที่ ๓๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ต่อมาในวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ สภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ ให้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการตลาด เนื่องจากพระองค์ทรงดำเนินงานทางด้านศิลปะที่มีความสอดคล้อง และเป็นไปตามหลักการตลาดได้เป็นอย่างดี ดังรายละเอียดในภาคผนวก

จุดเริ่มโครงการส่งเสริมศิลปะ

โครงการส่งเสริมศิลปะ หรือโครงการส่งเสริมให้ประชาชน ประกอบอาชีพโดยอาศัยศิลปะและวัสดุดิบ ที่ตนมีอยู่ในท้องถิ่นเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหาความยากจนและการทำมาหากินของราษฎร โดยอาศัยภูมิปัญญาของท้องถิ่นเป็นสำคัญ โดยจะมีการพัฒนาขีดความสามารถของประชาชนผู้ยากไร้ให้ช่วยตัวเองและพึ่งตนเองได้

งานในโครงการศิลปะนี้ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงรับสนองพระราชดำริจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้พสกนิกรได้มีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มพูนรายได้แก่ตนเองและครอบครัว ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์และฟื้นฟูงานด้านหัตถกรรมต่าง ๆ ที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนานในสังคมไทย

มูลหัตถศิลป์ฯ เกิดขึ้นมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรชาวไทยในภาคต่าง ๆ ของประเทศไทย ทำให้ทั้งสองพระองค์ทรงทราบถึงความทุกข์และความเดือดร้อนของราษฎร

“...ทรงเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวนาชาวนาไร่ ชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างอัตคัด ขัดสนต้องเผชิญกับปัญหานานาประการ เป็นต้นว่าผลผลิตน้อยเกินคาด ศัตรูพืชรบกวน ความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ปัญหาการตลาด ล้วนกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขา...”

นอกจากนี้จากกระแสพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถซึ่งทรงมีพระราชดำรัสแก่คณะบุคคลต่าง ๆ หลายต่อหลายครั้ง ที่เข้าเฝ้าเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ ก็จะทำให้เห็นถึงที่มาของโครงการส่งเสริมศิลปาชีพว่าเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ความว่า

“...ทุกครั้งที่เมืองไทยเกิดน้ำท่วมหรือเกิดภัยพิบัติ...ข้าพเจ้าได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนำของพระราชทานไปช่วยเหลือราษฎร มักจะเห็นเครื่องอุปโภคบริโภคแล้วก็รับสั่งกับข้าพเจ้าว่า การช่วยเหลือแบบนี้เป็นการช่วยเหลือเฉพาะหน้า ซึ่งช่วยเขาไม่ได้จริง ๆ ไม่พอเพียง ทรงคิดว่าทำอย่างไรจึงจะช่วยเหลือชาวบ้านเป็นระยะยาว คือทำให้เขามีหวังที่อยู่ดีกินดีขึ้นด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงเริ่มคิดหาอาชีพเสริมให้แก่ ครอบครัวชาวนา ชาวนาไร่ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงหาแหล่งน้ำให้การทำอะไรทำนาของเขาเป็นผลต่อประเทศชาติบ้านเมือง ทรงพระราชดำเนินไปดูตามไร่ของเขาทรงคิดว่านี่เป็นกำลังใจ และที่ทรงให้ข้าพเจ้าดูแลครอบครัว ก็เลยเป็นที่เกิดของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ...”

และจากกระแสพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถซึ่งทรงมีพระราชดำรัสแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้า เนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิตดาลัย สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๔๒ ความว่า

“...ข้าพเจ้าก็มานับว่าได้โอกาสมีเกียรติได้เป็นพระบรมราชินีนาถของปวงชนชาวไทยก็โดยพระมหากรุณาธิคุณทรงเลือกเอาไว้และได้เป็นมา ๔๐ กว่าปีแล้ว ด้วยความภาคภูมิใจในประเทศชาติบ้านเมืองและคนไทย ซึ่งข้าพเจ้าทราบดีจากที่ตั้งโครงการมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพขึ้น โดยคำแนะนำจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและมูลนิธินี้ได้ผลดีเป็นจำนวนมากได้ช่วยให้ราษฎรทั่วประเทศไทยได้แสดงความสามารถของคนไทยออกมาเป็นที่ประจักษ์ของต่างประเทศทั่วโลกประเทศไทยทุกภาค ทำให้ข้าพเจ้ามั่นใจว่าคนไทยเป็นคนที่มีฉลาดและมีความเป็นศิลปิน มีความละเอียดอ่อน ถ้าลองว่าได้โอกาสในชีวิตแล้ว เขาก็จะเป็นกำลังใจยอดเยี่ยมของประเทศชาติ ข้าพเจ้าเชื่อมั่นอย่างนั้น...”

LIRT

การก่อตั้งโครงการส่งเสริมศิลปะ

มูลนิธิส่งเสริมศิลปะ เป็นมูลนิธิที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ เพื่อช่วยเหลือชาวนาชาวไร่ผู้เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศที่มีปัญหาเรื่องรายได้น้อยอันเนื่องมาจากการประสบกับปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรค เช่น สภาพดินฟ้าอากาศที่แปรปรวน เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอทำให้ผลผลิตทางการเกษตรไม่มีความแน่นอน จึงทำให้รายได้ไม่เพียงพอในการเลี้ยงดูครอบครัว และประกอบกับศิลปหัตถกรรมไทยซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีตกำลังจะเสื่อมสูญไป เนื่องจากรูปแบบการดำเนินชีวิตของสังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไป จึงทำให้สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าว จึงมีพระราชดำริหาวิธีแก้ไข ทั้งสืบเนื่องมาจากกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ดังที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชดำรัสความว่า

“...ความเป็นมาของมูลนิธิส่งเสริมศิลปะ ข้าพเจ้าก็อยากจะพูด อยากจะคุยให้ท่านทั้งหลายทราบว่า ทุก ๆ ครั้งที่มีภัยพิบัติเกิดขึ้นทั่วประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นที่ไหนก็ตามจะเป็นน้ำท่วม หรือว่าแล้งเป็นพิเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เสด็จฯ ไปเยี่ยม และจะทรงบ่นทุกครั้งว่า ที่เรามาช่วยเหลือประชาชนเนี่ย ก็ช่วยได้นิดเดียว ช่วยเพื่อจะว่าให้เขามีกำลังใจ มีผ้าทอ มีอาหารเฉพาะที่เกิดอุบัติเหตุอะไรขึ้นเท่านั้นเอง รับสั่งว่าไม่เป็นการแก้ปัญหาก็เขาขาดเงินรายได้ ขาดอาชีพ ที่จะมาเลี้ยงดูครอบครัวก็รับสั่งว่าไหนลองช่วยกันคิดสิว่าประชาชนมีความสามารถอะไรอีก นอกจากจะเป็นนักเกษตรกรที่สามารถ ข้าพเจ้าก็ทราบบังคมทูลว่า ฝีมือทอผ้าของประชาชนเนี่ยเป็นที่เยี่ยม และลายมัดหมี่ที่ดั้งเดิมที่เขาเอามาถวายเป็นลายที่สวยงามมาก วิจิตรพิสดารมาก ซึ่งข้าพเจ้าก็ใช้อันนั้นนะ บอกเขาว่าช่วยทอให้ที แล้วก็ให้เงินเขา เขาก็ถามข้าพเจ้าว่ามัดหมี่เนี่ยเอาไปทำไม ทอไปทำไม ราชินีจะเอาไปทำไม ข้าพเจ้าก็บอกว่าเอาไปใช้สิก็สวยมาก เขาก็บอกว่าไม่รู้หรือว่าที่กรุงเทพฯ นะ มีแต่คนใช้เท่านั้นแหละที่ใช้แต่มัดหมี่ ซึ่งเดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าก็บอกกับบุคคลทั่วไปว่า ไม่จริงเลยนะเดี๋ยวนี้คนที่กรุงเทพฯ ทุกคนนะ พร้อมใจกันช่วยกันซื้อผ้ามัดหมี่จากมูลนิธิส่งเสริมศิลปะ แล้วมาตัดใส่ด้วยความภาคภูมิใจในงานใหญ่ ๆ ด้วยซ้ำไป เพราะเชื่อมั่นว่าเนี่ยเป็นฝีมือ เป็นการทำที่สวยงามที่สุด เป็นงานฝีมือที่สวยงามที่สุด ซึ่งชาวต่างประเทศก็รับรองและเห็นด้วย...”

ในการก่อตั้งตั้งศูนย์ศิลปะพิเศษนั้น ได้ปรากฏในพระราชดำรัสของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ณ พระที่นั่งดุสิตาลัย ในบริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ความตอนหนึ่งว่า

“... พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งกับข้าพเจ้าอยู่เสมอว่าการทำคุณงามความดี มีเมตตากรุณาต่อผู้อื่นนั้น เป็นการลงทุนที่มั่นคงที่สุดของคนเราเวลาเสด็จฯ ทรงแปรพระราชฐานไปเยี่ยมราษฎรในท้องถิ่นทุรกันดาร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระเทพฯ ทรงรับภาระในการหาแหล่งน้ำอาสาประสานงานช่วยกับรัฐบาลของพระองค์เอง จัดหาน้ำให้ราษฎรทำการเพาะปลูกและใช้สอย ส่วนงานทางด้านเกษตรและครอบครัวของเกษตรกรและกสิกรเป็นงานที่ทรงมอบหมายให้เป็นธุระของข้าพเจ้า และจุฬารัตน์ ดังที่ทุกท่านได้เห็นรูปมาทุก ๆ ปี โดยมีพระราชดำริว่าการพยายามดมมหาสมุทรนั้นเป็นไปไม่ได้ ทางที่ถูกที่ควรพวกเรควรช่วยให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้เท่าที่ได้ไปเห็นมาจากเครื่องนุ่งห่ม เครื่องใช้ไม้สอยในหมู่บ้านของแต่ละคน เห็นได้ว่าชาวบ้านมีความสามารถอยู่หลายอย่างแล้ว เช่น ทอผ้า เลี้ยงไหม สาวไหม ย้อมผ้า จักสานและปั้นภาชนะที่จำเป็นในครัวเรือน การรู้จักใช้รากไม้และสมุนไพรให้เป็นประโยชน์ซึ่งขณะนี้กำลังเป็นที่นิยมของทั่วโลก ชาวไร่ชาวนาของไทยรู้จักกันมาแต่โบราณแล้ว เรื่องนี้เป็นที่สนใจของชาวต่างประเทศเพื่อนข้าพเจ้ามาก ข้าพเจ้าได้ก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพสำเร็จขึ้นมากด้วยท่านทั้งหลายเป็นจำนวนมาก ได้สนับสนุนช่วยเหลือโครงการของข้าพเจ้าตลอดมา ขอยืนยันกับท่านทั้งหลายว่าการช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาของไทยให้สามารถเลี้ยงตนเองได้นั้นเป็นของที่ไม่ยากเกินไปเลย เพราะว่าพื้นฐานของชาวไร่ชาวนาของเรามีความสามารถรอบตัวอยู่แล้ว สำคัญที่พวกเราจะต้องเข้าไปหาเขาให้โอกาสเขาดึงความสามารถของเขาออกมาใช้เป็นประโยชน์ในการช่วยตนเอง ทุกวันนี้ปัญหาสำคัญของประเทศที่พวกเราทุกคนจะต้องช่วยกันแก้ไขก็คือความหิวโหยยากจนข้นแค้น ...”

จากพระราชดำรัสข้างต้นได้แสดงถึงพระปณิธานแห่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่ทรงส่งเสริมโครงการพระราชดำริต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะเป็นการบำบัดทุกข์บำรุงสุขและส่งเสริมให้ราษฎรมีฐานะความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ข้อมูลนิติ

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงเป็นผู้คิดชื่ออันเป็นมงคลนี้ถวายโดยพระราชทานชื่อมูลนิธิว่า “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์” โดยที่ ม.ร.ว.ทองน้อย ทองใหญ่ รองราชเลขาธิการ เป็นผู้คิดชื่อภาษาอังกฤษถวายว่า “The Foundation For The Promotion Of Supplementary Occupations And Related Techniques Under The Royal Patronage Of Her Majesty The Queen” เรียกย่อ ๆ ว่า SUPPORT สมเด็จพระ

พระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับเป็นประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิ สำนักงานของมูลนิธิตั้งอยู่ ณ สวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร ทุนเริ่มแรกหนึ่งล้านบาทอันเป็นทุนซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้

ต่อมาในพุทธศักราช ๒๕๓๑ คณะกรรมการบริหารของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ พิจารณาเห็นว่า สมาชิกของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ยึดศิลปาชีพเป็นอาชีพหลักกันมากมิได้ทำเป็นอาชีพเสริม อีกทั้งองค์ประธานมูลนิธิ ทรงบริหารกิจการของมูลนิธิด้วยพระองค์เองตลอดมา มิใช่เป็นเพียงการพระราชทานพระบรมราชินูปถัมภ์อย่างเช่นมูลนิธิอื่น ๆ จึงน่าที่จะเปลี่ยนชื่อของมูลนิธิจากมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรมราชินูปถัมภ์ เป็นมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ชื่อภาษาอังกฤษว่า "The Foundation of the Promotion of Supplementary Occupations and Related Techniques of Her Majesty Queen Sirikit of Thailand" ชื่อย่อว่า SUPPORT

คณะกรรมการบริหารชุดแรก

คณะกรรมการบริหารชุดแรกของมูลนิธิคือ

๑. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
๒. ม.จ. วิภาวดี รังสิต
๓. ท่านผู้หญิง ม.ล.มณีรัตน์ บุนนาค
๔. ม.ร.ว. สุประภาดา เกษมสันต์
๕. คุณหญิงเลอศักดิ์ สมบัติศิริ
๖. คุณหญิงอรสา ลำซ่า
๗. นายธานินทร์ กรัยวิเชียร
๘. นายสุกรี โพธิ์รัตน์กูร
๙. นายพูนเพิ่ม ไกรฤกษ์

วัตถุประสงค์ของมูลนิธิ

ในตราสารของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ระบุวัตถุประสงค์ของมูลนิธิ คือส่งเสริมและหารายได้พิเศษให้แก่ชาวไร่ ชาวนาและราษฎรผู้มียาได้น้อย โดย

๑. ให้ความรู้เกี่ยวกับอุตสาหกรรมในครัวเรือน และเกษตรกรรม เช่น การจักสาน การทอผ้า การเลี้ยงปลา ฯลฯ
  ๒. ให้การฝึกอบรมและจัดหาอาชีพเสริมที่เหมาะสมให้ เช่น การเป็นหมอหมู่บ้าน การอนุรักษ์ธรรมชาติอันรวมถึงพันธุ์สัตว์ และสิ่งแวดล้อม เช่น โครงการปาร์กน้ำ ฯลฯ
  ๓. จัดหาอุปกรณ์ให้เปล่า หรือในราคาทุน
  ๔. ส่งเสริมและจัดหาตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ดังกล่าว
  ๕. ได้รับความร่วมมือและให้ความร่วมมือกับสถาบันอื่นที่มีวัตถุประสงค์คล้ายคลึงกันเพื่อความสะดวกและขยายกิจการ
๖. ดำเนินกิจการอื่นที่สมควร เพื่อส่งเสริมให้บรรลุวัตถุประสงค์ของมูลนิธิดังกล่าวข้างต้น

การดำเนินงานกิจกรรมของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ

๑. ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ ขึ้นเพื่อส่งเสริมการหารายได้พิเศษให้แก่ชาวนา ชาวไร่นอกฤดูทำนา โดยให้ความรู้ที่เกี่ยวกับการอุตสาหกรรมมีการจัดหาอุปกรณ์และจัดหาตลาดจำหน่ายผลผลิตให้
๒. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงพระราชทานโครงการศิลปาชีพไปทั่วทุกภาค แล้วแต่ว่าศิลปหัตถกรรมของพื้นที่ไหนจะมีลักษณะอย่างไร เช่น ในภาคเหนือ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สอนการเย็บปักถักร้อย การทอผ้าทั้งผ้าไหม ผ้าตีนจก ผ้าฝ้าย รวมทั้งผ้าปักของพวกชาวเขา เป็นต้น ในภาคอีสาน ทรงแนะนำให้ราษฎรทอผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าแพรวา ผ้าขิด และส่งเสริมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ในภาคกลาง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการสอนทำดอกไม้ประดิษฐ์ จักสานด้วยหวาย ป่านศรนารายณ์ ไม้ไผ่ การปั้นตุ๊กตาชาววัง ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การจักสาน รวมทั้งการถนอมอาหาร เป็นต้น ในภาคใต้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ จักสานด้วยหวาย ทอผ้าไหม จักสานย่านลิเภา สานเสื่อกระจูด เป็นต้น
๓. เป็นการส่งเสริมสนับสนุนให้ราษฎรในท้องถิ่นใช้เวลาว่างนอกเหนือจากฤดูการเพาะปลูก เพื่อมาสร้างงานหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ ตามแต่ลักษณะของพื้นที่บ้าน โดยอาศัยความชำนาญและมีฝีมือที่อยู่แต่ดั้งเดิม
๔. ทรงรวบรวมผู้ที่มีความรู้จากถิ่นต่าง ๆ มาเป็น ครูช่าง เพื่อพัฒนางานศิลปหัตถกรรมในสาขาต่าง ๆ โดยเฉพาะสาขาที่กำลังจะเสื่อมถอย และสูญหายไป เช่น งานถมทอง

คร่ำเงิน คร่ำทอง เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการอนุรักษ์วิธีการผลิตและถ่ายทอดงานศิลปหัตถกรรมสาขาต่าง ๆ ให้แก่คนรุ่นหลังสืบต่อไป

๕. ทรงโปรดเกล้าฯ ให้คัดเลือกลูกของเกษตรกรรายจนและไม่ได้เป็นแรงงานหลักของครอบครัว ซึ่งมีการศึกษาน้อย มาฝึกงานให้มีอาชีพและเป็นสมาชิกศิลปอาชีพ ทรงพระราชทานอุปการณ์และวัสดุฝึกงานทั้งหมด ตลอดจนค่าแรง และให้รางวัลแก่ผู้มีผลงานดีเด่นในด้านต่าง ๆ

๖. การจัดการเรียนการสอน จะไม่กำหนดว่าแผนกไหนจะต้องใช้ครูกี่คนต่อนักเรียนเท่าไร การสอนก็จะสอนจนกว่านักเรียนสามารถนำไปใช้งานได้ เว้นแต่ผู้ที่ต้องการอยู่ฝึกต่อจนชำนาญมาก ๆ และอาจยกฐานะขึ้นมาเป็นครู

๗. ทรงจัดสวัสดิการให้แก่ครูและผู้เข้ารับการฝึกอาชีพ ในด้านที่พักอาศัย ให้พวกผู้ชายจะอยู่หอพักที่ไม่ไกลจากวังสวนจิตรลดา ส่วนผู้หญิงจะให้อยู่ในพระราชวังฝ่ายใน มีเบี้ยเลี้ยง ส่วนคนที่มีฝีมือและอยู่มานานจะได้เงินเดือนซึ่งจะขึ้นให้อยู่เสมอและถ้างานฝีมือที่ทำนั้นดีมีคุณภาพ จะพระราชทานรางวัลให้เป็นพิเศษ นอกจากนี้ในระหว่างปีจะมีการพาไปทัศนศึกษาด้วย

๘. ระหว่างที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมราษฎร หรือแปรพระราชฐานในภาคไหนก็ตาม พระองค์ก็จะทรงนำการฝึกศิลปอาชีพเคลื่อนที่ไปด้วย เพื่อฝึกสอนตลอดระยะเวลาที่พระองค์ประทับอยู่

๙. โครงการฝึกอาชีพสำหรับสมาชิกศิลปอาชีพ ในโรงฝึกศิลปอาชีพสวนจิตรลดา นอกจากจะฝึกและส่งเสริมให้มีความรู้ความสามารถในด้านของอาชีพต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือตนเองและครอบครัวแล้วยังมีการอบรมให้ได้รับรู้จักประเทศไทยเกี่ยวกับ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ความเป็นหนึ่งและเอกราชของชาติไทย นอกจากนี้ก็ให้มีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรต่าง ๆ ของประเทศด้วยว่ามีอะไรบ้าง เพื่อให้สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการประกอบอาชีพได้

๑๐. ทรงจัดหาตลาดจำหน่ายผลผลิตของสมาชิกศูนย์ศิลปอาชีพ ทั้งภายในประเทศและตลาดต่างประเทศให้ด้วย ทรงเปิดร้านจิตรลดาขึ้นหลายแห่งในประเทศ เพื่อเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าจากโครงการศิลปอาชีพโดยเฉพาะ

๑๑. พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในด้านศิลปอาชีพ ได้ขยายครอบคลุมไปทุกภาคของประเทศ

- ภาคกลางครอบคลุมทั้งจังหวัดกรุงเทพมหานคร พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง กำแพงเพชร พิษณุโลก

- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือครอบคลุมจังหวัดปราจีนบุรี สระแก้ว ชลบุรี จันทบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา
- ภาคตะวันตกครอบคลุมจังหวัดเพชรบุรี ราชบุรี และ ตาก
- ภาคเหนือครอบคลุมจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และอุตรดิตถ์
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือครอบคลุมจังหวัดนครพนม มุกดาหาร สกลนคร อุตรธานี หนองบัวลำภู หนองคาย กาฬสินธุ์ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด อุบลราชธานี ยโสธร ขอนแก่น ชัยภูมิ เลย บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และนครราชสีมา
- ภาคใต้ครอบคลุมจังหวัดนราธิวาส ปัตตานี นครศรีธรรมราช สงขลา สุราษฎร์ธานี และยะลา

นอกจากนี้ยังมีศูนย์ศิลปะต่าง ๆ อีกหลายแห่ง ได้แก่ ศูนย์ศิลปะบางไทร ศูนย์ศิลปะบ้าน กุดนาขาม ศูนย์ศิลปะบ้านจารย์ ศูนย์ศิลปะจังหวัดแม่ฮ่องสอน ศูนย์ศิลปะบ้านห้วยเตี๋ย ศูนย์ศิลปะ บ้านแม่ตำ ศูนย์ศิลปะเครื่องปั้นดินเผา พระตำหนักทักษิณราชินีเวศน์ และศูนย์ศิลปะบ้านวัดจันทร์ เป็นต้น

ศูนย์ส่งเสริมศิลปะ

ศูนย์ส่งเสริมศิลปะ มีจำนวนหลายแห่งด้วยกัน เช่น

๑. ศูนย์ศิลปะบ้านกุดนาขาม ต.เจริญศิลป์ อ.เจริญศิลป์ จ.สกลนคร
๒. ศูนย์ศิลปะบ้านจารย์ ต.ม่วง อ.บ้านม่วง จ.สกลนคร
๓. ศูนย์ส่งเสริมศิลปะอีสานใต้ บ้านตะติงไถง ต.นอกเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์
๔. โครงการส่งเสริมศิลปะบ้านसानแก้ว ต.กกตูม อ.ดงหลวง จ.มุกดาหาร
๕. โครงการส่งเสริมศิลปะบ้านทรายทอง ต.ปทุมวาปี อ.ส่องดาว จ.สกลนคร
๖. โครงการส่งเสริมศิลปะบ้านดอนคำ-วัดเสนานฤมิตร บ้านดอนคำ ต.นาแต่

อ.คำตากล้า จ.สกลนคร

๗. โครงการส่งเสริมศิลปะบ้านบ่อเดือ้นห้า ต.โคกภู อ.ภูพาน จ.สกลนคร
๘. โครงการส่งเสริมศิลปะบ้านท่าแม่ต ต.วังทอง อ.บ้านดุง จ.อุดรธานี
๙. โครงการส่งเสริมศิลปะบ้านหาดแพง ต.หาดแพง อ.ศรีสงคราม จ.นครพนม

๑๐. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านโชคอำนวย ต.ท่าดอกคำ อ.บึงโขงหลง จ.หนองคาย
 ๑๑. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านกุดสะกอย ต.โพธิ์ไพศาล อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร
 ๑๒. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ อ.กระสัง บ้านบุ ต.ลำตวน อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์
 ๑๓. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ อ.ห้วยทับทัน บ้านหนองเมย ต.เมืองหลวง อ.ห้วยทับทัน

จ.ศรีสะเกษ

๑๔. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ อ.ภูสิงห์ บ้านตะแบง ต.ห้วยตึกชู อ.ภูสิงห์ จ.ศรีสะเกษ
 ๑๕. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ อ.บัวเขต บ้านตาปิม ต.บัวเขต อ.บัวเขต จ.สุรินทร์
 ๑๖. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ อ.บุญศรี บ้านสมพรรัตน์ ต.หนองสะโน อ.บุญศรี

จ.อุบลราชธานี

๑๗. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านสร้างถ่อนอก ต.สร้างถ่อน้อย อ.หัวตะพาน

จ.อำนาจเจริญ

๑๘. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านเวินบึก ต.โขงเจียม อ.โขงเจียม จ.อุบลราชธานี
 ๑๙. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านยางน้อย ต.ก่อเอ้ อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี
 ๒๐. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ อ.ละหานทราย ต.หนองแวง อ.ละหานทราย จ.บุรีรัมย์
 ๒๑. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านกุดลิ้ม-คุ่มแก้ว ต.คุ่มแก้ว อ.เขาวง จ.กาฬสินธุ์
 ๒๒. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านนาตาต-นาโปร้ง ต.บะยาว อ.วังสามหมอ จ.อุดรธานี
 ๒๓. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านโสกส้มกบ ต.บ้านใหม่ อ.สีชมพู จ.ขอนแก่น
 ๒๔. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านโคกก่อง ต.หนองแดง อ.นาเชือก จ.มหาสารคาม
 ๒๕. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพบ้านดอนหี ต.หนองบัวแก้ว อ.พยัคฆภูมิพิสัย จ.มหาสารคาม
 ๒๖. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพทุ่งกะมัง บ้านหนองหอย ต.กุดชุมแสง อ.หนองบัวแดง

จ.ชัยภูมิ

๒๗. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ อ.โพธิ์ชัย บ้านพลไทย ต.โพธิ์ศรี อ.โพธิ์ชัย จ.ร้อยเอ็ด
 ๒๘. โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ อ.ปทุมรัตต์ บ้านดอกกล้า ต.ดอกกล้า อ.ปทุมรัตต์ จ.ร้อยเอ็ด
 ๒๙. โครงการป่่ารกน้ำบ้านป่่ารกน้ำ ต.โคกสี อ.สว่างแดนดิน จ.สกลนคร
 ๓๐. โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่บ้านน้อมเกล้า ต.บุงคล้า อ.เลิงนกทา จ.ยโสธร
 ๓๑. โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่บ้านทันสมัย ต.มหาชัย อ.ปลาปาก จ.นครพนม
 ๓๒. โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ ผ่านาง-ผาแก้ง บ้านผานาง ต.ผานาง อ.เขมรินทร์แปลง กิ่ง อ.เอราวัณ จ.เลย

๓๓. โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อเทิดพระเกียรติฯ บ้านคอกจิว ต.ปากตม อ.เชียงคาน จ.เลย

๓๔. โครงการพัฒนาพื้นที่เพื่อเทิดพระเกียรติฯ ฆาป่าว-ผาสาว บ้านนาซ่าแขง ต.เขาหลวง

อ.วังสะพุง จ.เลย

มีศูนย์ใหญ่ ๒ ศูนย์คือ ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดา และศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ซึ่งบางศูนย์ศิลปาชีพ จะดำเนินการเปิดอบรมตลอดปี เช่น ที่บ้านแม่ต๋ำ จังหวัดลำปาง ทำงานด้านเซรามิก และที่บ้านกุดนาขาม จังหวัดสกลนคร ทำงานด้านเซรามิกและอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีศูนย์ศิลปาชีพที่เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน อ่างทอง หัวหิน ที่มีการฝึกอบรมระหว่างที่เสด็จฯ ประทับด้วย

ศูนย์กลางศิลปาชีพ สวนจิตรลดา

ศูนย์กลางศิลปาชีพ ที่ตั้งอยู่ภายในบริเวณสวนจิตรลดา กรุงเทพมหานคร นั้นเริ่มต้นจากการที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดตั้งโครงการฝึกศิลปาชีพภายในบริเวณสวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๐ ต่อมาก็ได้มีการตั้งโรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๒ ภายในบริเวณสวนจิตรลดา เพื่อใช้เป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอนศิลปาชีพแขนงต่าง ๆ เพื่อทำการผลิตงานศิลปหัตถกรรมที่มีความสวยงามและหายาก ตลอดจนเป็นที่รวมผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพจากราชฎารทั่วประเทศด้วย ซึ่งในช่วงแรกนั้นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงโปรดเกล้าฯ ให้รับบุตรหลานของข้าราชการที่ยังไม่มีงานทำจำนวน ๑๐ คน มาฝึกหัดศิลปหัตถกรรมประเภทต่าง ๆ เช่นการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สาวไหม พอกไหม ย้อมไหม และวิธีการทอผ้า เป็นต้น

การเรียน การสอนในระยะนี้ยังไม่มีอาคารถาวร จึงได้ใช้วิธีกางเต็นท์ที่ข้างตึกที่ทำการกองราชเลขาธุการ ในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถเป็นสถานที่ทำการเรียน การสอน ต่อมาได้มีการขยายการเรียน การสอนโดยทำการรับราชฎารที่มีฐานะยากจนมาเป็นนักเรียนศิลปาชีพเพิ่มขึ้น จึงได้มีการจัดสร้างเป็นอาคารศิลปาชีพถาวรซึ่งเป็นอาคารสองชั้นซึ่งต่อมามีการต่อเติมอาคารเป็นสามชั้น ในพุทธศักราช ๒๕๒๕ ตลอดจนได้ขยายอาคารออกทางด้านข้างอีก ต่อมาไม่นานอาคารศิลปาชีพหลังแรกก็แออัดเนื่องจากจำนวนผู้เรียนที่เพิ่มสูงขึ้น ด้วยเหตุนี้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จึงทรงนำเงินที่มีผู้ทูลเกล้าฯ ถวายโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัยจำนวนหนึ่งมาจัดสร้างอาคารศิลปาชีพขึ้นเป็นอาคารสามชั้น ตั้งอยู่ตรงข้ามที่ทำการกองราชเลขาธุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ และน้อมเกล้าฯ ถวายสมเด็จพระราชนางเจ้าสิริกิติ์

พระบรมราชินีนาถมาดาในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษาพุทธศักราช ๒๕๓๔ และ อาคารศิลปาชีพ
หลังใหม่ได้เปิดทำการ เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๓๔

ในปัจจุบันโรงฝึกศิลปาชีพจิตรลดา ได้มีการสอนการทอผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมพื้น ผ้าจก
และผ้าแพรวา โดยรับซื้อไหมมาจากสมาชิกศิลปาชีพเพื่อมาใช้ในการทอ ซึ่งต่อมาการดำเนินงานของ
โครงการได้ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง มีการจัดตั้งกลุ่มทอผ้าไหมและรับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกเพิ่ม
ขึ้นในหลายพื้นที่

การสอนในโรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดาเปิดสอนวิชาศิลปหัตถกรรมหรืองานศิลปาชีพ
ต่าง ๆ หลายแขนงวิชา เช่น ถมเงินและถมทอง เครื่องเงินและเครื่องทอง คร่ำเงินและคร่ำทอง จักสาน
ย่านลิเภา จักสานไม้ไผ่ สานเสื่อกระจูด แกะสลักไม้ แกะสลักหิน แกะสลักหนัง ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย
ทอผ้าจก ทอผ้าแพรวา ปักชอยแบบไทย ตัดเย็บผ้า ทอพรม งานปั้นตุ๊กตาไทย เขียนลาย เครื่องปั้นดินเผา
ประดับมุก ตกแต่งด้วยปีกแมลงทับ ลงยาสี ดอกไม้ประดิษฐ์ ช่างไม้และช่างทวยาย บรรจุมันต์ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของศูนย์กลางศิลปาชีพ ณ สวนจิตรลดา นี้ นอกจากจะเปิดฝึกศิลปาชีพเพื่อ
ฝึกหัดหัตถกรรมในแขนงต่าง ๆ ให้เป็นอาชีพเสริมของราษฎรแล้ว ยังเป็นศูนย์กลางในการติดต่อ
ประสานงานของเจ้าหน้าที่และสมาชิกศิลปาชีพทั่วประเทศ และยังเป็นศูนย์กลางในการรับซื้อเก็บรักษา
และจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพทั้งหมด ที่สำคัญคือเป็นที่ทำการถาวรของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ
ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ซึ่งหากมีผู้ใดที่มีความสนใจในศิลปหัตถกรรมไทย
ไม่ว่าจะเป็นชาวไทยหรือชาวต่างประเทศก็สามารถมาที่โรงฝึกศิลปาชีพสวนจิตรลดา เพื่อชมการสาธิต
ขั้นตอนและกรรมวิธีการประดิษฐ์หัตถกรรมชนิดต่าง ๆ อย่างใกล้ชิด ซึ่งจะมีเจ้าหน้าที่คอยตอบ
คำถามและอธิบายจนเข้าใจ

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตอำเภอบางไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และอยู่ใกล้กับพระราชวังบางปะอิน ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร มีอาณาบริเวณ
ทั้งสิ้นประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่เศษ บริเวณที่ตั้งศูนย์ฯ นี้ เดิมเป็นที่ดินของทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานให้สำนักงาน
การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมดำเนินการปฏิรูปที่ดินเพื่อช่วยเหลือราษฎรที่เป็นเกษตรกรผู้ไร้ที่ดินทำ
มาหากิน ต่อมารัฐบาลได้น้อมเกล้าฯ ถวายที่ดินแปลงนี้แด่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ในวโรกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษาครบ ๔ รอบเพื่อสนองพระราชดำริที่จะทรงจัดสรรที่ดินสักแปลง หนึ่งไร่ ๑ กรุงเทพมหานคร สำหรับราษฎรที่เป็นเกษตรกรผู้ยากจนจากจังหวัดต่าง ๆ ได้ฝึกอบรมใน งานศิลปอาชีพหรือ ศิลปหัตถกรรมที่บ้านเพื่อเป็นอาชีพเสริม

วันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ.๒๕๒๓ รัฐบาลได้มีมติให้หน่วยราชการต่าง ๆ สนับสนุนโครงการ ของศูนย์ศิลปอาชีพ บางโทร ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงจัดตั้งขึ้นและเปิด การฝึกอบรมสมาชิกรุ่นแรก เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ โดยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรม ราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายธานินทร์ กรัยวิเชียร องคมนตรี และรองประธาน กรรมการบริหารของมูลนิธิส่งเสริมศิลปอาชีพ รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบและดำเนินงานของศูนย์ ศิลปอาชีพบางโทร

ศูนย์ศิลปอาชีพบางโทร รับเกษตรกรผู้ยากไร้จากจังหวัดต่าง ๆ ซึ่งมีการปฏิรูปที่ดินเพื่อ เกษตรกรรมมาฝึกอบรมในด้านศิลปอาชีพสาขาต่าง ๆ เกษตรกรที่มาจากต่างจังหวัดจะได้เข้าพักอยู่ที่ หอพักของศูนย์ศิลปอาชีพบางโทร ส่วนเกษตรกรที่มีภูมิลำเนาอยู่ใกล้เคียงกับศูนย์ฯ ก็อยู่บ้านของ ตนเองและมารับการฝึกอบรมแบบเข้าไปเย็นกลับ ขณะนี้ศูนย์ศิลปอาชีพ บางโทร เปิดสอนศิลปอาชีพ ประเภทต่าง ๆ รวมทั้งสิ้น ๓๐ แผนก ดังนี้

๑. แผนกช่างตัดเย็บเสื้อผ้าและปักจักร
๒. แผนกช่างทอผ้าลายตีนจก
๓. แผนกช่างเป่าแก้ว
๔. แผนกช่างเครื่องเคลือบดินเผา
๕. แผนกช่างจักสานไม้ไผ่ลายขีด
๖. แผนกช่างเครื่องเรือนไม้
๗. แผนกช่างเครื่องยนต์
๘. แผนกช่างศิลปะประดิษฐ์
๙. แผนกช่างประดิษฐ์ทิวทัศน์
๑๐. แผนกช่างเครื่องเรือนหวาย
๑๑. แผนกช่างจิตรกรรมประยุกต์
๑๒. แผนกช่างปั้นตุ๊กตาและดอกไม้ประดิษฐ์ทำด้วยขนมปัง
๑๓. แผนกช่างประติมากรรม

๑๔. แผนกเกษตรกรรม
๑๕. แผนกช่างเจียรระโนพลอย
๑๖. แผนกช่างโลหะ
๑๗. แผนกช่างสอดย่านลิเภา
๑๘. แผนกช่างจักสานผักตบชวา
๑๙. แผนกช่างเขียนภาพลายไทย
๒๐. แผนกช่างสีและชักเงา
๒๑. แผนกช่างเครื่องหนัง
๒๒. แผนกช่างทอผ้าไหม
๒๓. แผนกช่างปักผ้า
๒๔. แผนกโกชนาการ
๒๕. แผนกช่างทำดอกไม้ประดิษฐ์
๒๖. แผนกช่างแกะสลักไม้
๒๗. แผนกช่างผ้าบาติก
๒๘. แผนกขนมไทย
๒๙. แผนกช่างวาดภาพสีน้ำมัน
๓๐. แผนกช่างภาพกระจกสี

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เปิดฝึกอบรมสมาชิกปีละ ๒ รุ่น รุ่นละ ๖ เดือน มีสมาชิกมาฝึกอบรมรุ่นละ ๔๐๐-๕๐๐ คน ผู้ที่ผ่านการฝึกอบรมและมีผลของการฝึกอบรมได้มาตรฐานที่ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร วางไว้ จะได้รับวุฒิบัตรแสดงความรู้ความสามารถและประสบการณ์ บัดนี้มีผู้รับการฝึกอบรมสำเร็จตามหลักสูตรการฝึกอบรมไปแล้วไม่น้อยกว่า ๑๘,๐๐๐ คนเศษ สำหรับระยะเวลาการฝึกอบรมนั้นแต่ละแผนกใช้เวลาไม่เท่ากัน แล้วแต่ความยากง่าย ความละเอียดอ่อนของศิลปาชีพแต่ละประเภท เช่น ช่างยนต์และช่างตัดเย็บเสื้อผ้า จะใช้เวลาฝึกอบรมน้อยกว่า ช่างไม้ ช่างปั้น หล่อโลหะ ซึ่งต้องใช้เวลาฝึกอบรมเป็นปี เป็นต้น

การเปิดศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ทำให้เกษตรกรผู้ยากไร้มีอาชีพเสริม ซึ่งก่อให้เกิดฐานะความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้น และสามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมีผลพลอยได้อีกประการหนึ่ง คือ ทำให้เศรษฐกิจของอำเภอบางไทรดีขึ้น เดิมอำเภอบางไทรเป็นอำเภอ

ที่ค่อนข้างจะยากจน มีไร่นาร้างเป็นจำนวนมาก สภาพที่ดินไม่เหมาะสมแก่การทำไร่ทำนา ทำให้ชาวบ้านมีการอพยพไปทำงานอื่นทำเป็นจำนวนมากไม่น้อย เมื่อมีศูนย์ศิลปาชีพบางไทร ขึ้นผู้คนก็เริ่มอพยพกลับมาเป็นผลทำให้ในปัจจุบัน อำเภอบางไทรเจริญขึ้นอย่างมาก

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เป็นศูนย์ศิลปาชีพที่มีอาณาบริเวณกว้างขวางมาก มีภูมิทัศน์สวยงาม และมีกิจกรรมต่าง ๆ ให้คนชมมากมาย การคมนาคมก็สะดวก ส่งผลให้ปัจจุบันนี้ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของประเทศไทย

ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร นอกจากเป็นสถานที่ฝึกอบรมศิลปาชีพแล้ว ยังเป็นศูนย์ที่เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย เป็นแหล่งท่องเที่ยวชั้นนำ มีสถานที่น่าสนใจให้เยี่ยมชมหลายแห่ง เช่น หมู่บ้านศิลปาชีพซึ่งประกอบด้วย เรือนไทยที่สร้างตามแบบสถาปัตยกรรมของท้องถิ่นทั้งสี่ภาค คือ หมู่บ้านภาคเหนือ หมู่บ้านภาคกลาง หมู่บ้านภาคใต้ หมู่บ้านภาคอีสาน ซึ่งมีความแตกต่างกัน ทางด้านภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ศาสนา ความเชื่อ และวัฒนธรรมของพื้นที่บ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ และมีการแสดงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การใช้สิ่งของเครื่องใช้ เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำมาหากิน เครื่องเรือนที่จำเป็นในชีวิตประจำวันรวมถึงภูมิปัญญาของชาวบ้าน นอกจากนี้ยังมีการสาธิตงานหัตถกรรมพื้นบ้านประจำภาคต่าง ๆ... เช่น ภาคเหนือ สาธิตการทอผ้าลายตีนจก การแกะสลักไม้ การวาดร่ม ภาคกลาง มีการสาธิตการประดิษฐ์หัวโขน การปั้นตุ๊กตาชาววัง การตีมีด ตีดาบ ภาคอีสาน สาธิตการทอผ้าไหมการจักสาน การเขียนลายหม้อบ้านเชียง และ ภาคใต้ มีการสาธิตการแกะหนังตะลุง การเขียนผ้าบาติกการสานเสื่อกระจูด เป็นต้น

งานศิลปาชีพที่สำคัญ

ผ้าและงานทอผ้า เป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่ผูกพันและเกี่ยวข้องกับคนไทยมาเป็นเวลายาวนาน ซึ่งเกิดขึ้นจากการสั่งสมประสบการณ์ และการประดิษฐ์คิดค้น ให้เหมาะกับภูมิศาสตร์ ที่ตั้งถิ่นฐาน เชื้อชาติ และ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น การทอผ้าฝ้ายลายดอกพิกุล ของภาคใต้ ผ้าทอยกดอกชนิดต่าง ๆ ของภาคเหนือ ผ้าขิดของภาคอีสาน และผ้าจกของภาคกลาง เป็นต้น

การทอผ้าไหมนั้น สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และโครงการส่งเสริมศิลปาชีพ ให้การสนับสนุนงานทอผ้าไหมเป็นอย่างยิ่ง ทรงมีพระราชดำริที่พระราชทานแก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ความว่า

“...ข้าพเจ้าอยากจะอวดว่า เดี่ยวนี้ข้าพเจ้าได้พยายามทำการประกวดไหมขึ้นทุกปีที่ตะวันออกเฉียงเหนือเวลาที่ตามเสด็จไปที่สกลนครก็จะทำสนับสนุน โดยได้รับความช่วยเหลือจากทางกองทัพภาคที่ ๒ ในการสนับสนุนบอกไปกับชาวบ้านว่าจะมีการแข่งขันประกวดไหมทางภาคอีสานทั้งหมดทุกสาย และประกวดการสาวไหม ซึ่งเป็นของยากมาก การสาวไหม ยิ่งสาวไหม ไหมเล็กเส้นเล็กที่สุด เส้นที่ติดกับตัวของหนอนนะ ยิ่งยาก เป็นศิลปะทีเดียว แล้วก็มีคนแก่ไม่กี่คนที่ทำได้ ซึ่งเดี๋ยวนี้ก็สามารถที่จะรักษาการสาวไหมนี้ไว้ไม่ให้สูญไปแล้วทุกครั้งข้าพเจ้าจะเชิญแขกเพื่อนต่างประเทศมาในเดือนพฤศจิกายนที่มีการประกวดไหม เนี่ย ลองทดลองดูชาวเพื่อนต่างประเทศมา ปรากฏว่าเค้าชื่นชอบและสนใจมาก เพราะเรามีสวนในสวน แล้วก็ติดไฟสวยตามในบ้านนั้น แล้วประชาชนก็มากันเต็ม มาแสดงการทอไหมมาแสดงการสาวไหมให้ดูเยอะเยอะเต็มไปหมดเลย เพื่อน ๆ ของข้าพเจ้าตื่นตาตื่นใจ...”

แพรวา เป็นศิลปะที่ตัดกรรมที่มีลักษณะเป็นผ้าสไบ ที่มีลวดลายและสีเส้นต่าง ๆ ที่มีการผสมผสานกลมกลืนกันอยู่บนพื้นสีแดงคร่ำ การทอแพรวานี้เป็นการทอผสมกับการปักไปพร้อม ๆ กัน แพรวานั้นใช้ไหมที่มีเส้นละเอียดล้วน ส่วนที่เป็นสายนั้นจะใช้วิธีการสะกิดเอาเส้นไหมสีต่าง ๆ ขึ้นมา เรียกว่ายักขิด

ศิลปะการทอผ้าแบบนี้มีการตกทอดมาแต่บรรพบุรุษ ซึ่งการทำแพรวานี้ตลอดชีวิตของสตรีชาวไทยจะทอแพรวาด้วยฝีมือของตนไว้ใช้เพียงผืนเดียว

ผ้าจก การทอผ้าจกนั้นเป็นศิลปะที่เป็นการทอ และการปักไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งการทอผ้าจกนั้นเป็นศิลปะอย่างหนึ่งที่เป็นมรดกตกทอดมาแต่โบราณ สีและลวดลายที่นิยมใช้มักจะเป็นแบบอย่างของเดิม ผ้าจกที่ทรงส่งเสริมมีทั้งที่คูบัว จังหวัดราชบุรี อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดแพร่ ผ้าจกแตกต่างจากแพรวาที่ลวดลายและประโยชน์ในการใช้สอย แพรวาใช้เป็นแพรท่ม แต่ผ้าจกใช้เป็นเชิงขึ้น

งานเครื่องถม เครื่องถม เป็นงานศิลปที่ตัดกรรมประณีตศิลป์ โครงการแรกพร้อมกับการทอผ้าที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงโปรดให้นำมาสอนเป็นอาชีพเสริมให้กับราษฎรทรงเห็นว่าช่างฝีมือทำเครื่องถมแบบโบราณนับวันจะหายากและเครื่องถมเป็นงานช่างฝีมือที่ควรอนุรักษ์ส่งเสริม

งานเครื่องถม นั้นเป็นงานที่มีการลงยาตะกั่วทับหรือถมรอยแกะสลักที่เป็นลวดลายที่มีความงดงามซึ่งในการประดิษฐ์นั้นจะใช้กับภาชนะและเครื่องประดับที่เป็นเงินหรือทอง แต่นิยมใช้กับโลหะที่เป็นเงินมากกว่าโลหะอื่น งานเครื่องถมนั้นเป็นการประดิษฐ์ลวดลายบนเครื่องประดับหรือภาชนะซึ่งการทำเครื่องถมของศูนย์ศิลปาชีพนั้นเป็นการทำเครื่องถมแบบโบราณของจังหวัดนครศรีธรรมราชซึ่งมีชื่อเสียงมาก เรียกว่า “เครื่องถมนคร” ใช้เครื่องมือแกะสลักลวดลาย อันมีคุณค่าของงานฝีมือที่มีความประณีตและสวยงาม ซึ่งศูนย์ศิลปาชีพสอนทั้งการทำถมดำและถมทอง โดยรูปแกะสลักนั้นใช้ลวดลายทั้งหมดเป็นลายไทยแบบโบราณ มีตั้งแต่เครื่องประดับชิ้นเล็ก ๆ เช่น แหวน กำไล เข็มกลัดติดเสื้อ จนไปถึงงานชิ้นใหญ่ เช่น พานชั้นโตก ถาดทำด้วยโลหะเงินแท้ ลักษณะของเครื่องถมที่ดีนั้นเนื้อถมต้องเคลือบติดแน่นกับเนื้อเงินในลักษณะที่เกือบจะเป็นเนื้อเดียวกัน ซึ่งแม้จะถูกระแทบกระแทกอย่างแรงก็ไม่กะเทาะหลุดง่าย

งานเครื่องเงิน การทำเครื่องเงินของโครงการศูนย์ศิลปาชีพ นั้นเริ่มจากเมื่อคราวที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ประทับแรม ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ ทรงพบว่าชาวภูเขายใช้เครื่องประดับล้วนทำด้วยเงิน ซึ่งเป็นเครื่องประดับประจำกาย ที่มีลักษณะลวดลายรูปทรงที่สวยงาม แปลกแตกต่างกันตามเผ่าและความชำนาญ ซึ่งหากได้รับการถ่ายทอดและพัฒนาในรูปแบบสามารถทำเป็นอาชีพได้ จึงโปรดให้ชาวเขามาเป็นครูสอนการทำเครื่องเงินที่ศูนย์ศิลปาชีพ สวนจิตรลดา พระราชวังสวนดุสิตเพื่อถ่ายทอดความรู้ช่างงานเครื่องเงินให้นักเรียนที่ศูนย์ศิลปาชีพ

เครื่องประดับและภาชนะของไทยในสมัยโบราณนิยมทำด้วยโลหะเงินมาก ซึ่งเป็นที่นิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เครื่องเงินมีความสวยงาม มีความมันวาวและมีลวดลายที่แสดงออกซึ่งความเป็นไทย งานทำเครื่องเงินของศูนย์ศิลปาชีพ เป็นการทำแบบเคาะขึ้นรูป แบบหล่อ ตกแต่งด้วยการแกะลายและแบบสานด้วยเส้นเงิน ซึ่งเป็นวิธีการสานเช่นเดียวกับการสานด้วยหวายหรือไม้ไผ่

เครื่องเงินของศูนย์ศิลปาชีพมีลักษณะพิเศษกว่าเครื่องเงินโดยทั่วไปคือ เป็นรูปสัตว์ลอยตัว มีทั้งวิธีการตกแต่งแกะเป็นลวดลาย เน้นความละเอียดของลายมีความประณีตที่ขนสัตว์ และวิธีบัดกรีต่อประกอบฝังอัญมณีซึ่งเป็นการผลิตเครื่องเงินที่เน้นทั้งคุณภาพและความสวยงาม ซึ่งช่างที่ผลิตเครื่องเงินนี้ต้องเป็นช่างเงินที่มีความชำนาญสูงจึงจะสามารถทำได้

งานคร่ำเงินคร่ำทอง การคร่ำ คือการประดิษฐ์ลวดลายให้ปรากฏบนผิวโลหะหรือไม่ โดยใช้วิธีการฝังเส้นหรือเส้นทองไปตามลวดลายที่ใช้เหล็กคมสกัดให้เป็นร่อง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถโปรดให้มีการสอนวิธีการทำการคร่ำที่ศูนย์ศิลปาชีพสวนจิตรลดา ซึ่งการทำคร่ำคือการฝังเส้นเงิน เส้นทองเส้นเล็ก ๆ ลงบนผิวเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็กโดยจะทำให้ผิวเหล็ก เกิดเป็นรอยขรุขระอย่างละเอียดด้วยการใช้เหล็กสกัดที่คมบาง ตอกสักลงบนผิวเหล็กหลาย ๆ ครั้ง จากนั้นใช้เส้นทองหรือเส้นเงินตอกให้ติดเป็นลวดลาย และเมื่อทิ้งไว้สักระยะหนึ่ง เนื้อเหล็กก็จะเกิดสนิมตามธรรมชาติที่จะช่วยขับลายให้เด่นขึ้น การทำคร่ำนั้นนิยมทำลงบนราวพระแสง พระแสงง้าว พระแสงปืน พระแสงหอก ขอพระคชาธาร ตะบันหมาก กรรไกรตัดผม มีด เคียว เป็นต้น

การทำคร่ำในสมัยโบราณจะฝังเส้นเงินหรือเส้นทองอย่างใดอย่างหนึ่งลงบนเครื่องใช้ที่ทำด้วยเหล็กให้ติดลงบนผิวโลหะเป็นลวดลายซึ่งมีมาตรฐานอยู่สาม ลาย คือ ลายก้านขด ลายมะลิสี่เหลี่ยม ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ซึ่งจะไม่ฝังทั้งเส้นเงินและเส้นทองและทำหลายลายบนเครื่องใช้ชิ้นเดียวกัน หากฝังด้วยเส้นเงินเรียกว่า คร่ำเงิน ฝังด้วยเส้นทองเรียกว่า คร่ำทอง แต่ปัจจุบันสามารถทำทั้งคร่ำเงินและคร่ำทองอยู่บนของชิ้นเดียวกันได้

งานประดับมุก งานช่างประดับมุก นั้นเป็นการใช้ทักษะในการฉลุเปลือกหอยมุก ประดับเป็นลวดลาย ซึ่งต้องใช้ความประณีตและละเอียด ซึ่งมุกที่นำมาประดับลวดลายคือเปลือกหอยทะเลที่มีประกายสีรุ้ง เป็นเปลือกหอยมุกมีสีขาววาม เช่น หอยนมสาว หอยจอบ หอยอูด เป็นต้น

การประดับมุกนิยมประดับเป็นลวดลายบนภาชนะของสงฆ์และพระมหากษัตริย์ ซึ่งถือว่าเป็นของใช้ชั้นสูง ได้แก่ ตู้พระมาลัย ธรรมาสัน ตะลุ่ม พานแว่นฟ้า ฝาบาตร กล่องใส่หมากพลู และมีการประดับทำเป็นลวดลายบนบานประตูวิหาร บานประตูมณฑป บานประตูพระอุโบสถ เป็นต้น ลวดลายที่ใช้นิยมใช้เป็นลายไทย เช่น ลายกนก ลายประจายามกำมปู ลายพุ่มทรงข้าวบิณฑ์ ลายกระจัง ลายก้านขด หรือลวดลายที่เป็นเรื่องจาก วรรณคดี เช่น รามเกียรติ์ ซึ่งในการทำนั้นช่างงานประดับมุกจะต้องมีความชำนาญในการออกแบบเลือกใช้ลวดลายที่เหมาะสมและมีความสัมพันธ์กับรูปทรงของภาชนะหรือบริเวณเนื้อที่ว่างเพื่อทำให้การเลือกใช้ลวดลายในการประดับมุก มีความสวยงามและกลมกลืนกัน

งานเครื่องจักสาน เครื่องจักสาน เป็นหัตถกรรมที่มีคุณค่าทางศิลปหัตถกรรม เครื่องจักสานทำขึ้นด้วยมือซึ่งต่างจากผลิตภัณฑ์ที่ทำจากโรงงานซึ่งมีการใช้เครื่องจักร ดังนั้นงานแต่ละชิ้น

จึงเป็นการฝีมือ ที่มีการใช้ลวดลายจากการสาน สอด ทอ ถัก และขึ้นรูปแบบที่มีลักษณะแตกต่างกัน ตามพื้นบ้านในแต่ละแห่ง เช่นในภาคอีสาน จะมีการจักสานไม้ไผ่ลายขีดเป็น กระบุง ตะกร้า เป็นต้น

ลายขีด คือลักษณะของลวดลายชนิดหนึ่งซึ่งมีลักษณะแข็งแรงแบบเรขาคณิต การผูก ลายและการประสานกันของลายจะเป็นเส้นตรง แม้ลายนี้จะประกอบกันด้วยองค์ประกอบของเส้นตรง แต่ก็ไม่ทำให้เกิดความรู้สึกที่แข็งกระด้างแต่อย่างใด เพราะในแต่ละลายนั้นจะมีเส้นที่มีความละเอียดที่ ลดหล่นกันไป มีการประสานกันด้วยช่องไฟและจังหวะที่พอเหมาะพอดี ซึ่งทำให้ลายนั้นงดงามแม้จะไม่ ให้ความรู้สึกที่อ่อนช้อยเหมือนลวดลายที่สร้างขึ้นด้วยเส้นโค้งก็ตาม

งานจักสานลายขีดเป็นงานที่พัฒนาขึ้นมาจากลายแม่บท ซึ่งเป็นลายพื้นฐานของงาน จักสานทั่วไป ลายแม่บทนี้จะเป็นลายที่มีลักษณะประจำตัวเด่นชัด มีกฎเกณฑ์การสานแน่นอน เช่น ลายขัด- ยกหนึ่ง ช่มหนึ่ง ลายสอง - ยกสองช่มสอง เป็นต้น ซึ่งลายที่พัฒนาขึ้นนี้จะมีพื้นฐานจากลายแม่ แต่ มีลายละเอียดเพิ่มเติม และยังคงมีลักษณะของลายแม่ที่ยังคงปรากฏเด่นชัดอยู่ ตัวอย่างลายเหล่านี้ คือ ลายลบน้ำ ลายตีหล่ม ลายตีกระจาย เป็นต้น

ย่านลิเภา ย่านลิเภาเป็นพืชที่ช่างจักสานแถวสุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราชรู้จักดี พันธุ์ไม้ชนิดนี้ชอบอากาศชุ่มชื้น มีคุณสมบัติเป็นพืชไม้เลื้อยที่มีความเหนียวทน มีสีหลายสี ชาวบ้าน จึงนำย่านลิเภามาใช้ในเชิงจักสานเป็นเชียนหมาก พาน ถาด กระเป๋าถือ และอื่น ๆ

การนำย่านลิเภามาสานเป็นภาชนะนั้นจะต้องใช้ความประณีตและความละเอียดอย่างสูง ตั้งแต่การเลือกย่านลิเภา ซึ่งจะต้องรู้จักเลือกใช้ชนิดที่มีความพอเหมาะพอดี ไม่อ่อน ไม่แก่ เพื่อให้ได้สี เข้มและไม่กรอบ ย่านลิเภาที่แก่กำลังดีจะมีสีเข้มและมีความเหนียว เมื่อเลือกย่านลิเภาได้แล้วก็เด็ดใบ ออกลอกเปลือก แล้วนำไปผึ่งให้แห้ง เมื่อแห้งแล้วนำไปฝึกเป็นเส้นขนาดพอเหมาะ จากนั้นก็นำไปรูด ในเครื่องมือ ซึ่งการรูดเส้นย่านลิเภาที่ดีถ้ามีกำลังดีและมีความชำนาญสูงก็จะสามารถรูดให้เล็กได้เท่า ขนาดเส้นผมและมีลักษณะเป็นมันวาวโดยธรรมชาติซึ่งจะเป็นการเพิ่มความงามให้ผลิตภัณฑ์ชนิดนี้ โดดเด่นขึ้น

เมื่อสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงทอดพระเนตรที่พระตำหนัก ทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส เห็นต้นย่านลิเภาขึ้นอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติจึงได้โปรดให้จัดกลุ่ม จักสานย่านลิเภาขึ้นเป็นแห่งแรกที่จังหวัดนราธิวาส และต่อมาได้มีการแพร่ขยายหลายแห่ง มีการ ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมนี้ไปยังจังหวัดต่าง ๆ เป็นผลทำให้งานจักสานประเภทนี้มีผู้สืบสานต่ออีก

เป็นจำนวนมาก ซึ่งผู้ที่ทำงานทางด้านนี้ต้องใจเย็น มีสมาธิดี เพราะการसानย่านลิเกาเป็นงานที่ต้องใช้ความละเอียดอ่อน ใช้ฝีมือ ใช้ความอดทนสูง เนื่องจากต้องใช้เวลานานมากกว่าจะสำเร็จออกมาเป็นงานชิ้นหนึ่ง

กระจุก เป็นพันธุ์ไม้จำพวกกก ต้นกระจุกมีขึ้นตามชายหนอง บึง การสานเสื่อกระจุกนั้นเริ่มจากการตัดต้นกระจุกที่มีขนาดตามต้องการมามัดรวมกัน เพื่อตัดเอากระจุกที่มีความยาวใกล้เคียงกันไว้ด้วยกัน เสร็จแล้วนำต้นกระจุกคลุกลงในโคลน เพราะดินโคลนจะช่วยรักษาไม่ให้เปลือกกระจุกแตกและมีสีเหลืองดูสวยงามเมื่อคลุกโคลนแล้วนำไปตากแดดให้ต้นกระจุกเหี่ยวจนเกือบแห้งนำไปบดทับด้วยลูกกลิ้งหนัก ๆ หรือจะใช้สากไม้หนัก ๆ กระทุ้งให้ต้นกระจุกแบนก็ได้ กรรมวิธีทั้งสองนี้จะทำให้ต้นกระจุกแบนเพื่อให้ความสะดวกในการสานนั่นเอง ซึ่งลักษณะของลวดลายมีหลายอย่าง เช่น ลายขัด ซึ่งเป็นลายพื้นฐานของเครื่องจักสาน ที่มีการสร้างแรงยึดระหว่างกันด้วยการขัดกันของดอก หรือนำวัสดุอื่นมาใช้ขัดกันระหว่างแนวตั้งหรือเส้นตั้ง และแนวนอนหรือเส้นนอน ซึ่งลายนี้จะมีแรงยึดที่มาก จึงมีความหนาแน่น แข็งแรงและคงทนมาก จึงนิยมใช้สานส่วนที่ต้องการความแข็งแรง เช่น ส่วนที่เป็นกัน เป็นปาก คอ ของภาชนะ เป็นต้น

ลายทแยง ซึ่งมีลักษณะของการสานที่คล้ายการถัก ส่วนมากใช้ดอกเส้นแบน ๆ บาง ๆ เพราะการสานลายชนิดนี้ต้องการแผ่นที่บ โคจรสร้างของลายทแยงจะเบียดตัวกันสนิทไม่มีเส้นตั้งหรือเส้นนอนเหมือนลายขัด เป็นลายสานที่ต้องการผิวเรียบบางสามารถสานต่อเชื่อมกันไปตามความโค้งของภาชนะที่ต้องการได้ เครื่องจักสานที่สานด้วยลายทแยงนี้ส่วนมากจะสามารถทรงรูปอยู่ได้ด้วยตัวเอง แต่ความแข็งแรงจะไม่ทนเท่าลายขัด

ลายขด ลายสานแบบขดส่วนมากจะใช้สานภาชนะโดยการสร้างรูปทรงขึ้นด้วยการขดของวัสดุที่มีการซ้อนกันเป็นชั้น ๆ แล้วใช้ตัวกลางเชื่อมตักเข้าด้วยการเย็บ ถัก หรือมัด ลายสานแบบขด มักใช้วัสดุจำพวกหวาย ปอ และวัสดุอื่น ๆ ที่ไม่สามารถทรงรูปอยู่ได้ด้วยตัวเอง ลายสานแบบขดจะรับน้ำหนักและแรงต้านได้ดีเพราะโครงสร้างทุกส่วนจะรับน้ำหนักเฉลี่ยโดยทั่วถึงกัน

ลายอิสระ เป็นลายที่สานขึ้นตามความต้องการของผู้สาน เป็นลายที่เกิดจากการสร้างสรรค์ที่อิสระไม่มีรูปแบบที่แน่นอน ตามแต่ความต้องการในการใช้สอย

งานแกะสลักไม้ ศิลปะการแกะสลักไม้ การแกะสลักเป็นอาชีพที่มีอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะทางภาคเหนือเพราะเป็นแหล่งที่หาวัตถุดิบได้ง่าย ซึ่งไม้หรือวัสดุที่ใช้ในการแกะสลักมีอยู่หลายชนิด แต่ละชนิดมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามสีสนและลวดลายของไม้ ไม้ที่ใช้มีไม้สักซึ่งเป็นไม้ที่นิยมใช้ในการแกะสลักมากที่สุด เพราะมีผิวละเอียดและลายไม้สวย ไม้โมกมัน เป็นไม้ที่นิยมกันพอสมควรเพราะราคาถูกและลวดลายไม้สวยงาม ไม้จำฉา เป็นไม้ที่นิยมกันพอสมควรเพราะราคาถูกที่สุดและเป็นไม้เนื้ออ่อน เป็นไม้เนื้ออ่อนที่สามารถทำการแกะสลักได้โดยง่าย ซึ่งในการแกะสลักนั้นมีประเภท หนุนต่ำ หนุนสูงและลอยตัว การแกะสลักนั้นมักจะทำที่ หน้าบ้าน บานประตู หน้าต่างโบสถ์วิหารของวัด พระพุทธรูป เป็นต้น

เครื่องปั้นดินเผา ในระหว่างที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ แปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ จังหวัดสกลนคร ได้ทรงเริ่มโครงการเครื่องปั้นดินเผาขึ้นที่บ้านกุดนาขาม ตำบลเจริญศิลป์ จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่คล้ายกับบ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเครื่องปั้นดินเผาบ้านเชียง เป็นแหล่งศิลปกรรมอันลือชื่อทรงส่งเสริมให้นำสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์โดยการทำเป็นเครื่องปั้นดินเผา ในรูปทรงต่าง ๆ

ร้านจิตรลดา

สถานที่จำหน่าย เมื่อได้ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการฝึกศิลปาชีพพิเศษแล้วอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งคือ การหาตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงรับเป็นพระราชภาระของพระองค์ โดยในระยะแรกนั้นได้มีการนำผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายในโอกาสต่าง ๆ เช่น ในวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันพระราชสมภพและวันประสูติ ซึ่งเป็นการจำหน่ายในช่วงระยะเวลาจำกัด ทางเลขาธิการ มูลนิธิ ฯ เห็นว่าควรส่งเสริมให้มีการจัดจำหน่ายอย่างกว้างขวาง เพื่อเป็นการส่งเสริมและเผยแพร่ผลผลิตของมูลนิธิ ฯ จึงมีการเปิดร้านจำหน่ายสินค้าของโครงการขึ้นมา และได้รับพระราชทานชื่อร้านว่า “จิตรลดา” เริ่มเปิดเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ และดำเนินการมาถึงปัจจุบันในปีพุทธศักราช ๒๕๔๗ มีร้านจิตรลดาซึ่งจำหน่ายผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ของมูลนิธิจำนวน ๑๓ สาขา ตั้งอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ดังนี้

สาขาที่ ๑ โอเรียนเต็ลเพลส ชั้น ๒ ตระกษาจารย์เตอร์แบงค์ ถ.เจริญกรุง จังหวัดกรุงเทพมหานคร

- สาขาที่ ๒ พระบรมมหาราชวัง ชั้น ๑ ศาลาเครื่องราชอิสริยยศ จังหวัดกรุงเทพมหานคร
- สาขาที่ ๓ หมู่บ้านไทยสวนสามพราน จังหวัดนครปฐม
- สาขาที่ ๔ โรงแรมรอยัลคลิฟ บีช รีสอร์ท พัทยา จังหวัดชลบุรี
- สาขาที่ ๕ ท่าอากาศยานเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่
- สาขาที่ ๖ ท่าอากาศยานกรุงเทพ ฯ อาคารผู้โดยสารขาออก จังหวัดกรุงเทพมหานคร
- สาขาที่ ๗ ท่าอากาศยานภูเก็ต และ โรงแรมเฟิร์ล จังหวัดภูเก็ต
- สาขาที่ ๘ พระที่นั่งวิมานเมฆ พระราชวังดุสิต จังหวัดกรุงเทพมหานคร
- สาขาที่ ๙ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า จังหวัดนครนายก
- สาขาที่ ๑๐ โรงแรมมารีออต รีสอร์ท แอนด์สปา ถนนเจริญนคร กรุงเทพมหานคร
- สาขาที่ ๑๑ โรงแรมสีมาธานี ถนนมิตรภาพ จังหวัดนครราชสีมา
- สาขาที่ ๑๒ วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี
- สาขาที่ ๑๓ ศาลาจิตรพัสดุ์ สวนจิตรลดา ดุสิต กรุงเทพ ฯ

ร้านจิตรลดาเป็นร้านที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของศูนย์ศิลปาชีพภายในประเทศ ส่วนตลาดในต่างประเทศนั้นเมื่อพระองค์ทรงพระราชดำเนินเยือนประเทศใดก็จะทรงนำศิลปหัตถกรรมไทยและสินค้าประดิษฐ์ของ มูลนิธิศิลปาชีพ ไปเผยแพร่ด้วยซึ่งเป็นการเปิดตลาดสินค้าหัตถกรรมของไทยให้กว้างขวางขึ้น

การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของมูลนิธิศิลปาชีพโดยร้านจิตรลดานั้นไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง และกำไรที่ได้จากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ก็จะสมทบเข้าไปในมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพ เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนสำหรับการจัดซื้อเครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิตสินค้าโดยให้เปล่า หรือจำหน่ายในราคาทุน และนำไปเป็นค่าใช้จ่ายในการฝึกอบรมศิลปาชีพรุ่นต่อไป

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงงานเคียงข้างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช มาตลอดระยะเวลาของการครองสิริราชสมบัติ ซึ่งการทรงงานส่วนใหญ่ของพระองค์นั้นเป็นงานที่สนับสนุนโครงการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช ในการเสด็จพระราชดำเนินไปเยี่ยมเยียนราษฎรในภูมิภาคต่าง ๆ นั้นทำให้ได้ทรงพบเห็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านมากมาย และแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ทรงดำเนิกร่างให้มีการเก็บรวบรวมชิ้นงานที่มีลักษณะเด่นของแต่ละหมู่บ้านไว้ ซึ่งเป็นผลงานจำนวนมากมาย ทำให้ก่อเกิดเป็น “งานศิลปาชีพ” ที่มาจากทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ งานส่วนใหญ่่นั้นเป็นสิ่งที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย

ผ้าตีนจก เย็บปักถักร้อย ปั้นถ้วยชาม เครื่องถมทอง ถมเงิน จักสานเครื่องใช้สอยในครัวและเครื่อง
มือทำมาหากิน แกะสลักหนังตะลุง เป็นต้น

ด้วยสายพระเนตรที่ยาวไกล น้ำพระทัยที่ทรงมุ่งมั่น ทรงตั้งพระราชปณิธานในการที่จะ
ช่วยเหลือราษฎรให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยอาศัยพื้นฐานความชำนาญและภูมิปัญญาของราษฎร
เป็นหลัก จึงก่อให้เกิดศูนย์ศิลปาชีพ อันเป็นแหล่งที่ถ่ายทอดวิชาการทำงานศิลปไทยในแต่ละแขนงให้คงไว้
และสืบต่อกัน ดังนั้น เมื่อราษฎรที่มีความสนใจในวิชางานศิลปด้านไหนก็จะมาเรียนรู้และฝึกฝนเมื่อมี
ความเชี่ยวชาญ ชำนาญงานแล้วก็สามารถผลิตผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายได้ ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของ
ตนและครอบครัวดีขึ้นและยังเป็นการรักษาไว้ซึ่งงานศิลปของไทยให้เป็นที่รู้จักทั้งในประเทศและต่าง
ประเทศสืบต่อไป นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

บรรณานุกรม

- กุนทล นัตตา. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ : มปป, มปป.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. นวมินทร์ราชินี. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์. ๒๕๓๙.
- โครงการศิลปาชีพพิเศษ. งานศิลปาชีพพิเศษโครงการในพระราชดำริสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เพื่อช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาผู้ยากไร้. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์ สวิตา. มปป .
- โครงการศิลปาชีพพิเศษ มัดหมี่ไหมไทย สายใยชนบท. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์กรุงเทพฯ. มปป.
- จิราคม กิตติยากร, หม่อมราชวงศ์. ราชสกุลกิตติยากร. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.
- ประไพศรี เทพหัสดิน ณ อยุธยา. ราชินีของเรา. กรุงเทพฯ : มปป, มปป.
- ประยูทธ สิทธิพันธ์. ตามรอยบาทพระพุทธรเจ้าหลวง. กรุงเทพฯ : มิตรสยาม. ๒๕๔๑., มปป.
- พิมาน แจ่มจรัส. ๔๕ ราชินีไทย. กรุงเทพฯ : อีระการพิมพ์, ๒๕๔๓.
- พระราชประวัติ และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต , ๒๕๒๕.
- ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๖๗ ตอนที่ ๒๔ วันที่ ๒๘ เมษายน ๒๔๙๓.
- ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ เล่ม ๖๗ ตอนที่ ๒๖ วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ที่ระลึกในพระราชพิธีมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ : ด้านสุทธาการพิมพ์จำกัด. ๒๕๓๕.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ ตอนที่ ๗๖ วันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๙๙.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ ตอนที่ ๑๐๓ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๔๙๙.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ และคณะ. ศิลปหัตถกรรมไทย. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : ๒๕๓๒.
- วาริ อัมไพรวรรณ. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระแม่ของแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : เอ.พี.เฟรมเวิร์ค. ๒๕๓๗.
- วิระรา สอนชัยภูมิ. ประมวลพระบรมฉายาลักษณ์ มหาราชินีสยาม ฯ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร, ๒๕๓๖.
- สกุลไทย ฉบับที่ ๒๔๔๔ ปีที่ ๔๓ ประจำวันอังคารที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๔๔

LI RT

สกุลไทย ฉบับที่ ๒๔๔๗ ปีที่ ๔๗ ประจำวันอังคารที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๔๔
สุรัสวดี พงศ์เปี่ยมธรรม. ๑๙ ราชนิไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนหนังสือ
หนังสือพิมพ์ข่าวสด วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๒
หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๒

ภาคผนวก

Legislative Institutional Repository of Thailand

ประกาศสถาปนา สมเด็จพระราชินี

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่ได้ทรงประกอบพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส กับ หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร ถูกต้องตามกฎหมายและราชประเพณีโดยสมบูรณ์ทุกประการแล้ว

จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้สถาปนา หม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ พระอัศรมเหษี เป็นสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ทรงดำรงตำแหน่งพระอิสริยยศฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ ๒๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๙๓ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

ประกาศสถาปนา
สมเด็จพระบรมราชินี

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหิตลธิเบศรรามาธิบดีจักรีนฤเบดินทร
สยามมินทรราชธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศว่า โดยที่ใต้ทรงพระราชดำริ
ว่าตามราชประเพณีซึ่งมีสืบมาแต่โบราณ เมื่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ราชเจ้า ได้เสด็จเถลิงถวัลยราช
สมบัติบรมราชาภิเษกแล้ว ย่อมโปรดให้สถาปนาเฉลิมพระเกียรติยศสมเด็จพระอัครมเหสีขึ้นเป็น
สมเด็จพระบรมราชินี และในครั้งนี้ก็มิพระราชทูตถวายประสงค์ที่จะให้เป็นไปตามโบราณประเพณีนั้น

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ประกาศสถาปนาเฉลิมพระเกียรติ
ยศสมเด็จพระราชินีสิริกิติ์ ขึ้นเป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ให้มีพระเกียรติยศสมบูรณ์
ตามราชประเพณีดังกล่าวนี้ทั้งทุกประการ

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย และเทพเจ้าทั้งหลาย จงดลบันดาลอภิบาลรักษา
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ให้ทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ ธนสาร
สมบัติ สรรพสิริสวัสดิพิพัฒนามงคล ยิฐวิบูลย์มัญญผล สกกลเกียรติยศ เดชานุภาพมโหฬารทุกประการ เทอญฯ
ประกาศ ณ วันที่ ๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๑๓ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

ประกาศ
แต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์*

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่มีพระราชประสงค์จะทรงผนวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ เป็นการสมควรที่จะแต่งตั้งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี เป็นผู้ทรงพระปรีชาสามารถในอันที่จะรับพระราชภารกิจในคราวนี้ได้

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๕๕๕ และด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินี เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ในระหว่างที่ทรงผนวช

ประกาศ ณ วันที่ ๑๘ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๙ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พลเอกประจันตจินีก

ประธานสภาผู้แทนราษฎร

ประกาศเฉลิมพระอภิไธย
สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่าตามราชประเพณีเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี ได้ทรงดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์เคยมีประกาศให้ออกพระนามว่า สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และทรงพระราชดำริเห็นว่าสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี ได้ทรงดำรงตำแหน่ง ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ในระหว่างที่ทรงผนวช และได้ทรงปฏิบัติพระราชภารกิจแทนพระองค์ด้วยพระปรีชาสามารถสนองพระราชประสงค์เป็นที่เรียบร้อย เป็นการสมควรที่จะได้เฉลิมพระอภิไธยให้เชิดชูพระเกียรติยศยิ่งขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เฉลิมพระอภิไธยสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีว่า สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๙ เป็นปีที่ ๑๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

จอมพล ป. พิบูลสงคราม

นายกรัฐมนตรี

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๗๓ ตอนที่ ๑๐๓ วันที่ ๑๑ ธันวาคม ๒๕๕๙ หน้า ๑๖๔๐

พระราชดำรัส

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

พระราชทาน

ในวโรกาสที่บุคคลต่าง ๆ และมูลนิธิ สมาคม นักเรียน
มหาวิทยาลัย และองค์กรฯ ขอเข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคล
เนื่องในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
ณ ศาลาดุสิตดาลัย วันที่ ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๕

ข้าพเจ้าขอขอบใจคณะรัฐบาล ท่านนายกรัฐมนตรี และคณะผู้แทนทุกท่านที่พ
ผู้บัญชาการทหารบก ผู้บัญชาการทหารเรือ ทหารอากาศ และทุก ๆ ท่านที่มีไมตรีจิต มาอวยพรข้าพเจ้า
ในสมัยที่ข้าพเจ้าอายุครบ ๖๐ ปี

ข้าพเจ้าขอขอบใจประชาชนทั่วประเทศ ที่พร้อมใจกันจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเฉลิมฉลอง
วันเกิดครบรอบ ๖๐ ปี ให้แก่ข้าพเจ้านับร้อย ๆ โครงการ ซึ่งเป็นที่น่ายินดีอย่างยิ่งที่กิจกรรมเหล่านี้
ล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์ของสาธารณชน ลำพังข้าพเจ้าคนเดียวคิดจะบำเพ็ญประโยชน์ในวันเกิด ก็คง
จะทำได้กว้างขวางและทั่วถึงทั้งประเทศเช่นนี้ ต้องอาศัยความสามัคคีของประชาชน จึงจะทำให้
งานทั้งหลายสำเร็จลงได้ ความปรองดองร่วมแรงร่วมใจกันเช่นนี้แหละ ที่ทำให้ประเทศของเรา
รอดพ้นจากการเป็นเมืองขึ้น และทำให้ข้าพเจ้าภูมิใจจนถึงปัจจุบัน

กิจกรรมที่ประชาชนร่วมกันทำนั้น ทุก ๆ คนทราบดีว่าประเทศของเรากำลังขาดแคลน
สิ่งใด ก็ช่วยกันจัดหาสิ่งนั้นมาให้บ้านเมือง เช่นมีการปลูกป่า เพราะทุกคนทราบว่าป่าไม้ของเราถูก
ทำลายไปมากจำเป็นจะต้องรีบปลูกป่าทดแทนอย่างเร่งด่วนเพื่อช่วยฟื้นฟูปฐกษัตริย์ทั้งต้นน้ำลำธารทั้งอากาศ
และทรัพยากรธรรมชาติอีกหลายชนิด มีการปลูกไม้ดอกไม้ประดับเพื่อความสวยงามของบ้านเมือง
มีการสร้างสวนสาธารณะขึ้นมาหลายแห่ง เพื่อสุขภาพอนามัยและการพักผ่อนหย่อนใจของประชาชน
มีการอุปสมบทหมู่หลายคณะ ซึ่งเป็นการสืบทอดและทะนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนา มีการจัดสร้าง
สาธารณสถาน การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์และสาธารณกุศลเป็นจำนวนมาก แม้แต่การจัดการ
แสดงและเฉลิมฉลองต่าง ๆ ก็เป็นการสร้างความสนุกสนานรื่นเริงให้แก่ประชาชน

นอกจากท่านทั้งหลายจะช่วยกันทำกิจกรรมมากมายเพื่อบ้านเมืองแล้ว ทหลายท่านยังได้มอบเงินแก่มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ที่ข้าพเจ้าเป็นประธาน เพื่อให้นำไปช่วยเหลือชาวนา ชาวไร่ ข้าพเจ้าภาคภูมิใจอย่างยิ่งที่ได้รับความไว้วางใจให้ทำงานเพื่อบ้านเมือง และมีโอกาสได้ช่วยเหลือราษฎรเป็นจำนวนมาก ตลอดเวลา ๔๒ ปี นับแต่ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นพระราชินี เมื่อครั้งอายุ ๑๗ ปี จนบัดนี้เข้าอายุ ๖๐ ปีนี้แล้ว ข้าพเจ้าทราบดีว่าได้ทำงานสำเร็จลุล่วงไปได้ก็ด้วยความสนับสนุนของท่านทั้งหลายที่ให้ต่อข้าพเจ้า ข้าพเจ้าทราบดีอีกว่า ข้าพเจ้ามีหน้าที่อย่างใดต่อบ้านเมือง เพราะประชาชนของเราทั้งหลายยากจนอยู่มาก ความจนนี้ทำให้คนตกเป็นทาสของความอดอยาก ทิวไทยและโรคภัยไข้เจ็บนานาประการ ถ้าไม่ได้รับความช่วยเหลือจากพวกเรา ก็ไม่สามารถหลุดพ้นจากพันธนาการนี้ ยิ่งอดอยาก ยิ่งเจ็บป่วย ก็ยิ่งต้องขายที่ทำกิน กลายเป็นหนี้สินล้นพ้นตัว ไม่มีวันมีอิสรภาพเสรีภาพที่จะลุกขึ้นยืนด้วยตนเองได้เลย

ข้าพเจ้าจึงขอขอบใจผู้ที่สนับสนุนมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ มาตลอด เพราะท่านทั้งหลายได้เข้ามาร่วมช่วยเหลือคนจน บัดนี้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ มีสมาชิกทั่วประเทศประมาณ ๒ หมื่นคน ทุกครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น มีสุขภาพแข็งแรง และได้โอกาสที่แสดงฝีมือต่อผู้ชีวิต สมาชิกศิลปาชีพนั้นส่วนมากจะจบแค่ชั้นประถม แต่ผลปรากฏว่าแม้แต่จบแค่ชั้นประถม เขาก็สามารถรักษามรดกของชาติไทย รักษาศิลปะที่งดงามเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยาและกลายเป็นศิลปินชั้นนำของโลก เมื่อข้าพเจ้าเข้างานฝีมือศิลปาชีพไปแสดงที่นิวยอร์ก หรือวอชิงตัน ไม่มีใครเชื่อเลยว่างานศิลปะเหล่านี้เป็นฝีมือของคนที่จบแค่ชั้นประถม งานฝีมือของเขาเหล่านี้ บัดนี้จัดแสดงในนิทรรศการ *ศิลป์แผ่นดิน* ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ถ้าท่านได้ชมแล้วท่านจะภูมิใจเหมือนข้าพเจ้าว่าคนไทยเรานี้เป็นศิลปินที่ยิ่งใหญ่จริง ๆ

นอกจากนั้นข้าพเจ้าตระหนักดีว่าสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยดำรงอยู่ได้โดยตลอดมา ก็ด้วยความรักของประชาชน ด้วยความพร้อมใจกันปกป้องรักษาของประชาชน ข้าพเจ้าได้สั่งสอนลูก ๆ เสมอว่า ถ้าไม่ใช่เพราะคนไทยผูกใจมั่นอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์แล้ว สถาบันนี้ก็คงจะดำรงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นพวกเราทุกคนจึงมีหน้าที่ที่จะต้องทำเพื่อประชาชนเสมอ

ข้าพเจ้าขอเล่าว่าครั้งหนึ่งได้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไปเยี่ยมทหารที่เขาคือปรากฏว่ามีอาการบาดเจ็บจากแนวรบกลับมาที่โรงพยาบาลสนามที่ฐานปฏิบัติการเฮลิคอปเตอร์ได้นำคนเจ็บมาลงใกล้ ๆ ที่ประทับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและข้าพเจ้าได้เข้าไปเยี่ยมทหารที่บาดเจ็บ ข้าพเจ้าได้เห็นเลือดสด ๆ แม้ข้าพเจ้าจะพยายามทำสีหน้าให้มันคง แต่แววตาของข้าพเจ้าคงฟ้องว่าข้าพเจ้ากลัวเลือดมาก ฉะนั้นทหารที่บาดเจ็บคงสังเกตได้ ความรู้สึกของเขาที่ว่า

ต้องปกป้องสถาบันพระมหากษัตริย์คงจะอยู่ในจิตใจเขาตลอดเวลาเพราะเขาปลอบข้าพเจ้าทันทีว่า “ท่านครับ ผมไม่เจ็บอะไรมากหรอก ไม่ต้องห่วง” ข้าพเจ้าตื่นตื่นที่คนเจ็บกลับมาปกป้องห่วงใยข้าพเจ้า ห่วงแม้เพียงความรู้สึกของข้าพเจ้าผู้ยังแข็งแรงดีทุกประการ โดยมีได้ห่วงอาการบาดเจ็บของตนเอง เลยแม้แต่น้อย

และอย่างที่ข้าพเจ้าได้เล่าให้ท่านทั้งหลายฟัง ณ ที่นี้ ย้ำถึงว่าสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่ได้เพราะท่านทั้งหลายช่วยกันปกป้องและจงใจที่จะให้อยู่ได้ ข้าพเจ้าจึงขอเล่าเหตุการณ์ที่จังหวัดยะลา ที่มีเหตุการณ์ระเบิดที่จังหวัดยะลา ตอนนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและข้าพเจ้าอยู่บนพลับพลา ซึ่งสูงจากพื้นดินพอที่จะมองเห็นเหตุการณ์ได้อย่างชัดเจน เมื่อมีเสียงระเบิดตูมขึ้น ๒ ครั้ง ประชาชนที่มารับเสด็จกันแน่นพากันวิ่งหนีกันอย่างอลหม่าน แต่วิ่งไปได้สักครู่ข้าพเจ้าก็เห็นเขาเหล่านั้นหยุดชะงัก แล้ววิ่งกลับมาในบริเวณพลับพลาเป็นแถวอย่างพร้อมใจ และเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและข้าพเจ้าลงไปเยี่ยมเขา ทุกคนก็บอกว่าขอโทษที่วิ่งหนีทิ้งท่านไปก็เพราะตกใจมาก แต่เมื่อได้สติก็วิ่งกันกลับมาเพื่อมาอยู่ด้วย และเขากล่าวว่าถ้าใครคิดจะฆ่าท่าน ก็ให้เขามาพร้อมกันไปเสียเลย

สิ่งเหล่านี้สถิตอยู่ในความทรงจำในใจของข้าพเจ้าตลอดมา ทำให้มีความมุ่งมั่นที่จะรับใช้ประชาชน ทำให้เขาอยู่ดีกินดี มีความสมบูรณ์มากขึ้น เพื่อจะได้เป็นกำลังของบ้านเมืองกันไป และสิ่งเหล่านี้พิสูจน์ให้ข้าพเจ้าเห็นอยู่ตลอดเวลาว่า แม้ในเวลาคับขันที่สุดของชีวิตคนไทยก็ยังห่วงใยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและข้าพเจ้า ความผูกพันนี้ลึกซึ้งแนบแน่นเสมอมา ก็ทำให้ข้าพเจ้าเป็นผู้หนึ่งที่อยู่มากได้เพราะประชาชน สิ่งใดที่ทำให้ประชาชนมีความสุขสวัสดิ์ก็ทำให้ข้าพเจ้ามีความสุขด้วย ฉะนั้นผู้ที่นำความสุขทั้งมาสู่คนไทย จึงขอได้รับความขอบใจจากข้าพเจ้าอย่างแท้จริง

เมื่อเร็ว ๆ นี้ ก่อนที่ฝนจะตกลงมา ได้เกิดภาวะแห้งแล้งอย่างรุนแรงในภาคอีสาน ข้าพเจ้า จึงได้ออกไปเยี่ยมราษฎรภาคอีสานหลายจังหวัด พบว่าราษฎรเข้าใจสาเหตุของปัญหาภัยแล้งมากขึ้น ฉะนั้นผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตต้นน้ำลำธารก็ยอมที่จะย้ายครอบครัวออกไปทำมาหากินภายนอกเป็นจำนวนมาก เพื่อเปิดโอกาสให้ทางป่าไม้ปลูกป่าเพื่อให้เป็นแหล่งเก็บน้ำข้าพเจ้าเห็นความเสียหายของราษฎรแล้ว ก็คิดว่าควรสนับสนุนความตั้งใจอันดีนี้ จึงให้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ เข้าไปช่วยสนับสนุนในหมู่บ้านนั้น ๆ ให้พวกเขาปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ทอผ้าและแกะสลักไม้จะได้มีรายได้เพิ่มเติมและเมื่อเขาทำเสร็จพวกเขา ก็เดินทางมาส่งของที่สวนจิตรลดาซึ่งเขาคุ่นเคยดีและทราบว่ามีมูลนิธิฯ พร้อมจะช่วยรับงานของเขาไปขายให้เสมอ

เรื่องการรักษาป่านี้ ข้าพเจ้าเคยได้ยินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรับสั่งเสมอว่าป่าที่เสื่อมโทรมแล้ว น่าจะแบ่งทำเป็นหมู่บ้านให้ราษฎรเข้าไปอาศัยอยู่ได้ โดยทำความเข้าใจกับเขาว่าเรา

สามารถให้ราษฎรเหล่านี้ประมาณครอบครัวละ ๗ ไร่ และเขาเหล่านี้มีพื้นที่ปลูกป่าให้กลับคืนสู่สภาพเดิมและดูแลรักษาป่าต่อไปเพื่อจะเป็นแหล่งน้ำที่สำคัญของพวกเราต่อไปถึงแม้ครอบครัวจะได้เพียง ๗ ไร่เพื่อเพาะปลูกพืชผล ก็ทรงหวังว่าทางราชการจะไปช่วยเหลือสนับสนุนเต็มที่ เช่น กรมชลประทานจะช่วยจัดหาน้ำให้ กรมประมงจะช่วยเรื่องขุดบ่อเลี้ยงปลา เจ้าหน้าที่ทางการเกษตรจะเข้าไปช่วยแนะนำว่าฤดูใด ควรปลูกพืชชนิดใดดี เพื่อให้ราษฎรประกอบอาชีพให้ได้ผลสูงสุดในพื้นที่อันจำกัดนี้และตลาดให้ราษฎรด้วย ข้าพเจ้าเองก็อาสาช่วยทางด้านศิลปะอาชีพ เช่น ให้ทอผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมทางกระรอก ทำดอกไม้ประดิษฐ์แกะสลักไม้เป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ที่พวกเขาเคยเห็นมา แล้วส่งมาที่สวนจิตรลดา ศิลปะอาชีพจะรับมาช่วยขายให้ ราษฎรจะได้มีรายได้สม่ำเสมอ ในขณะที่เริ่มตั้งตัว ถ้าเราสามารถร่วมกันจัดระบบได้ดี คนกับป่าก็คงจะอยู่ร่วมกันได้ โดยไม่ต้องทำลายซึ่งกันและกัน และแผ่นดินที่เสื่อมโทรมผืนนี้ก็จะกลับคืนมาเป็นประโยชน์มหาศาลแก่พวกเรา

ข้าพเจ้าขอชี้แจงว่า เพราะเหตุใดเราจึงควรรักษาป่า ไม่ใช่เพียงเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าเท่านั้น แต่เหตุผลที่สำคัญที่สุดคือแหล่งน้ำ และพวกเราควรจะรู้จักคุณค่าของแผ่นดิน เราเรียกแผ่นดินนี้ว่าแผ่นดินแม่ ก็เพราะแผ่นดินนี้เป็นที่เกิดและเลี้ยงดูคนไทยมากกว่า ๓๐๐ ปี ควรที่เราทั้งหลายจะบำรุงรักษาแผ่นดินให้คงความอุดมสมบูรณ์ไว้ ถ้าเรามัวแต่ตัดดวงผลประโยชน์จากผืนดิน เช่น เอาแต่ตัดไม้ขายจนป่าสูญสิ้นไป ใช้น้ำฆ่าแมลง และฆ่าพืชชนิดดินเสียหมด หรือทิ้งของเสียสิ่งปฏิกูลลงไปแม่น้ำลำคลองโดยไม่ท่วงไรแผ่นดินเลย หากเรากระทำทารุณกรรมต่อแผ่นดินโดยไร้ความสำนึกบุญคุณเช่นนี้ สักวันหนึ่งแผ่นดินแม่คงตายจากเราไป โดยไม่มีวันทวนกลับคืนมา คงเหลือไว้ซึ่งพื้นดินที่แห้งแล้ง สิ้นสภาพจากการเป็นดินที่จะทำการเพาะปลูกได้ คงจะมีแต่ฝุ่นฟุ้งตลบไปหมด เสมือนแผ่นดินไร้วิญญาณไร้ความหมายใด ๆ ต่อชีวิตบนผืนโลก

ขณะนี้เรายังมีเวลาและโอกาสที่จะฟื้นฟูรักษาแผ่นดินแม่ ป่าไม้เป็นเครื่องบำรุงที่ดีของแผ่นดิน ประเทศไทยนั้นอยู่ปลายเขตรมสุ่ม เมื่อลมพัดเอาไอน้ำจากทะเลขึ้นมา ได้กระทบกับความชุ่มชื้นจากป่าไม้ ไอน้ำก็จะกลั่นตัวเป็นหยาดฝน ตกลงมาให้เราได้อาศัยน้ำจืดไว้ดื่มใช้รากของต้นไม้ยังช่วยซับน้ำไว้ได้ดิน แม้กระทั่งซึมซาบลงไปเป็นน้ำบาดาล ท่านทราบหรือไม่ว่าผิวดินในป่า นั้น มีซากใบไม้และกิ่งไม้ทับถมกันเป็นชั้นหน้าดินที่หนาถึงครึ่งเมตรมีความสามารถอุ้มน้ำได้มากกว่าผิวดินธรรมดา ๕ ถึง ๗ เท่า ถ้าฝนตกหนักไม่เกิน ๒๕๐ มิลลิเมตรเท่านั้น น้ำก็จะไหลบ่าแล้ว ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดอุทกภัยขึ้นครั้งแล้วครั้งเล่า อย่างที่พวกเราที่เคยทราบกันดี

และประชาชนที่พูดกันว่าฝนฟ้าไม่ตกต้องตามฤดูกาลนั้น ความจริงเป็นฝีมือมนุษย์นั่นเอง

เพราะฉะนั้นถ้าเราจะให้สภาพธรรมชาติกลับคืนมาเหมือนเดิม มีแม่น้ำลำธาร มีน้ำจืดซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อชีวิตมนุษย์และการพัฒนาประเทศชาติ พวกเราต้องเข้าใจและช่วยกันรักษาป่า เพื่อเราจะได้มีอนาคตและความหวังร่วมกัน ข้าพเจ้าอาจจะได้ทำหน้าที่เพื่อประชาชนมาแล้วหลายอย่าง แต่ถ้าข้าพเจ้าไม่สามารถทำให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของการรักษาป่าว่าป่านี้ได้ช่วยพิทักษ์น้ำและเก็บไว้ในดินเพื่อเรา ก็เหมือนกับข้าพเจ้าทำหน้าที่ที่ยังไม่สมบูรณ์ ดังนั้น การที่ท่านทั้งหลายปลูกป่าเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าพเจ้า จึงเป็นสิ่งที่นำความปลาบปลื้มใจมาให้ข้าพเจ้าอย่างมาก

นอกจากที่ข้าพเจ้าได้กล่าวมาถึงสิ่งที่ประชาชนปฏิบัติเพื่อชาติบ้านเมือง เนื่องในโอกาสวันเกิดครบรอบ ๖๐ ปีของข้าพเจ้าแล้ว ยังมีผู้ที่ตั้งใจจะให้เกียรติข้าพเจ้าโดยเฉพาะ เช่นสถาบันการศึกษาที่ได้มอบปริญญาเกิตติมศักดิ์ หน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้จัดพิมพ์หนังสือ จัดแสดงนิทรรศการ และจัดงานมากมาย เพื่อเผยแพร่ผลงานของข้าพเจ้า ทางกองทัพบกก็จัดขบวนวิ่งเสียดูคาในนามของข้าพเจ้าส่งต่อกันไปทุกจังหวัด ความคิดนี้ทำให้คนไทยได้ร่วมสร้างสายสัมพันธ์เชื่อมโยงจิตใจซึ่งกันและกันไปทั่วทั้งประเทศ ซึ่งข้าพเจ้าได้เห็นข้าราชการหลายหน่วยงานและประชาชนแต่ละจังหวัดออกมารอรับขบวนเสียดูคาด้วยความยิ้มแย้มเบิกบานกองทัพเรือได้จัดสร้างโรงพยาบาลเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าพเจ้าที่อำเภอสัตหีบ จังหวัดชลบุรี กองทัพอากาศได้จัดสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ “นภพลภูมิสิริ” ให้ข้าพเจ้าได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้บนยอดตออินทนนท์ คู่กับพระมหาธาตุเจดีย์ “นภเมทนีดล” ที่สร้างถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งทรงเจริญพระชันษาครบ ๕ รอบ ในปี ๒๕๓๐

เมื่อข้าพเจ้าทำงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ ก็ได้รับความร่วมมือ ความช่วยเหลือจากทุกกระทรวงทบวงกรม เช่นกระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตร กองทัพบก ตำรวจ และประชาชนทั้งหลาย ข้าพเจ้าขอขอบใจทุกท่านที่มุ่งมั่นในการทำให้ประชาชนกินดีอยู่ดีขึ้น ขอขอบใจทุกคนที่ทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อเป็นเกียรติแก่ข้าพเจ้า ขอขอบใจในความปรารถนาดีของทุก ๆ ท่าน รวมทั้งท่านทั้งหลายที่มาร่วมชุมนุมอำนวนายพรแก่ข้าพเจ้าในวันนี้ด้วย

ขณะนี้ข้าพเจ้าได้รับพรมากมาย รู้สึกอิ่มอกอิ่มใจ และเปี่ยมล้นไปด้วยกำลังใจที่จะทำงานรับใช้ประเทศชาติต่อไปอีก ข้าพเจ้าจึงแบ่งปันพรและกำลังใจเหล่านี้ให้ท่านทั้งหลายบ้าง ขอให้ทุกท่านในที่นี่และประชาชนไทยทั้งปวงมีแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์ความสำเร็จแก่ชาติบ้านเมืองโดยไม่ทอดทิ้งเพื่อชาติของเราจะได้เจริญก้าวหน้าตลอดไป ขอให้ท่านมีใจเมตตา กรุณา มีความเสียสละ และความสามัคคี เพื่อให้ชาติของเราเจริญทางด้านจิตใจไม่น้อยกว่าความเจริญทางด้านวัตถุ ขอให้ทุกท่านประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน มีความสุขในชีวิตครอบครัว ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บมาเบียดเบียน มีอายุยืนยาวและสมความปรารถนาในสิ่งที่ตั้งความหวังไว้โดยทั่วกัน ขอขอบคุณ

ประกาศสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เรื่อง ทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาเกิตติมศักดิ์

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๕(๔) และ ๔๖ แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๑ แก้ไขเพิ่มเติมโดยประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๑๘๐ ลงวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ สภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในคราวประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๓๕ วันจันทร์ที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๓๕ มีมติเป็นเอกฉันท์ให้ทูลเกล้าฯ ถวาย

ปริญญาบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (การตลาด)

แต่

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ประกาศ ณ วันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕

(นายประยูร จินดาประดิษฐ์)
นายกสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

คำประกาศราชสดุดีเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
บริหารธุรกิจดุสิตบัณฑิตศึกษาศึกษา (การตลาด)

ด้วยสภามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในการประชุมครั้งที่ ๕/๒๕๓๕ เมื่อวันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๓๕ ได้มีมติเป็นเอกฉันท์ ให้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาบริหารธุรกิจดุสิตบัณฑิตศึกษาศึกษา สาขาการตลาด แต่ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ด้วยเป็นที่ประจักษ์ชัดมานานแล้วว่า ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณแก่บรรดาพลสกนิกรเป็นล้นพ้น เมื่อทรงพบปัญหาขัดข้องของราษฎรก็ทรงพิจารณาวินิจฉัยถึงสาเหตุเพื่อทรงช่วยเหลือ ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงทรงเป็นนักการตลาดพระองค์แรกที่นำผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพออกจำหน่ายอย่างจริงจัง ทั้งตลาดภายในและส่งออกต่างประเทศ โดยทรงใช้กลยุทธ์ทางการตลาดทุกรูปแบบอย่างครบวงจร เพื่อให้ผู้ผลิตคือชาวนาและชาวไร่รวมทั้งทหารผ่านศึกได้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมทางหัตถกรรมของบรรพบุรุษไทยให้ทั่วโลกรับทราบเป็นการอนุรักษ์มรดกไทยด้วย

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภาคในประเทศไทยมาเกือบ ๔๐ ปีแล้ว ทรงมีพระราชดำริตรงกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า ทุกข์สุขของราษฎรคือทุกข์สุขของพระองค์เอง ทรงพบว่าประชาชนส่วนใหญ่เป็นชาวไร่ชาวนา ถึงแม้ว่าจะทำงานอย่างหนักตลอดเวลาแล้วก็ตาม แต่ชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างลำบากอดคัดค้านเพราะอาชีพการเกษตรนั้นต้องเผชิญกับปัญหานานาประการรวมทั้งภัยธรรมชาติด้วย เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม นาล่ม ศัตรูพืชรบกวน ทำให้ได้ผลผลิตน้อยเกินคาด หรือแม้บางครั้งธรรมชาติอำนวยทำให้ได้ผลผลิตสูง แต่ตลาดผู้ซื้อความต้องการน้อยกว่า และผลผลิตทางการเกษตรเน่าเสียหายง่ายจึงจำต้องริบขาย ทำให้ราคาผลผลิตตกต่ำและเกษตรกรบางรายก็ขายไม่ออกเกิดความเดือดร้อนเช่นกัน ทำให้ชาวนา ชาวไร่อยู่ในสภาพที่ยากจนแร้นแค้นตลอดมา และมี

ผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศเป็นอย่างมากด้วย เพราะประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเป็น ชาวไร่ชาวนา จึงทรงพระเมตตาสงสาร และด้วยเหตุที่พระองค์โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทุกจังหวัดของประเทศทรงพบว่าราษฎรในชนบทมีฝีมือทางหัตถกรรมพื้นบ้านที่สวยงามมาก มีผลิตภัณฑ์หลายรูปแบบหลากหลายกันตามแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งทำต่อเนื่องสืบทอดกัน มาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ

ด้วยพระปรีชาสามารถและพระเมตตาบารมีในการที่จะช่วยเหลือราษฎรให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่เขาเหล่านั้นถนัด ทั้งเป็นการอนุรักษ์ผลิตภัณฑ์จากหัตถกรรมพื้นบ้าน ของแต่ละท้องถิ่นให้ดำรงอยู่เป็นมรดกของชาติ และเผยแพร่วัฒนธรรมและศิลปหัตถกรรมของไทยให้ ทั่วโลกรู้จักและนิยมใช้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษในพระบรม ราชินูปถัมภ์ด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๘ ทรงรับเป็นองค์ประธาน มูลนิธิ และทรงกำหนดพระราชประสงค์ของมูลนิธิคือ เพื่อจัดหาอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ให้แก่ชาวนาชาวไร่ และเพื่อธำรงรักษาและสนับสนุนศิลปหัตถกรรมไทยให้เป็นที่ยอมรับของชนทั่วไป โดยทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ชาวไร่ชาวนาเป็นผู้ผลิตผลิตภัณฑ์จากหัตถกรรมตามถนัดของแต่ละท้องถิ่น และ พระองค์ทรงเป็นผู้ดำเนินงานด้านการตลาดด้วยพระองค์เอง

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงสนพระราชหฤทัยเรื่องการตลาดเพื่อการ จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของโครงการศิลปาชีพอย่างมาก ทรงเป็นผู้บุกเบิกการตลาดของโครงการโดยทรงใช้ กลยุทธ์ทางการตลาดทุกรูปแบบครบทั้ง ๔ ด้าน คือ ด้านผลิตภัณฑ์ ราคา สถานที่จำหน่ายและการส่งเสริมการตลาด

ในด้านผลิตภัณฑ์ (Product) พระองค์ทรงตระหนักถึงความสำคัญของคุณภาพ สี สัน และ รูปแบบต้องให้ตรงกับความต้องการผู้บริโภคในแต่ละกลุ่ม จึงทรงจัดหาครูที่มีความชำนาญพิเศษ เช่น ผู้ชำนาญในท้องถิ่นนั้น ๆ และครู อาจารย์ จากวิทยาลัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัน รวมทั้งนักออกแบบจาก หลายสถาบันมาช่วยสอนเพื่อให้ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพดี รูปแบบเป็นที่นิยมของตลาด โดยพระองค์จะ ทรงเป็นผู้ควบคุมแนะนำอย่างใกล้ชิด และได้พระราชทานวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ ค่าแรงงาน รวมทั้งพระราชทานรางวัลให้ผู้ที่มีผลงานดีเด่นเพื่อเป็นกำลังใจ และเพื่อการพัฒนารูปแบบและ คุณภาพตลอดเวลา ทรงติดตามความก้าวหน้าอย่างใกล้ชิด ผลิตภัณฑ์ในโครงการฯ มีจำหน่าย มากมายหลายชนิด โดยเน้นผลิตภัณฑ์ด้านหัตถกรรมพื้นบ้านของทุกจังหวัดหรือหมู่บ้านตามวัตถุประสงค์ที่มี เช่น หมู่บ้านหุบกระพง อำเภอชะอำ ทำสิ่งประดิษฐ์จากบ้านครุฑรายณ์ คือ กระเป๋า หมวก รวมทั้ง

ดอกไม้ประดิษฐ์ทำจากเศษผ้าฝ้าย ผ้าไหม ภาคอีสานทำผ้าไหมมัดหมี่ ทรงเน้นเรื่องการย้อมสีให้สีติดทนนาน ไม่ตก ไม่ต่าง จังหวัดอ่างทองและอยุธยาโปรดให้ทำตุ๊กตาชาววัง จังหวัดภาคใต้ทรงให้ทอผ้าฝ้ายลายดอกพิกุล และทำกระเป่าถือจากย่านลิเพารวมทั้งเครื่องถมเงิน ถมทอง ผ้าแพรวา ผ้าทอจก เป็นต้น โดยพระองค์จะทรงรับซื้อผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากชาวบ้านด้วยพระองค์เอง พระองค์ทรงเน้นความสำคัญของรูปแบบโดยจ้างช่างฝีมือออกแบบทั้งในและต่างประเทศมาออกแบบเสื้อผ้าที่ทำจากผ้าไหมต่าง ๆ เพื่อให้เข้ากับสมัยนิยมในปัจจุบันและตามรสนิยมของทั้งคนไทยและชาวต่างประเทศด้วย ทำให้ผ้าไหมไทยเป็นที่นิยมแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศจนผลิตแทบจะไม่ทันกับความต้องการของตลาด

ทางด้านราคา (Price) พระองค์ทรงเข้าพระทัยถึงความต้องการของผู้บริโภคในแต่ละตลาดเป้าหมายซึ่งขึ้นกับระดับรายได้และสภาพของสังคม จึงโปรดเกล้าฯ ให้ผลิตสินค้าหลายรูปแบบ มีหลายราคาให้เลือกตามประเภทของผู้บริโภคตั้งแต่ราคาธรรมดาจนถึงราคาสูง เพราะผลิตภัณฑ์ส่วนมากจะจำหน่ายให้กับบุคคลชั้นนำของประเทศ รวมทั้งพระราชอาคันตุกะต่างเมืองระดับสูง จึงเน้นผลิตภัณฑ์คุณภาพดี วัสดุดีอย่างดีมีค่าสูง เช่น กระเป่าถือย่านลิเพา ต่างหูทองคำประดับเพชรพลอย จึงมีราคาสูงมากคุณภาพดีสลับกับฐานะของผู้ซื้อ

ในด้านสถานที่จำหน่าย (Place) ในระยะแรกได้นำผลิตภัณฑ์จำหน่ายเป็นการกุศลในโอกาสสำคัญ ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นต้น เป็นการจำหน่ายในวงแคบ ต่อมาจึงได้ขยายการจำหน่ายเป็นธุรกิจจริง ๆ โดยเริ่มจากการเปิดร้านในพระบรมมหาราชวัง คือ ร้านจิตรลดาเป็นร้านแรกธุรกิจประสบความสำเร็จเป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง จึงขยายสาขาไปที่ต่าง ๆ ตามความต้องการของตลาด และเพื่อสนองความต้องการของลูกค้าและอำนวยความสะดวกให้กับตลาดเป้าหมาย จึงเปิดสาขาตามจุดสำคัญของแหล่งธุรกิจและแหล่งท่องเที่ยว ปัจจุบันมีสาขาเพิ่มอีก ๙ สาขา คือ พระบรมมหาราชวัง ศูนย์การค้าโอเรียนเต็ลพลาซ่า ท่าอากาศยานดอนเมือง โรงแรมฮิลตัน ท่าอากาศยานเชียงใหม่ หมู่บ้านไทยสวนสามพราน เมืองพัทยา ศูนย์ศิลปะอาชีพพิเศษบางไทร และที่โรงแรมเฟิร์ลภูเก็ต นับว่าทรงเล็งเห็นความสำคัญของสถานที่จัดจำหน่ายและหาทำเลที่ตั้งได้เหมาะสม เพราะสถานที่เหล่านี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต่างชาตินิยมมาก

ด้านการส่งเสริมการตลาด (Promotion) และการเผยแพร่การใช้ผลิตภัณฑ์เหล่านี้ พระองค์ทรงตระหนักดีว่าพระองค์ทรงควรเป็นผู้นำในการฉลองพระองค์ก่อน ดังนั้นจึงทรงฉลองพระองค์และทรงใช้ผลิตภัณฑ์ของโครงการตลอดเวลา โดยนำมาดัดแปลงให้เป็นรูปแบบที่ทันสมัย เหมาะสมในแต่ละโอกาสและสถานที่ และยังทรงแนะนำให้สมเด็จพระราชธิดา และข้าราชการบริพารใช้ผลิตภัณฑ์ของ

โครงการอีกด้วย นอกจากนี้ยังทรงเผยแพร่ด้วยการจัดแฟชั่นและแสดงสินค้าทั้งในพิธีการที่สำคัญ ๆ ในประเทศและต่างประเทศ โดยนำผ้าไหมมัดหมี่มาดัดแบบต่าง ๆ ทำให้เห็นว่าผ้าไหมเหล่านี้เหมาะสมทุกวัยทุกโอกาสมีใช้เฉพาะผู้สูงอายุหรือเฉพาะตัดชุดแบบไทยเท่านั้น ส่วนในต่างประเทศพระองค์ทรงนำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ไปเผยแพร่ด้วยพระองค์เอง เช่น สหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่นก็ทรงจัดแฟชั่นนำผ้าไหมมาตัดสุดสากล ชุดกิโมโน ซึ่งสวยงามมาก และนำสินค้าที่สำคัญและสวยงามพิเศษไปแสดง ทรงดัดแปลงแบบของเสื้อผ้าอาภรณ์ให้เข้ากับประเพณีและสมัยนิยมของประเทศนั้น ๆ จนเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมแพร่หลายอย่างรวดเร็ว มีการซื้อและสั่งจองจนผลิตแทบไม่ทันกับความต้องการ

นับได้ว่าสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระราชหฤทัยการดำเนินงานทางการตลาดอย่างแท้จริงทรงเห็นว่า การเร่งการผลิตอย่างเดียวไม่สามารถจะแก้ไขความยากจนของเกษตรกรได้ การพัฒนาการผลิตจำเป็นต้องทำควบคู่กับการพัฒนาการตลาดจึงจะพัฒนาประเทศไทยได้ จึงสมควรเฉลิมพระเกียรติให้เป็นนักรการตลาดตัวอย่างในการพัฒนาประเทศ เพราะนอกจากจะทรงเห็นความสำคัญของการตลาดแล้ว ยังทรงเป็นผู้ริเริ่มงานด้านการตลาดของโครงการศิลปาชีพพิเศษด้วยพระองค์เองด้วยพระปรีชาสามารถอย่างแท้จริง จนทำให้โครงการนี้ประสบความสำเร็จอย่างรวดเร็ว จึงสมควรขอพระราชทานทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญาบริหารธุรกิจดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการตลาด แต่องค์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติให้ปรากฏสืบไป

จัดทำโดย กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์
พิมพ์ที่ สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร

Legislative Institutional Repository of Thailand

<http://www.parliament.go.th>